

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

ויקרא תשב"ז (חלק ב')

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד 'לאמר'

• בנמרא תמורה: לאמר, לאו אמור • בנמרא: כל העוסק בתורה כאילו הקריב קרבן, רבא אמר העוסק בתורה אין צריך קרבן • ב' טעמי הרמב"ם בענין הקרבנות, בשביל הרחקה מעבודה זרה • טעם הרמב"ן בקרבנות להכניע לב החוטא • בנמרא: בפרשת קרבנות לא נאמר שום שם קודש, רק שם הוי"ה בלבד. וכיארור הטעם • פסוקי 'דומרה' מלשון הכרתה, שבוה מכריתין החיצונים המעכבים התפילה מלעלות • מציל עני ואביון 'מגוזלו', פי' מסמרא אחרא שרוצים לחטוף המצות של עניים בתורה ומצות • בני יששכר: כיארור דברי רש"י בא, ואתם עשו את כל עבודותיו לשם שמים • וישב משה דברי הק"ם אל ה', כשאמר נעשה ונשמע אמר משה רבינו עממה, ובוה העלה כל הדיבורים לפני ה', באין מסך המכריל • הצדיקים מעלים את התפילות של כל ישראל •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פּעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאָך 992 פּאַר די רעקארדינג פּון די וואָך. פאַר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא ברקליין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 3 → 1 → 27.2

• ברכת מזל טוב •

הר"ר מענדל מאיר יאקאבאוויטש הי"ו
לנישואי בנו החתן יעקב נחמ'ל ז"ל - עב"ג
הר"ר יואל מייזעלס הי"ו (בר שלמה ברוך)

הר"ר משה יקותיאל שווארטץ הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן חנני' יו"ט ליפא ז"ל
בן הר"ר אברהם יואל לעפללעך הי"ו

• זַהֵם יַעֲלוּ לְזַפְרוֹן •

הרב הגאון החסיד המפורסם, המית עצמו על תורה, והתנהג
במרהר ובפרישות, היה דבוק ברכי"ק ז"ע וברכבו
רבי שמואל זאנוויל זצ"ל גאלד
ב"ר מנחם ז"ל
רב דביהמ"ד רחמי"א האב
נפטר ז' ניסן תשנ"ט

הגאון הצדיק המפורסם חסידא ופרישא, בורח מן הכבוד,
הרבי"ן תורה במשך יובל שנים, והעמיד תלמידים הרבה
רבי צבי הירש זצ"ל מייזליש
אבר"ק ור"מ שאפראן - מח"ס "בנין הישר"
תלמיד מובהק וחביב של רביה"ק ז"ע, אשר זכה לקרבה יתרה אצלו,
זמניו לכתוב חידושי תורתו בסוגיות הש"ס
בן הגה"צ ר' חיים זצ"ל אבר סארוואש - נפטר י"א ניסן תש"פ

הרבני החסיד איש חיל ורב פעלים ורדף צדקה וחסד,
תלמיד ותיק מרכי"ק ז"ע בעיר סאטמאר
רבי יהודא ז"ל קארן
ב"ר אברהם יצחק ז"ל - נפטר ר' ניסן תשס"ג
וונתו מרת גאלדא ב"ר יחזקאל שרגא ע"ה
נפטר ערב שבועי של פסח תש"פ

הרבני החסיד המופלג, יראתו קודמת לחכמותו, לב טוב ובעל
מדות, דבוק בדרכי הצדיקים ובמסורת אבות, עשה תורתו
קבע ויגע בסוגיות הש"ס, ונפשו קשורה בתורת רביה"ק ז"ע
רבי ישראל ז"ל זילבערשטיין
בן הגה"צ ר' שמעון זצ"ל (רומניו בק"ק פעסט)
נפטר ז' ניסן תש"פ

הרה"ח השכים והעריב לעסקו בתורה ובתפלה, לב טוב,
הרבה בצדקה וחסד במתן כסתר, ובפרט לעניי ארץ
ישראל ולרבנו, מתלמידי רביה"ק ז"ע דבוק ומקושר אליו
רבי מרדכי משה ספרא ז"ל שפילמאן
ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל נפטר ה' ניסן תש"פ

הרה"ח עדין המדות, עסק בתורה, ותפילתו היתה בהשתפכות
הנפש, קבל את כל האדם בסבר פנים יפות
דבק בדרכי אבותיו הק' ובמשנתו של רביה"ק ז"ע
רבי אברהם יעקב ז"ל פאזען
בן הרה"ח ר' פנחס יודא ז"ל - נפטר י"א ניסן תש"פ

הרה"ח איש ישר ואהוב, קבע עתים לתורה, ופיזר מהונו
לצדקה בסתר, למד תורתו של רביה"ק ז"ע, תומך קבוע
להוצאת לשון קדש'
רבי משה צבי ז"ל רייזמאן
בן הרה"ח ר' יודא הלוי ז"ל
נפטר ז' ניסן תשפ"ד

האשה הכשרה והחשובה אהובה על הכריות ובעלת מדות טובות
מרת פינא ע"ה לעפקאוויטש
ב"ר אליעזר מאיר הלוי ז"ל
אשת חי'ל הרה"ח ר' חנני' יו"ט ליפא ז"ל
מעיז סאטמאר - שהיה דבוק לרביה"ק ז"ע עוד מימי נעוריו
נפטר ה' ניסן תשנ"ג

האשה החשובה מרת
רבקה ליפא ע"ה ברוין
ב"ר שלמה הלוי ז"ל ווייס
נפטר ה' ניסן תשנ"ג

הרה"ח רבי משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל הערישקאוויטש
וונתו מרת שפרה יענמא ע"ה
ב"ר משה יודא ז"ל

א

קושיות ודקדוקים בפסוק ויקרא אל משה

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר.
און ווי ס'שטייט ווייטער, אָדס פֿי יִקְרִיב מְכֶם, די פֿרָשָׁה פֿון קַרְבָּנוֹת.

ב

קושיא א

הקשו המפרשים למה נזכר שם הקורא אצל וידבר, ולא אצל ויקרא

א) ויקרא אל משה, פרעגן אלע מפרשים, ס'שטייט 'ויקרא' אל משה און ס'שטייט נישט 'ווער' [האָט גערופֿען], און דערנאָך שטייט [הערשט] וידבר ה'. ס'העט גיווען געדארפט פֿאַרקערט' צו שטיין, ס'זאָל אַרויסשטיין ויקרא ה' אל משה, 'וידבר' אַליו. [ונכבר היה מובן כין] ס'גייט דאָך אַרויף אויף דעם.

ג

ורבינו בחיי מפרש דקאי על ה' הנוכר בסוף פרשת פקודי

דער רבינו בחיי וויל זאָגן* אַז ס'גייט אַרויף אויף [סוף פרשת פקודי (מ, לה) שנאמר שם] ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד פי שכן עליו הענן [ונכבוד ה' מלא את המשכן], ס'גייט אַרויף אויף די פֿריערדיגע סדרה, [ולכן] דאַרף נישט שטיין ה'.

ד

אבל לפי זה קשה דגם אצל וידבר לא היה צריך להזכיר השם

[אמנם אחתי קשה, דאם כן] דעמאָלטס דאַרף דאָך ביי וידבר אויך נישט שטיין [שם ה']. ממה נפשך, אַז ס'דאַרף שטיין דאָ ה', [ווייל] ער הייבט אָן אַ נייע זאָך, העט ער גיווען געדארפט [עס] צו זאָגן ביים אָנהייב, 'ויקרא ה'. [ואם לא צריך להזכיר השם, לפי שקאי על סוף ספר שמות, אם כן גם אצל 'וידבר' לא היה צריך להזכיר]. [ועכ"פ אַזוי] פרעגן אלע מפרשים.

טז

קושיא ו

להבין יתור אומרו תיבת 'לאמר' בכאן, שהרי כבר נאמר אחר כך דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם

היצט קומט ווייטער, וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר.
[וויש להבין] וואָס איז דער לאַמר.

יז

[שהרי] לכאורה איז דאָך קִשָּׁה, דער לאַמר איז דאָך קִשָּׁה, [דהלא] ס'שטייט דאָך דערנאָך דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם [פֿי יִקְרִיב] וּגו', 'דִּבֶּר' מיט וְאָמַרְתָּ', שטייט דאָך דִּיבּוּר וְאָמַרְתָּ שוין [וואָס ער זאָל זאָגן] פֿאַר אידן.

יח

געוויינטליך לאַמר איז טייטש מ'זאָל זאָגן ווייטער, אָבער ס'שטייט דאָך דערנאָך

* רבינו בחיי בפרשתן (א, א): ודע כי היה הכתוב ראוי לומר ויקרא ה' אל משה וידבר אליו, ומה שאמר ויקרא אל משה סתם, להורות כי אף על פי שספר ויקרא הוא ספר בפני עצמו, הכל מחובר ודבק עם מה שכתוב למעלה, כי כל התורה כולה בנין אחד וקשר אחד. ומלת ויקרא חוזרת אל הקבור הנזכר (בסוף פקודי, בפסוק) וקבור ה' מלא את המשכן.

'דבר' אויך, דיבור און אמירה שטייט דערנאָך עקסטער, איז דאָך איבעריג דער לאַמור לכאורה.

יט

הקדמה לקושיא ז-ח

וברש"י פירש תבית לאמר, שאמר לו הקב"ה צא ואמור להם דברי כבושים, בשבילכם הוא נדבר עמי

[נאָר אויף דעם] זאָגט רש"י², דער לאַמור קומט [אז] ער זאָל זיי זאָגן דְּבָרִים כְּבוּשִׁים, [צא] אַמור מ' זאָל זיי זאָגן דְּבָרִים כְּבוּשִׁים, [אז] בשבילכם הקדוש ברוך הוא נדבר עמי, שהרי די ל"ח שנים וואָס זיי זענען געווען מְנוּדִים [מפני המרגלים], לא נתייחד הדיבור אליו.

כ

- שטייט [במפרשי רש"י]³, דאָס מוז איך זאָגן אַז [מה שכתב רש"י שכן מצינו כל ל"ח שנים שבמדבר וכו'] דאָס ברענגט שוין רש"י צי [פארן] אַ רֶאָיָה [אל מה שאמר משה בשבילכם הוא נדבר עמי], דער בעל המאמר ברענגט צי אַ רֶאָיָה פֿון דאָרטן [מן הל"ח שנים שבמדבר. אָבער] איך קען דאָך נישט זאָגן אַז משה רבינו זאָל זיי דאָס זאָגן די רֶאָיָה, וואָרן [הל"ח שנים] דעס איז דאָך געווען 'שפעטער' הערשט, די מְרַגְלִים זענען דאָך געווען 'נאָך' דעם אָהל מועד, מיט אַ יאָר שפעטער" איז געווען די גאַנצע מַעֲשֶׂה פֿון די מְרַגְלִים. -

כא

על כל פנים טייטשט ער דעם לאַמור, אויף דְּבָרִים כְּבוּשִׁים.

כב

קושיא ז

ויש להבין, דחה האיד נרמז כל זה בפסוק, ובתיבת 'לאמר' שנאמרה בסתמא

(ז) [אמנם] לכאורה דאָס שטייט דאָ גאַרנישט אין פֿסוק, 'וואָס' ער זאָל זאָגן. דאָ

² ברש"י (א, כ): לאמר. צא ואמור להם דברי כבושים, בשבילכם הוא נדבר עמי. שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים מן המרגלים ואילך, לא נתייחד הדיבור עם משה, שנאמר (דברים ב, טז-יז) וַיְהִי כְּאֲשֶׁר תָּמוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמַּלְחָמָה לְמוֹת, וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר, אֵלֵי הִיָּה הַדִּיבּוּר. ○ דבר אחר, צא ואמור להם דְּבָרִים, והשיבני אם יקבלום, כמו שנאמר (יתרו יט, ח) וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הַעָם [אָל ה' וְגו'].

³ בפני הרא"ם שם כתב: נראה לי דלישנא ד'שכן מצינו' וכו' לאו דוקא, שהרי באחד בניסן הוקם המשכן, ושמונה פרשיות נאמרו בו ביום כדאיתא בפרק הנוזקין (גיטין ס), ואחת מהן פרשת אמור אל הכהנים, ופירש רש"י מפני שבו ביום הוזקקו לעבודה הוצרכה קדושתן להודיעם, וחזרת המרגלים עדיין לא היתה עד תשעה באב שאחריו, כדאיתא בשלהי תעניות (כט), ומאמר 'שכן מצינו' אי אפשר להאמר רק אחר ל"ח שנה משחזור המרגלים. ועוד, שאי אפשר לומר שבכל פעם ופעם שהיה מדבר עמהם היה אומר להם זה הסיפור של שלושים ושמונה שנה. אלא על כרחך לומר, דהאי 'שכן מצינו' דקאמר, אינו אלא לפרש דברי כבושין מה הן.

ועל זה כתב בנחלת יעקב (על פירש"י) שם: כתב הרא"ם, נראה לי דלישנא 'שכן מצינו' לאו דוקא וכו'. כוונתו לסתור שלא תבין שהשי"ת ציוה למשה בדוקא לומר אלו הדברים ממש, 'שכן מצינו' וכו', אלא פירושו שה' ציוה לומר דברי כבושין שהם ממשיכין את הלב, דוגמת 'שכן מצינו' וכו'. ○ ואני אומר, דהכי פירושו, השי"ת ציוה למשה לומר להם 'בשבילכם הוא נדבר עמי', ואלו הם הדברי כבושין ולא יותר. ובעלי המדרש מביאים ראיות לדבריהם שאין הקב"ה מדבר עם הנביאים אלא בשביל ישראל, שכן מצינו וכו', וכמו שהאריך בזה במכילתא. ○ תדע, דאי סלקא דעתך שהשי"ת ציוה לומר אלו דברי כבושין 'שכן מצינו' וכו', אם כן מהו הסיוע והראיות שמביא שנאמר וַיְהִי כְּאֲשֶׁר תָּמוּ וכו', ולא היה משה צריך להביא ראיות לדבריו מהכתוב, והלא הם ראו וידעו שלא היה הדיבור למשה כל ל"ח שנה, ועל כרחך שאין זה מדברי משה, אלא בעלי המדרש הם מביאים ראיות מהכתוב וַיְהִי כְּאֲשֶׁר תָּמוּ, אם כן הוא הדין נמי שמשא לא דיבר 'שכן מצינו', אלא מדברי בעלי המדרש הוא. [ועיין עוד שם].

⁴ היינו באמצע שנה השניה לצאתם ממצרים. וכאן עמדו ב"ח ניסן בתחילת שנה השניה.

איז גאַרנישט דאָ קיין רָמז וְרַמְזִיָּה אויף דעם גאַנצן ענין [אז] ער זאָל זאָגן דְּבָרִים כְּבוֹשִׁים אַז כּשִׁבְלֶכֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר עִמִּי^ה, ס'איז גאַרנישטאָ קיין רָמז [דערצו] דאָ אין פּסוק.

כג

קושיא ח

ועוד, דהלא באמירה זו אמר להם דברי שבת ומעלה, והיכן מונח כזה דברים כבושים, דפירושו דברי מוסר הכובשים את הלב

ח) דערנאָך פּרעגן אַלע מפרשים, פּאַרוואָס הייסט דאָס דְּבָרִים כְּבוֹשִׁים, [שהרי לשון] 'כְּבוֹשִׁים' הייסט דְּבָרִי מוֹסֵר שְׂכּוּבִים את לבו' [של אדם, אָבער מיט] דעס האָט ער זיי געזאָגט דְּבָרִי גְדוּלָּה, אַז אַלעס איז גיווענדט אין אידן, כּשִׁבְלֶכֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר עִמִּי, האָט משה רבינו געזאָגט דאָס חֲשִׁיבוֹת פּוֹנֵעַם כָּלֵל יִשְׂרָאֵל. דאָס איז דאָךְ נישט קיין דְּבָרִים כְּבוֹשִׁים, נישט קיין דְּבָרִי מוֹסֵר.

כד

קושיא ט

ועוד פירש רש"י בתיבת 'לאמר' שאמר לו הקב"ה צא ואמור להם דְּבָרִי, והשיבני אם יקבלום, כמו שנאמר וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה'. וצריך ביאור למה דייקא בפרשת הקרבנות נרמו שאמר לו כן, יותר מבשאר מצות

נאָךְ אַ פֶּשֶׁט זאָגט רש"י^ב, דבר אחר, השיבני אם יקבלו את דְּבָרִי. דער לאַמר איז טייטש, זאָלסט מיר צוריק זאָגן, זאָלסט מיר צוריק זאָגן אַם יקבלו את דְּבָרִי, אויב זיי וועלן מְקַבֵּל זיין את דְּבָרִי. (ט) [וגם זה צריך ביאור] וואָס עפּעס פּונקט דאָ [שטייט עס, און] ביי אַלע מְצוֹת פּוֹן די תּוֹרָה געפּינט מען דאָס נישט [שידרשו כן בתיבת 'לאמר' הנאמר בהם].

כה

רש"י זאָגט [צי דערויף, אז] ס'איז אַזוי ווי ס'שטייט [אצל מתן תורה] [יתרו יט, ח] וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה'.

[אמנם אכתי לכאורה] ס'איז עפּעס אַנדערש, [שהרין דאָרטן האָט אים דער בורא כל עולמים געשיקט אַ שְׁלִיחוֹת [להגיד לעם דברי ה'], און ער איז 'אַלִיין' געגאַנגען [להשיב דברי העם אל ה'], ס'שטייט דאָרט אויך נישט אַז דער בורא כל עולמים האָט פּאַרלאַנגט [אז] ער זאָל אים קומען זאָגן, [נאָך] ער איז אַלִיין געגאַנגען זאָגן. [ווי] ס'שטייט לְמִדְּךָ תּוֹרָה דִּרְךָ אֲרָךְ, [אז] אפילו דו ווייסט [אז] ער ווייסט [מי ששולחך, אָבער] אַז מ'האָט דִּיךְ געשיקט אַ שְׁלִיחוֹת, דאָרפּסטו צוריקקומען דערמיט זאָגן [מה ענו על זה].
נו דאָרט איז 'געווען' [אַזוי, שהשיב משה דברי העם], אָבער מהיכי תיתי זאָל איך זאָגן פֶּשֶׁט אַז דער בורא כל עולמים האָט 'פּאַרלאַנגט' [דעם] וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה, [ואמר לו] הֲשִׁיבֵנִי.

^ה הלשון 'מדבר' עמי, שהזכיר רבינו כאן ולהלן כמ"פ, הוא לשון הילקוט שמעוני המובא להלן בהערה כז. והלשון 'דבר' עמי, שהזכיר רבינו לעיל (באות יט) בדבר רש"י, הוא כלשון רש"י שם (המובא לעיל בהערה ב).
¹ כמו שמצינו במשנה דתענית (טו): הזקן שבהן אומר לפניו דְּבָרֵי כְבוֹשִׁין וכו'. ופירש רש"י: 'כְּבוֹשִׁין', לשון עצירה, כמו מְקַבֵּשׁ, בלעז פריש"א, שכובשין את הלבבות להחזירם למוטב.
² ברש"י יתרו שם: וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם וכו'. וכי צריך היה משה להשיב, אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממש, שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני, איני צריך להשיב.

כו

און [פֿאַרוואַס] פֿונקט ביי 'דעם' גראַד¹ [אצל מצות הקרבנות], פֿאַרוואַס נישט ביי אַלע מצוֹת, ביי אַנדערע אַזְהָרוֹת וואָס ס'שטייט אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה שטייט דאָס נישט, און פֿונקט דאָ [שטייט עס] [וכדלעיל באות כד].

כז

קושיא *

ונגמרא יומא דרשו בתיבת 'לאמר', דמכאן להאומר דבר לחבירו, שהוא בכל יאמר, עד שיאמר לו לך אָמור. ויש להבין למה שביק רש"י דרשה זו המבואר בנגמרא, והביא רק שאר דרשות שבמדרש און עקסטערדעם, לאָמיר זען, אין די גמרא שטייט עפעס אַנדערש [על תיבת 'לאמר'].

טאַקע דאָרט אין דער זעלבער גמרא², אין יומא', ער הייבט אָן וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה [וַיִּדְבֹר], לְמִדָּה דְרַךְ אֲרֵץ [שלא יאמר אדם דבר לחבירו אלא אם כן קורהו. ואחר כך דורש תיבת] 'לאמר, זאָגט די גמרא 'לאמר', מְכַאֵן אַז איינער מ'זאָגט אים אַ מִימְרָא, טאָר מען נישט זאָגן פֿאַר יענעם, טאָר מען נישט נאָכזאָגן, אלא אם כן אומר לו לך אָמור. [ווייל] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט לאַמר, זאָלסט זאָגן ווייטער, [מזה משמע כי] אַז נישט טאָרסטו נישט זאָגן³. טאָמער זאָגט מען נישט [לאמר], אַז יענער זאָגט [איינעם] אַ מִימְרָא און מ'זאָגט אים נישט 'לאמר' ער זאָל זאָגן ווייטער, טאָר מען נישט נאָכזאָגן.

כח

דער סמ"ג⁴ ברענגט עס גאָר צווישן די לאַוין. נאָר אין אַנדערע מוֹנֵי הַמְצוֹת שטייט עס נישט. דער מגן אברהם אין סימן קנ"ו⁵ ברענגט עס צי [לדברי הגמרא]. אָבער 'אָזוי' [בדרך כלל בדברי הפוסקים] שטייט עס נישט אין די פּוֹסְקִים, [אַז ס'איז] על כל פנים אָן 'איסור'⁶.

¹ פירושו: דוקא.

² המובא לעיל בקושיא ב (הנדפס בחלק א' של הקונטרס).

³ בגמרא יומא (ד): וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיִּדְבֹר, למה הקדים קריאה לדיבור, לימדה תורה דרך ארץ, שלא יאמר אדם דבר לחבירו אלא אם כן קורהו. מסייע ליה לרבי חנינא, דאמר רבי חנינא לא יאמר אדם דבר לחבירו אלא אם כן קורהו ○ לאמר, אמר רבי מנסיא רבה, מניין לאומר דבר לחבירו שהוא בכל יאמר, עד שיאמר לו לך אָמור, שנאמר וַיִּדְבֹר ה' אֵלָיו מֵאֶהָל מוֹעֵד 'לאמר' [פירש"י: 'לא אמר' הדברים, אלא אם כן נתן לו רשות].

⁴ כן הוא לפירוש מהרש"א שהזכיר רבינו להלן (באות לב).

⁵ בסמ"ג (ל"ח מצוה ט): שלא לְרַגֵּל בחבירו, שנאמר (קדושים יט, טז) לֹא תִלְךָ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ וכו'. איזהו רכיל, המגלה לחבירו דברים שדיבר ממנו אדם בסתור וכו'. ○ גרסינן ביומא פרק קמא (ד): אמר רבי מוסיא, מניין לאומר לחבירו דבר, שהוא בכל יאמר, עד שיאמר לו לך ואומר, תלמוד לומר מֵאֶהָל מוֹעֵד 'לאמר', לאו אמור בדברים הללו, אלא אם כן נתן לו רשות.

⁶ במגן אברהם (או"ח קנו, ב) חושב כמה אזהרות שנוכרו בדברי חכז"ל שלא נזכרו בדברי השלחן ערוך, ובתוך הדברים כתב וז"ל: פרק קמא דיומא, מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בכל יאמר, עד שיאמר לו לך אמור וכו'. ○ ואם האומר מזהיר שלא לומר, אפילו אָמרו בפני רבים, יש בו משום לשון הרע, כדאמרינן פרק זה בורר (סנהדרין לא). ההוא תלמידיא וכו'. הגהות מיימוני (הלי' דיעות, פ"ז אות ז-ח).

⁷ ועיין בזה בחפץ חיים (כלל ב, ס"ק כז) לענין הדין דדבר שיכול לגרום היזק או צער לחבירו אסור לספר לאחרים מה שאמר לו חבירו, אם לא כשנאמר לו באפי תלתא, ועל זה כתב שם וז"ל: משמע דדוקא בענין זה צריך באפי תלתא, אבל בלאו הכי אפילו בלא אפי תלתא מותר. ואין להקשות על זה ממה שאמרו ביומא דף ד' ע"ב מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בכל יאמר עד שיאמר לו לך אמור וכו', והובא דין זה בסמ"ג, ואצל הקב"ה ח"ו לא

כט

[אמנם לפי זה] איז דאָך גאָר עפעס אַנדערש דער לאַמר, [און] דאָס שטייט גאָרנישט אין רש"י.

י [וצריך ביאור] פארוואָס האָט עפעס רש"י איבערגעלאָזט די גמרא, און זאָגט נייע זאָכן, ער פאַרענטפערט דעם לאַמר מיט נייע זאָכן.

ל

קושיא יא

והקדמה לשוב קושיא י

ובביאור דרשת הגמרא פירש רש"י, כי 'לאמר' הוא נוטריקון 'לא אומר'. וכעין זה דרשו בגמרא תמורה, כי בפרשה שנאמר 'לאמור', הכוונה כי גם 'לאו' אומר באותה פרשה. וצריך ביאור דאם כן הדרש הוא ממש להיפך ממשמעות הכתוב לפי הפשט, שיאמר זאת לאחרים, והאך יתקיימו שניהם.

און [עצם דרשת הגמרא] וויאָזוי דאָס איז געדרינגען פון דעם לאַמר [שהוא בכל תאמר].

לא

רש"י [על הגמרא שם]^{טו} גיט אַ שטעל אַראָפּ, [ווייל] לאַמר איז נוטריקון לאַ אָמור, זאָלסט נישט זאָגן אַנדערש, סיידן ווען איך הייס דיר.

לב

דער מהרש"א זאָגט^{טז} אפילו דאָרטן, איך קען דאָך זאָגן אין פּשטות, ווייל ער האָט געהייסן לאַמר צו זאָגן, איז געדרינגען אַז ווען מ'העט נישט גיווען געהייסן, העט מען נישט גיווען געטאָרט.

לג

לכאורה 'דאָס' קאָן מען [טאָקע] זאָגן [וכדלעיל בסוף אות כז], [דלפירוש מהרש"א מוכן שפיר]. [ובפרט שהר"ן] ס'שטייט דאָך אַזוי אויך דבֵּר און [וְאָמַרְתָּ דפירוש] אָמור לָהֶם, שטייט דאָך אַרויס אַז מ'האָט געהייסן זאָגן, [וממילא אַז] ער זאָגט איבעריג [תיבת לאמר, הכוונה] ער זאָל מיר דערציילן [שהוא בכל תאמר למי שלא נצטוה לומר. וכמו שכתב כן במהרש"א שם]. [אָבער] על כל פנים רש"י זאָגט נישט אַזוי, רש"י זאָגט [ווייל] לאַמר איז טייטש לאַ אָמור.

לד

[ובאמת פירושו של רש"י בזה] דאָס איז מער אויך אַ מימרא אין די גמרא, אין פסחים

שייך להצר לו או להזיקו, אלמא דבכל גונוי אסור, עד שיתן לו רשות בפירוש. יש לומר דשם הוא מדה טובה בעלמא, שצריך האדם להרגיל עצמו בזה בכל גונוי, כדי שלא יבא לעולם לקלקול על ידי זה. אבל כאן איירינן לענין אסור לאו של לשון הרע. ובהכי ניחא שלא הביא הרמב"ם ז"ל האי דינא דיומא. וועוד אפשר לומר, דמה דאמרינן שהוא בכל יאמר, דוקא אם הכניסו בכיתו ביחודי, דמשמע קצת שהוא מקפיד בדבר שלא יתגלה, דומיא דהתם דהכניסו הקב"ה לאוהל מועד ביחודי, וקולו של הקב"ה לא היה נשמע חוץ לאוהל, כמו שכתב רש"י בחומש (ויש פרשתן) בשם התורת כהנים, לכן אסור אף דלא חזינן שום ריעותא על ידי הגילוי. אבל אם סיפר לו בחוץ, דלא היה שום גילוי מילתא כלל שהוא מקפיד, אז תלוי רק בזה, אם יוכל להיות לו קצת ריעותא על ידי זה שיתגלה אסור, אם לא שסיפר לו באפי תלתא, ואם לאו מותר. וכן משמע קצת בדברי מהרש"ל בביאוריו על הסמ"ג בלאו ט', עיין שם.

^{טו} הובא לשונו לעיל על הגמרא.

^{טז} במהרש"א יומא שם: שהוא בכל יאמר עד כו'. מפירוש רש"י נראה דרדיש לאמר במלה מורכבת לא אָמור, והא' מושכת למטה ולמעלה. ו לולוי פירושו נראה ד'לאמר' כמשמעו, דמדאיצטריך 'לאמר' דהיינו שיאמר לאחרים, שמעינן מיניה דאם לא אומר לו כן שהוא בכל יאמר. והכא בפרשת ויקרא ובכמה כתובים לא איצטריך 'לאמר' שיאמר לאחרים, דהא כתיב בתר הכי מפורש דבֵּר אַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו', אלא ללמד דרך ארץ באומר לחברו וכו'.

דף מ"ב ערגעץ", און אין תמורה דף ז"ח, זאָגט די גמרא אַז יעדע פּרָשָׁה וואָס הייבט זיך אָן מיט לֵאמֹר איז אַ לאו, [ווייל] לֵאמֹר איז טייטש לאַ אַמור, [ס'איז] נוטריקון [כך].
[איז דאָס] גאָר עפעס אַנדערש [ווי די משמעות הלשון, אַז] פֿון לֵאמֹר לערן איך אַרויס אַ לאו לאַ אַמור.
אַזוי שטייט אין די גמרא.

לה

- דאָס איז אויך אַ גרויסע מְבוּקָה אין די פּוּסְקִים.

דער חתם סופר אין די תשובות דאָרט אין אורח חיים^ט זאָגט ער [אַז] דאָ איז אַ פּלוגתא גאָר רבי יהודא מיט די רבנן^כ צי לֵאמֹר איז אַ לאו. און דער רמב"ם^{כא} פּסְקֵנֵט אַזוי, אַז לֵאמֹר איז אַ לאו^{כב}.

" בגמרא פסחים (מא: מב.): תנו רבנן, אכל צלי מבעוד יום חייב [פירש"י: מפרש ליה לקמיה], וכזית נא משחשיכה חייב. קתני צלי דומיא דנא [חייבא דצלי דמבעוד יום, דומיא דחייבא דנא משחשיכה], מה נא בלאו, אף צלי בלאו. בשלמא נא כתיב (בא יב, ט) אַל תֵּאָכְלוּ מִמֶּנּוּ נֶאֱ, אלא צלי מנלן, דכתיב (שם, ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בְּלִילָה הַזֶּה, בלילה אין, ביום לא. האי לאו הבא מכלל עשה הוא, וכל לאו הבא מכלל עשה עשה. אמר רב חסדא הא מני רבי יהודה היא [נדאמר לאו הבא מכלל לאמור לאו הוא], דתניא, שור וְשֵׂה שְׂרֹעַ [הוא שאחת מעניו גדולה ואחת קטנה, וכן שאר אברים] וְקִלוֹט [שפרסותיו קלוטות] נְדָבָה תֵּעָשֶׂה אֹתוֹ [אמור כב, כג] [לדמיו הקדישוהו, לבדק הבית, וְלַנְדָר להעלות קרבן לא יִדָּעָה, וכתב 'אותו'], אותו אתה מתפס לבודק הבית [בעל מום אתה מתפס לקדושת ברוך הבית], ואי אתה מתפס תמימים [הראויין למוכת] לבדק הבית, מכאן אמרו כל המתפס תמימים לבדק הבית עובר בעשה. אין לי אלא בעשה, בלא תעשה מנין, תלמוד לומר (שם, יז) וְיָדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר [בתחלת הפרשה כתיב], לִימַד עַל כָּל הַפְּרָשָׁה כֹּלָּה שִׁיחָא בְּלֵא תַעֲשֶׂה, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי לבר קפרא מאי משמע, אמר לו דכתיב 'לֵאמֹר', 'לא' נאמר בדברים [נוטריקון לאמר]. בי רב אמרי, 'לֵאמֹר, לאו אמור' [אמור להן שיש איסור לאו בדברים. והכא גבי פסח נמי כתיב בתחלת הפרשה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר].

" בגמרא תמורה (ז: י): ואלא 'אותו' למה לי, לכדנתיא נְדָבָה תֵּעָשֶׂה אֹתוֹ, אותו תעשה נדבה [פירש"י: בעל מום אתה מקדיש לבדק הבית], ואי אתה עושה תמים נדבה לבדק הבית, מיכן אמרו המקדיש תמימים לבדק הבית עובר בעשה [אדא עשה דאמרין ואי אתה מקדיש תמימים, דהיינו לאו הבא מכלל עשה, ועשה הוא]. ומנין אף בלא תעשה, שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר, לִימַד עַל הַפְּרָשָׁה שִׁיחָא בְּלֵא, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי לבר קפרא מאי משמע, אמר לו דכתיב 'לֵאמֹר', 'לא' נאמר בדברים [כלומר בהיא פרשה]. בי רב אמרי, 'לֵאמֹר, לאו אמור' [כלומר הכי אמר הקב"ה, לאו אמור להם לישראל, דלאו איכא הכא, דאי עברי אהך פרשה עוברין בלאו].

" בשו"ת חתם סופר (אורח סימן קכד): ואשר נתעורר [השואל (הג"ח רוד דייטש זצ"ל אב"ד עיר חדש)] בלוחות שניות על דברי הריטב"א (יומא נג.) הביאו שער המלך פרק א' מקרבן פסח, דסבירא ליה כל היכא דאיכא לאו מפורש, לא צריכה שינה הכתוב לעכב, והקשה פאר רום מעלתו אם כן לרבי יהודה דסבירא ליה סוף פרק כל שעה (פסחים מב.) דכל היכא דאיכא לאו הבא מכלל עשה, וכתוב נמי לאמור בההיא פרשה, הוה ליה לאו אמור, ומשום הכי אמרין התם דאכלו צלי מבעוד יום חייב מלקות, ואי קאי לאו דלאמור אואכלו את הבשר בלילה הזה, מכל שכן דקאי אמכסת נפשות דקדמיה טפי לואכלו את הבשר, ואם כן לוקין אשוחט שלא למנויו, ולהריטב"א הנ"ל מעכב, אם כן לרבי יהודה למה לי בְּמִקְסַת תִּכְסֹּו שנה עליו לעכב, כמבואר בפסחים ס"א ע"א, תיפוק ליה דאיכא לאו ומלקות, וקשה להריטב"א הנ"ל. אלו דברי פי חכם פר"מ נ"ו. ○ ואני אומר, מהכא חיליה דהריטב"א וסייעתא לו, דהרי התם בדף ס"א הנ"ל, רבי אומר [תְּכַסֵּן] לשון סורסי היא זו וכו', וס"ל לרבי דאין שלא למנויו פוסל אלא בשחטה, עיין פירוש רש"י. והוכיחו בתוספות דעל כרחך לרבי נמי איכא עכובא, מדדחיק הש"ס לאוקמי רב כרבי נתן, ולא מוקמי ליה כרבי, עיין שם. וקשה היא גופיה קשיא, מגא ליה לרבי עכובא, ורבי איצטרך תְּכַסֹּו לשון סורסי, לשון שחטה. ועוד מגא ליה להש"ס דרבי מפרש לתנא קמא, נימא דפליג, אלא סבירא ליה כוותיה. אלא על כרחך כהריטב"א, ורבי הא מפרש דברי רבי יהודא לעיל סוף פרק כל שעה, אמר לו רבי לבר קפרא מאי משמע וכו', ואם כן רבי לשיטתו לא בעי קרא לעיכובא, מוקי קרא ללשון סורסי. ומזה הטעם בעצמו לא הוה מצי למימר רב מוקי תכוסו ללשון סורסי, ולית ליה עיכוב במנויו, משום דגם רב מפרש סו פרק כל שעה דברי ר' יהודה, כדאמרין שם בי רב אמרי לאו אמור, וממילא הוה ליה עיכובא, ומוכחין דברי הריטב"א.

והנה היה נראה הדלכה כרבי יהודה, מדשקלי וטרי רבי ובר קפרא ואמרי בי רב לפרש דבריו, היה ראוי לפסוק הלכה כמותו. ובוה נראה לי קושית הכסף משנה על הרמב"ם פרק ה' מערכין הלכה ו', שפסק במתפס תמימים לבדק הבית ליכא אלא עשה, והיה לו למפסק שהוא בלא תעשה. והמשנה למלך כתב הואיל ורבנן

ס'איז א גאַנצע מְבוּכָה אין די פּוּסְקִים.

[און] תּוֹסֵפוֹת^{כב} זאָגט גאָר, אַז דאָס איז נאָר אויף דאָרט וואו ס'איז דאָ [באותה

פרשה] אַ לאו הבא מכלל עשה.

פליגי על רבי יהודה. ולפע"ד דברי הכסף משנה נכונים. ◦ אך מה שיש לתמוה, דבהלכות קרבן פסח פרק ח' הלכה ה' דפסק באוכל צלי מבעוד יום ליכא אלא עשה, ושם לא התעורר עליו, ושתיקתו כהודאה. והוא מהתימה, דהש"ס מדמי להדדי אוכל צלי מבעוד יום, להמתפס תמימים.

והיה נראה, לפי מה שראיתי בספר קרבן אהרן על התורת כהנים בפרשת אמור, שכתב ז"ל, ונראה לי דדרשי ממלת לאמור הכי, משום דאי אפשר לומר לאמור לישראל, דהא הדר כתיב דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל וְאֶמַרְתָּ וגו', ואם כן הרי לן דיבור ואמירה לישראל, ומאי אם כן לאמור, לכן דרשי כאלו כתיב לאו אמור, עכ"ל הרב ז"ל. דרש בן. ◦ ובזה מיושב היטב קושיית תוספות במנחות נ"א ע"ב ד"ה אף כאן ל"ת על דיבור ואמירה, משום דה"ל דרש בן. ◦ והנראה דרבנן דר' יהודה גזירה שוה ללאו בחביתי כהן גדול, תיפוק ליה דכתיב לאמור. ולא קשה מידי, דהתם לא כפל ליה ב' פעמים. ◦ והנראה דרבנן דר' יהודה דרשו הכפל להא דאמר ר' מוסיא ביומא ד' ע"ב, מנין לאומר דבר לחבירו שהוא בכל יאמר עד שיאמר לך אמור, שנאמר וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לְאֹמֶר, והתם נמי כפל קרא למילתיה, וכמו שכתב מהרש"א בחידושי אגדות שם (והובא לעיל). ◦ מכל מקום צריך ליעיין לפי זה, מאי משני רב חסדא בפסחים סו"פ כל שעה הנ"ל, הא מני ר' יהודה דמתפס תמימים. וקשה, עד כאן לא קאמר ר' יהודה התם, אלא משום דכפל למילתיה, אבל הכא גבי שם לא כתיב אלא דְבַר אֵל דְבַר אֵל כָּל יְעִיֵת וְיִשְׂרָאֵל לְאֹמֶר בְּעֶשְׂרֵי וְגו', והא דכתיב ויאמר ה' אל משה וגו' בְּאָרְץ מִצְרַיִם לְאֹמֶר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הוא מילתא אחריתא, מצות עשה לקבוע חדשים ולקדשם, וצריך עיון גדול לכאורה. ◦ והנלע"ד לומר, לפי מה שמנה הרמב"ם (ספר המצות, מ"ע קג) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם מצות עשה אחת, לקדש חדשים ולקבוע תקופות, ודלא כהלכות גדולות דמנה החדש הזה לכם למצות עשה לקדש חדש בפני עצמה, וְשִׁמְרַתְּ אֵת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ (בא י, ט) למצות עשה לחשב תקופות, ועיין רמב"ן (על ספר המצות) שורש א', ועיין מה שכתב מעיין חכמה על זה מש"ס דמנחות (לו). דמוקי ושמרת החוקה לחוק תפילין, או לחק פסח. מכל מקום נראה לי, דרב חסדא דאמר הא מני רבי יהודה היא, סבירא ליה דהך ברייתא פליגי אתנאי דמנחות, והך ברייתא מוקי וְשִׁמְרַתְּ אֵת הַחֻקָּה ללמוד מנייה תרווייהו, קדוש החדש וחשבון תקופות, כי היכא דיליף רמב"ם תרווייהו מחד קרא דהתחדש הזה לכם, הכי נמי לפי הך ברייתא תרווייהו מושמרת את החוקה, וסבירא ליה החדש הזה אינו ענין בפני עצמו, אלא אתחלתא דפרשת פסח מצרים הוא, ואייתר ליה דיבור ואמירה ידיה למימר לאו כתיב בענין. ◦ ואם כן למאי דקיימא לן כתנאי דמנחות דושמרת את החוקה קאי לחוקה לתפילין, כמו שפסק הרמב"ם (תפילין ד, יא), והחדש הזה מוקמא למצות קדוש החדש, ומילא ליכא דיבור ואמירה מיותר בפסח מצרים, וליכא לאו באוכל צלי מבעוד יום, ומשום הכי לא השיג הכסף משנה על רמב"ם בהלכות קרבן פסח. מה שאין כן במתפס תמימים לבדק הבית, יפה הישגו, הואיל ורבי ובר קפרא ובי רב קאי כוותיה דרבי יהודה, יש לומר דקיימא לן הכי, ואתי שפיר. ◦ ולפי זה אין הכרח למה שכתבתי לעיל ליישב קושיית בעלתו במכסת תַּפְסוּ, דרבי ורב ס"ל כו' יהודה, דיש לומר בפסח לא סבירא לן כוותיה. מיהו אין תפיסה מזה על הריטב"א כמובן, וק"ל.

^כ כמבואר בתורת כהנים פרשת אמור (פ"ו, ו-ח): נִדְבָה תַעֲשֶׂה אֹתוֹ, אוֹתוֹ אֵתָה עוֹשֶׂה נִדְבָה וְאִין אֵתָה עוֹשֶׂה תָמִים נִדְבָה לְבִדֵּק הַבַּיִת, מִיֵּכָן אֹמְרוֹ הַמְּקִדֵּשׁ תָּמִים לְבִדֵּק הַבַּיִת עוֹבֵר בְּעִשָּׂה. וּמִנֵּין אֵף בְּלֹא תַעֲשֶׂה, תִּלְמוּד לומר וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לְאֹמֶר, דְּבַרִּי רַבִּי יְהוּדָה, וְחַכְמִים אוֹמְרִים אִין בּוֹ בְּלֹא תַעֲשֶׂה. [וכן נראה בגמרא פסחים ותמורה לדעיל, דהוא רק שיטת רבי יהודה].

^{כב} ברמב"ם (ערכין וחרמי ה, ו): וּמִנֵּין שֹׁאֵסוֹר הַקֹּדֶשׁ תְּמִימִין לְבִדֵּק הַבַּיִת, שֵׁנֵאֵמַר וְשׁוֹר וְשֹׂה שְׁרוּעַ וְקָלוֹט נִדְבָה תַעֲשֶׂה אֹתוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדוֹ, נִדְבָה לְבִדֵּק הַבַּיִת, וְכֵן הַדְּבָרִים מֵרֵאִין שְׁאִינָה אֵלָּא קְדוּשַׁת דְּמַיִם, שְׁאִין מְקַרְבִּיבֵן בְּעַל מוֹם לְמִזְבֵּחַ, שֵׁנֵאֵמַר אֹתוֹ, וְאֵתָה עוֹשֶׂה נִדְבָה לְבִדֵּק הַבַּיִת וְאִין אֵתָה עוֹשֶׂה תְּמִימִים נִדְבָה לְבִדֵּק הַבַּיִת, וְלֹא הֵבֵא מִכֻּל עֲשֶׂה כַעֲשֶׂה הוּא.

^{כג} לכאורה צ"ל עשה. אלא שעל זה נתקשה הכסף משנה שם למה באמת לא פסק הרמב"ם דהוא גם לאו. או הכוונה לדברי החתם סופר שמבאר דיש לפסוק כו' יהודה שיש בוה גם לאו, היכא דבלאו לאמר יש גם דיבור ואמירה בפרשה. ועיין באורך בכסף משנה ובלחם משנה ובמשנה למלך על הרמב"ם שם, ועיקרי הדברים כבר הובא לעיל בתוך דברי החתם סופר.

^{כד} בתוספות פסחים (מב): לְאֹמֶר לִימַד עַל כֹּל הַפְּרִשָּׁה שֶׁהִיא בְּלֹאוֹ. נִרְאֶה לר"י, דהיינו דוקא בהנך דברים דאית בהו לאו הבא מכלל עשה, אבל שאר דברים לא.

ועיין במהרש"א (שם) שכתב על דברי התוספות ז"ל: רצו לומר דבכמה פרשיות כתב בהו לאמר, ולית בהו לאו הבא מכלל עשה, והתם אפשר דמדוהי להחכמים דפליגי עליה בתורת כהנים, ולמדרשיה כדרבי מוסיא פרק קמא דיומא מנין לאומר דבר לחבירו שהוא בכל יאמר כו' שנאמר וַיְדַבֵּר ה' לְאֹמֶר וגו', עיין שם וק"ל.

לו

דאָס איז אַן עקסטערע מְבוּכָה, אַן עֲנִי אַרְוֶה אויף [עס צו] מְבַרֵר צו זיין.
וואָרן לעולם שטייט דאָך [לפי זה] אין אַלע פרשיות [דכתיב בהם 'לאמר'] אַ לאו.
מ'פרעגט טאַקע די קשײאַ^כ, אַלע עשׂין העטן געדאַרפט צו זיין דערצו [גם] לאוין,
ווייל ס'שטייט לאַמר. [און] ס'איז דאָ תירוץ^כ [דערויף].
[נאָר] ס'איז נישט קיין נפקא מינה [לענינינו עתה, צו] מאַרײַך זיין אין דעם פֿרט. -

לו

אַבער על כל פנים איז דאָ אַזאַ מימרא אין די גמרא, אַזאַ שיטה, [אַ] יעדער לאַמר
ווייזט אַ לאו, לאַ אַמור, [דמשמעו] פונקט להיפך פון 'לאמר', [שהרי] כְּפִשְׁטוֹת לאַמר
איז דאָך טייטש זאַלסט זאָגן, און לויט ווי די גמרא זאָגט איז פונקט פאַרקערט, לאַמר
איז טייטש אַז לאַ אַמור, מ'זאָל נישט זאָגן.

דאָס הייסט ער מיינט נישט [טאַקע אַז] מ'זאָל נישט זאָגן [שהרי צריך להודיע הדיבור
לישראל, נאָר] 'לאַ אַמור [מיינט אַז] ס'איז אַ לאו, איך זאָג דיר [להודיע להם] אַז ס'איז אַ
לאו.

עפעס אַזוי מוז איך זאָגן פֿשֵׁט אַזוי אין די גמרא, ווייל די גמרא זאָגט דאָך אַז
לאַמר איז אַ לאו.

יא) [אמנם ראוי לבאר עוד לפי דרשת הגמרא שהוא לאו, או שהוא בבל תאמר, האיך ידרשו בו
מש להיפוך ממשמעות הכתוב לפי פשוטו].

לח

סיום קושיא י

יהיה איך שיהיה, די גמרא נעמט דעם לאַמר גאָר אויף עפעס אַנדערש, נישט
דעם וואָס רש"י זאָגט [כאן על התורה. ולכאורה למה לא הביא רש"י דרש זה של הגמרא] [וכדלעיל
באותו כט].

לט

ישוב קושיא י

ויש לתת טעם לפי זה, למה שביק רש"י מלהביא גם דרשת הגמרא, יען שהוא לכאורה
כסתירה עם פירוש הפשוט. ודרכו של רש"י להביא רק הדרשות שהם קרובים לפשוטו של מקרא

נאָר [אויף] דאָס [על מה שרש"י לא הביא זה] האָב איך געקלערט, אפשר קאָן מען
זאָגן, וואָרן לעולם דעם וואָס די גמרא זאָגט ס'איז אַ לאו, [אַדער] לאַ אַמור, דאָס איז
דעך דאָך [נאָר] אַ דרָשָׁא. [שהרי] דער פֿשֵׁט פון לאַמר איז דעך דאָך, דער פֿשוט'ער
פֿשֵׁט, [אַז] לאַמר איז טייטש 'יאַ' זאָגן, זאַלסט זאָגן, [און] דעם וואָס די גמרא זאָגט לאַ
אַמור, אַז ס'איז אַ לאו, דאָס איז דאָך [אַז] איך דרָש'ן אַ דרָשָׁא.

און איך האָב עס שוין אַסאָך מאָל געזאָגט [אַז] דעם איז אַ פֿלל גְדוֹל אַז ווען
ס'איז [דא] אַ דרָש מיט אַ פֿשֵׁט, ס'איז ביי דע אַמֶת. [דאף שאמרן]^כ אַיִן מקרא יוצא מידי
פשוטו, [הכוונה כי] דאָס איז אויך אַמֶת [אַז] אַיִן מקרא יוצא מידי פשוטו, [אַבער] דער
דרָש זאָגט טאַקע לאַ אַמור. [ובזה צריך עוד ליישב קושיא יא, האיך הדרש לא יסתור הפשט].

^כ וועיין בזה באורך בשדי חמד ח"ג (מערכת כ' כלל טט, מד"ה וידידי הגאון. ומערכת ל' כלל קיט) מה שאסף בזה.

^{כב} בגמרא שבת (גס), עיי"ש.

אָבער [בישוב קושיא י' קען זיין [וויבאלד] רש"י איז דאָך געשטעלט אויף פֿשט, איבערדעם ברענגט ער נישט די מימרא [שבגמרא בדרך דרש, יען שהוא היפוך הפשט].

מ
סיום קושיא יא

אבל עדיין צריך ביאור ליישב המקרא גם לפי הדרש שבגמרא

על כל פנים דעם ענין ברויך מען פאָרשטיין [להבין דרשת הגמרא, האיך נשמע זה מן 'לאמר', כי לאו אָמור, או שהוא בכל תאמר, דכל זה הוא לכאורה היפוך משמעות הכתוב לפי פשוטן].

מא
קושיא יב-יג

ובמדרש ילקוט איתא עוד ב' דרשות בתיבת 'לאמר'. דאיתא שם, יכול היה מדבר עמו לצורך עצמו, תלמוד לומר לאמר, לצורך ישראל היה מדבר עמו דבר אחר, יכול לא היה מדבר עמו אלא לצורך הקהל, תלמוד לומר לאמר, מדבר היה עמו לצורך עצמו

היצט לאָמיר זען [ווייטער].

איך האָב דאָך שוין געזאָגט נעכטן נאַכט¹² דעם [מדרש] ילקוט¹³, [וואָס] ס'איז זייער שווער אין פלוג'ת¹⁴.

רש"י זאָגט [בתיבת 'לאמר', צא ואמור להם] דברים שכובשים [לכו של אדם] אַז בשבילכם הקדוש ברוך הוא מְדַבֵּר עמי.

[אָבער] אין ילקוט איז דאָ [אָן] צוויי מימרות [על תיבת 'לאמר'], איינס נעבן דאָס אַנדערע, [וואָס איז לכאורה ווי] אַ פֿלוג'תא [זה על זה].

מב

זאָגט ער קודם, יָכוֹל העט איך געוואָלט מיינען ס'איז בשביל משה, מ'האָט די פרשה געזאָגט פֿאַר משה'ס וועגן, זאָגט ער ניין, כשהוא אומר לאמר, איז געדרינגען אַז ס'איז בשביל ישראל.

[און] רבי אלעזר בן דהבאי זאָגט [אויך] פונקט פאָרקערט, איך העט געמיינט אַז ס'איז נאָר בשביל ישראל, זאָגט ער לאַמר, אַז ס'איז בשביל משה.

מג

וקשה לשני הפירושים, בדוראי נאמרה התורה והמצוות הן לכל ישראל והן למושה, ומה היה הסלקא דעתך. ובפרט דלכל ישראל בודאי נאמרה, דהא בהדיא כתיב כאן דְבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ואם כן לפירוש הראשון קשה מה היה 'הסלקא דעתך', ולפירוש השנה קשה 'המסקנא', דלא בשביל ישראל נאמרה

(יב) ס'איז אינגאַנצן אַ פֿלאַ, ביידע [פֿשטים].

פארוואָס האָב איך 'געמיינט' [לפירוש הראשון] אַז נאָר בשביל משה. און פאָרוואָס האָב איך געמיינט [לפירוש השני] נאָר בשביל ישראל.

[והלא] די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה איז דאָך לְכֹל הַדְּעוֹת פֿאַר יעדן געזאָגט געוואָרן, פֿאַר משה רבינו'ן, און פֿאַר אַלע אידן, די גאַנצע תּוֹרָה איז דאָך אַזוי.

[ובפרט קשה להבין מה שאמר דלא בשביל ישראל, ובפרט דהלא] ס'שטייט דאָך אַרויס

¹² בסעודת ליל שב"ק ויקרא תשכ"ז, ונדפס בדברי יואל בפרשתן (עמוד מה-מ).

¹³ בילקוט שמעוני (רמז תלא): לאמר, צא ואמור להם דברי כבושים, בשבילכם מדבר עמי. וכן מצינו כל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל במדבר וכו' [וכמובא ברש"י]. ○ אלעזר בן דהבאי אומר, יכול היה מדבר עמו לצורך עצמו, תלמוד לומר לאמר, לצורך ישראל היה מדבר עמו, ולא היה מדבר עמו לצורך עצמו. ○ דבר אחר, יכול לא היה מדבר עמו אלא לצורך הקהל, תלמוד לומר לאמר, מדבר היה עמו לצורך עצמו.

¹⁴ פירוש: במושכל ראשון, 'אויבנאויף'.

[בפרשה זו] **דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, [ואם כן] ווי קען איך זאָגן אַז נישט בשביל ישראל. [ואם כן מה היה הסלקא דעתך בפירוש הראשון, ומהו המסקנא בפירוש השני, דלא בשביל ישראל נאמרה].

מד

ולפירוש השני קשה עוד דהאיך נדרש זאת מתיבת
'לאמר', דפירושו אדרבה שיאמרוהו לאחרים

(יג) און ווידעראום [לפירוש השני קשה עוד] וויאזוי איז עס געדרינגען [במסקנא] פון דעם לאמר אַז נישט בשביל ישראל, נאָר פאַר משה רבינו'ס וועגן. [ובפרט דהלא 'לאמר' אדרבה פירושו שיאמרוהו לאחרים].

נאָר איך וועל שוין שמועסן ווייטער (באות קכא-קכו) [דערפון, אצל ישוב קושיא יא, כי 'לאמר' הנדרש שהוא בכל תאמר, אינו סתירה למשמעותו דשפיר יאמרוהו לאחרים].

מז

קושיא מז-יז

במדרש רבה פרשת צו, מְשַׁל לְשִׁלְטוֹן שִׁנְכַּם לְמַדִּינָה וְעָמּוּ כִּיתוּת שֶׁל לְסָטִים וכו'. וכך, כיון ששמעו ישראל פרשת קרבנות נתייראו. אמר להם אל תתייראו, התעסקו בתורה ואין אתם יראים מכל אלה, דכתיב זאת 'התורה' לְעֵלָה לְמַנְחָה דער מדרש זאָגט, אין פרשת צו שטייט אין מדרש רבה^{טז} [אויפן פסוק] **זֹאת הַתּוֹרָה לְעֵלָה לְמַנְחָה וְלַחֲטָאֵת** (צו ז, לז).

זאָגט דער מדרש רבה, מְשַׁל, איינער האָט באַגעגנט אַ פֶּתַל שֶׁל לְסָטִים, הָיָה דְחִיל, האָט ער זיך דערשראָקן, [ויאמר] מה דְחִילוֹ שׁוֹלְטָנָא הַדִּין, דער שְׁלִטוֹן [שהביא עמו הכת של לסטים]. האָט אים איינער געזאָגט דו האָסט אַזאַ לַחֵשׁ, וואו דאָרט שטייט, דאַרפסטו דיך נישט פאַרכטן פאַר קיינעם.

כֵּן, כששמעו ישראל פְּרִשֵׁת קְרִבְנוֹת, נְתִיירָאוּ, האָבן זיי זיך געשראָקן, מה דְחִיל שְׁלִיטָא הַדִּין. האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט, לְכוּ עִסְקוּ בְּתוֹרָה^{טז}, וְאִין אַתֶּם מְתִיירָאין מִמֶּנּוּ. אַז עטס וועט לערנען די תּוֹרָה, וועט עטס ענק נישט פאַרכטן.

מח

ויש להבין דמיון המשל בענין כיתות של לסטים, להנמשל בענין פרשת קרבנות

(טז) **ס'איז אַ פֶּלֶא, וואָס עפעס גַזְלָנִים, אַ מְשַׁל פּוֹן גַזְלָנִים זאָגט ער אויף די פְּרִשָּׁה פּוֹן קְרִבְנוֹת, [והרי לכאורה] דעס מְשַׁל איז נישט דוּמָה לְמַנְחָה.**

מט

גם מדוע נתייראו ישראל בשמועם פרשת הקרבנות, והלא ענין הקרבנות הוא חסד מאת ה', שבוה יתכפרו החטאים (יז) [ובכלל] וואָס האָט מען זיך צו פאַרכטן [מפני הקרבנות. והרי אדרבה] פאַרקערט, ס'איז אַ חֶסֶד הַבּוֹרָא ברוך הוא, אַז מ'האָט געגעבן [אַן עצה] אַז מ'קאָן נְתַפְכֵר ווערן מיט אַ קְרִבָּן.

^{טז} בויקרא רבה (ט, ח): אמר רבי אחא, מְשַׁל לְשִׁלְטוֹן שִׁנְכַּם לְמַדִּינָה וְעָמּוּ כִּיתוּת שֶׁל לְסָטִים, אמר אחד לחבירו מה דְחִיל הַדִּין שְׁלִיטָא [פי' במתנות כהונה: מה נוֹרָא זה השלטון], אמר לו, הֲרָא פֶּסְטָמָא דִּילְךָ טָבָא וְלִית אַתְּ דְחִיל מִיְנֵיהּ [פירש הערוך כשהדיבור וההנהגה שלך טובים, אין אתה צריך לירא מזה. (וביפה תואר פירש, פסטמא, בשיהיה דיבורי טוב)]. כך, כיון ששמעו ישראל פרשת קרבנות נתייראו [מפני כשאין בית המקדש קיים מה תהא על עוברי עבירה. או רצה לומר, כי השגיאות מי יבין וידע מה תהא תקנתו], אמר להן משה אַל תתייראו, הֲתַעֲסְקוּ בְּתוֹרָה וְאִין אַתֶּם יִרְאִים מִכָּל אֵלֵהּ, הדא הוא דכתיב (צו ז, לז) זאת 'התורה' לְעֵלָה לְמַנְחָה.

^{יז} עיין בילקוט שמעוני פרשת צו (רמז צגג), שם הגירסא "אמר להם" אל תתייראו, ולא נזכר תיבת 'משה', ויש לפרש לגירסא זו שאמר להם הקב"ה. וכן הובא זה בספרים בלשון שאמר הקב"ה, וכגון בכסף נבחר פרשת צו, ובפרסם דוד ובערך ש"י בפרשתן.

^{טז} מלשון הגמרא בראש השנה (יח.).

נג

הקדמה לישוב הקושיות בפסוק ויקרא אל משה

הקדמה לישוב קושיא ו

לאמיר זען.

קודם וועל איך זאגן וואָס מ'קען נאָך אפשר זאָגן - [און] דער אַמֶת איז אַז מ'קראַ יוצא לַכֶּמֶה טַעמִים^{לב} - אין דעם לאַמֶר.

רש"י זאָגט צוויי פֿשְׁטִים, דאָס האָב איך שוין פריער געזאָגט (בקושיא ט-ז). און די גמרא זאָגט עפעס אַנדערש (כדלעיל בקושיא י-יא).

[און] מ'קען זאָגן דעס איז אַ דרֶשׁ און דעס אַ פֿשֶׁט (וכדלעיל באות לט).

[ועל כל פנים] רש"י זאָגט צוויי פֿשְׁטִים, [און] ס'האָט דאָך קיין שיעור נישט [מה] שיש לדרוש בפסוק אחד, דדברי תורה הם] כפֿשֶׁטִישׁ יִפְצֹץ סְלַע, מתחלק לכמה ניצוצין^{לב}.

האָב איך געקלערט מ'קאָן 'נאָך' דאָ זאָגן עפעס אַ פֿשֶׁט אויף דעם 'לאמֶר', [לבאר] וואָס פעלט מיר דאָ אויס דער לאַמֶר (וראה זה להלן, באות פה).

נג

הקדמה לקושיא יח

איתא בגמרא סוף מנחות: בפרשת קרבנות לא נאמר בהן לא קל ולא אלקים, אלא שם הוי"ה, שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק לומר ח"ו ענין שתי רשויות. וביאר במהרש"א, דרך שם הוי"ה נקרא רק על הקב"ה, משא"כ בשאר שמות

[ובתחילה נקדים וואָס] איך האָב שוין געזאָגט אַמאָל לאַנגל^{לב}, [לבאר וואָס] ס'שטייט אין די גמרא [סוף מנחות]^{לב}, בוא וראָה, אין די גאַנצע פרשה פון קרבנות איז נישט געמאָלדן קיין שום [שם], נישט קל, נישט אַלקים, קיין שום נאָמען פון הקדוש ברוך הוא, נאָר דער שֵׁם הַיְיִוָה, נאָר ה', עפעס אַנדערש גאַרנישט. [ופירש"י שם] כדי שלא יאמרו שתי רשויות יש, מ'זאָל נישט זאָגן.

[ובמהרש"א ביאר שם]^{לב} וואָרן אַלעס [בלשון שאר השמות] ווערט דאָך אַנגערופן [גם] ענינים אחרים, וכגון] אַלקים ווערט דאָך אַנגערופן אפילו דִינִים, [און] אַלהים אַחרים ווערט דאָך אַנגערופן [על עבודה זרה], אַלע נעמען קאָן מען מַכְנֶה זיין פאַר אַן אַנדערן, [ואפילו] חס ושלום אַן אָפּגאָט, פאַר אַן עבודה זרה. אָבער דעם שֵׁם הַיְיִוָה דאָס איז נישטאָ קיין נאָמען [על שום ענין אחר], נאָר [אויף] דער בּוֹרֵא כָּל עוֹלָמִים.

^{לב} כמבואר בגמרא סנהדרין (לה): דאמר קרא (תהלים סב, יב) אַחַת דְּבַר אֱלֹקִים שְׁתֵּים זֶו שְׁמַעְתִּי כִּי עַז לֹאֲלֹקִים, מ'קרא אַחַד יוצא לַכֶּמֶה טַעמִים, ואין טעם אַחַד יוצא מ'כמה מקראות. דבי רבי ישמעאל תנא, וּכְפֶשֶׁטִישׁ יִפְצֹץ סְלַע (ירמי' כג, טט), מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות, אף מ'קרא אַחַד יוצא לַכֶּמֶה טַעמִים.

^{לב} בגמרא מנחות (ק): תניא, אמר רבי שמעון בן עזאי, בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות, שלא נאמר בהן לא קל ולא אלקים, אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק. [פירש"י: שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין. לאומרים רשויות הרבה הן, והדבר מוכיח שזה ששמו כך ציום להקריב לו מנחה, וזה ששמו כך ציום להקריב לו פרים, וזה אילים, לכך נאמר בכלום ריח ניחוח לה?].

^{לב} במהרש"א (מנחות שם): מאי כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן קל ולא אלקים כו'. משום דהקרבנות על הרוב באין לרצות ולפייס את מדת הדין על חטא האדם, ולא היה לו לכתוב בכלום ריח ניחוח לה' שהוא מדת הרחמים, אלא שיהיה ריח ניחוח לגבי מדת הדין, קל או אלקים. ולא נכתב כן, אלא כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק. שלשון זה כתיב גם בעבודה זרה בעבודתה, כגון לא תשתחוה לאל אחר, ואלהים אחרים, שלא יאמרו שהקב"ה שהוא אלקא דאלהים כדלעיל (בגמרא שם) [כין נתן לאלהים אחרים כח וממשלה בשפלים וצוה לבעדם, לכך כתיב שם ה', שאין לעבוד רק לשם המיוחד.

[ולכן] הָאֵט מֵעַן אֶכְטוֹנַג גַּעגַעבֿן - אַזוי שטייט אין די גמרא סוף מנחות^ל, - מ'הָאֵט אֶכְטוֹנַג גַּעגַעבֿן ס'זאָל נישט זיין [נזכר אצל הקרבנות, רק שם הוי"ה בלחוד].

נד

קושיא יח

ויש להבין למה דייקא אצל הקרבנות חששה התורה על כך, מה שאין כן בשאר מצות

(יח) [נאָר] לכאורה פארוואָס הָאֵט מֵעַן גראָד"י ביי קַרְבָּנוֹת דאָס אֶכְטוֹנַג גַּעגַעבֿן, פאָרוואָס נישט איבעראַל, [דלכאורה ביי] אַלע אַוְהָרוֹת [און] אַלע מְצוֹת העט מֵעַן גַּעדאַרפֿט אֶכְטוֹנַג גַּעבֿן ס'זאָל נאָר שטיין 'דער' נאָמען. [און] צום סוף איז פיל מיט [שם] אַלְקִים און מיט [שם] קָל [בשאר המצות], פיל פאָרשידענע נעמען. [ולמה הקפיד הכתוב על זה] פונקט ביי קַרְבָּנוֹת.

נה

הקדמה ליישוב קושיא יח

וכבר ביארתי בזה, דהנה הרמב"ם כתב בטעם הקרבנות, כי העובדי עבודה זרה היו רגילין לזכות לעצבים שלהם, והיה קשה למונעם לגמרי מקרבנות, ולכן צוה ה' לזכות הקרבנות רק לשם ה', כדי להרחיק את ישראל ממה שהיו רגילין לזכות ח"ו לע"ז

[נאָר] איך האָב אַמאָל גַּעזאָגט שוין לאַנגלי"י אַ טַעם פֿשוט [דערויף].

[דהנה] דער רמב"ם זאָגט דעם טַעם פֿון קַרְבָּנוֹת, ער זאָגט צוויי טַעמִים.

איין טַעם זאָגט ער^ל, ווייל זיי זענען געוואוינט געווען צו שְׁחַטֵן צו דער עבודה זרה, הָאֵט מֵעַן נישט גַעקענט אָפּגעוויינען [אינגאַנצן, ווייל] דעס וואָס ס'איז מוּרְגָל קען מֵעַן נישט אָפּגעוויינען, הָאֵט דער בורא כל עולמים געהייסן שְׁחַטֵן קַרְבָּנוֹת פֿאַר השם יתברך, וועט מֵעַן זיך אָפּגעוויינען פֿון 'יענעם', פֿון שְׁחַטֵן צו עבודה זרה. [דאָס איז] איין טַעם.

^{לה} בס"ג ויקרא זכור תשי"ד (לשון קדשו קונטרס רלב), וס"ג בלק תשי"ד (לשון קדשו קונטרס קצו), וס"ג ויקרא תשט"ז (נדפס בחידושי תורה תשט"ז).

^{לו} בספר המורה ח"ג (פרק לב): והוא שאי אפשר לצאת מן ההיפך אל ההיפך פתאום, ולזה אי אפשר לפי טבע האדם שיניח כל מה שהרגיל בו פתאום. וכאשר שלח האלוק [את] משה רבינו לתחננו מִמְלַכַת פְּהָנִים וגו' קדוש (יתרו יט, י) בדיעתו ית', כמו שביאר ואמר (ואתחנן ד, לה לט) אֲתָה הָרַאָתָ לְדַעַת וגו', וְיָדַעַת הַיּוֹם וְהַשְּׁבַת אֶל לְבַבְךָ וגו', וְלִהְיֶנָּה לְעַבְדוֹתָי, כמו שאמר (עקב יא, ג) וְלִעֲבֹדוּ בְּקָל לְבַבְכֶם, ואמר (משפטים כג, כה) וְעַבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם, ואמר (ראה יג, ה) וְאֵתוּ תַעֲבֹדוּ, והיה המנהג המפורסם בעולם כולו שהיו אז רגילים בו, והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני בעלי חיים בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחוות להם ולקטר לפניהם, והעבודים והפרושים היו אז האנשים הנתונים לעבודת ההיכלות ההם העשויים לכוכבים, לא גזרה חכמתו ית' ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולעזובם ולבטלם, כי אז היה זה מה שלא יעלה בלב לקבלו כפי טבע האדם, שהוא נוטה תמיד למוֹרְגָל, והיה דומה אז כאילו יבוא נביא בזמננו זה שיקרא לעבודת האלוק, ויאמר האלוק צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה. ומפני זה השאיר ית' מיני העבודות ההם, והעתיקם - מהיותם לנבראים ולענינים דמיוניים שאין אמיתות להם - לשמו ית', וצונו לעשותם לו ית'. וצונו לבנות היכל לו, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (תרומה כה, ח), ושיהיה המזבח לשמו, מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי (יתרו כ, כא), ושיהיה הקרבן לו, אֲדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קֶרְבֵן לַה' (ויקרא א, ב), ושישתחוּ לו ושיקטירוהו לפניו. והזהיר מעשות דבר מאלו המעשים לזולתו, זוכח אֱלֹהִים יָחִירָם וגו' (משפטים כב, ט), כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר (תשא לד, יד). והפריש 'כהנים' לבית המקדש, ואמר (תצוה כה, מא) וְכִהְנֶנּוּ לִי, וחייב שייחודו להם מתנות על כל פנים שייספיק להם, מפני שהם עסוקים בבית ובקרבנותיו, והם מתנות הלויים והכהנים. והגיע בזאת הערמה האלוקית שנמחה זכר עבודה זרה, והתקיימה הפינה הגדולה האמיתית באמונתו, והיא מציאות האלוק ואחודותו, ולא יברחו הנפשות וישתמומו בכיטול העבודות אשר הורגלו, ולא נודעו עבודתו וזולתם.

נ

ועוד טעם כתב הרמב"ם, לפי שיש בזה 'ביטול' להעבודה וזה שעברו במצרים להבהמות, על ידי שנטולין הבהמות וזוכחין ומקריבין אותן לשם ה'

[אין] נאך א טעם זאגט ער^ל, [ווייל] ס'איז אַ ביטול פאַר זייערין', ווייל מ'נעמט די בהמות, בקר וצאן, דעס וואָס מ'מעג מקריב זיין קרפנות דערפון, די אַלע בהמות האָבן זיי געדינט אין מצרים, ס'זענען דאָך געווען זייערע עבודה וזה'ס די בהמות, אַזוי ברענגט ער. האָט מען געדאַרפט ווייזן אַ ביטול, אַז מ'נעמט 'די' בהמות, און מ'שקט [עס] פאַרן בורא פֿל עולמים. אַזוי זאָגט דער רמב"ם.

נ

והרמב"ם בפרשתו יצא לחלוק על הרמב"ם בזה, כי בהקרבתו יש בזה טעמים וענינים גבוהים בעצם הענין, ולא רק להרחיק מע"ו. ואורכה אם עשו כן לעבודה וזה אין זה טעם להמצוה, אלא אורכה מטעם זה היה ראוי שלא עשו כן לה'

און דער רמב"ן אין די סדרה^ל איז עס מהביל שטאַרק, ער איז 'ברוגז' דערויף, ער זאָגט [אין] ס'איז הַבֵּל, ער מאַכט [רפואת שְׁבֵר הקושיא] על נקלה^ל. פונקט פאַרקערט -

^ל בספר המורה ח"ג (פרק מו): כבר אמרה התורה, כפי מה שפירש אונקלוס, שהמצרים היו עובדים מזל טלה, ומפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן, והיו מואסים רועי צאן. אמר (וארא ח, כב) הֵן נִזְבַּח אֶת תּוֹעֵבַת מִצְרַיִם, ואמר (ויגש מו, לד) כִּי תוֹעֵבַת מִצְרַיִם פֶּלַע רָעָה צֵאן. וכן היו כיתות מן הצאבה [שם כת של עובדי ע"ז] עובדים לשדים, והיו חושבים שהם ישוּבו בצורת העזים, ולזה היו קוראים לשדים 'שעירים', וכבר הפגשתי הדעת הזה מאד בימי משה רבינו, [ולזה נאמר] [אחרי זו, ו] וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשִׁעִירָם וגו', ולזה היו אוסרים הכיתות ההם גם כן אכילת העזים. אבל שחיטת הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי עבודה וזה, וכולם היו מגדילים זה המין מאד. ולזה תמצא אנשי הורד עד היום לא ישחטו הבקר כלל, ואפילו בארצות אשר ישחטו שאר מיני בעלי חיים. ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמיתיות, ציונו להקריב אלו השלושה מינים לכבד מן הבהמה, מן הַבֵּקֶר וּמֵן הַצֵּאֵן תִּקְרִיבוּ אֶת קְרָבְנֵכֶם (ויקרא א, ב), עד שיהיה המעשה אשר חשבוהו תכלית המרי, בו יתקרבו אל האלוהים, ובמעשה ההוא יכופרו והוונות. וכן מרפאים הדעות הרעות, אשר הם חליי הנפש האנושית, בהפירן אשר בקצה האחר. ומפני זאת הכונה בעצמה ציונו לשחוט כבש הפסח, ולהזות דמו במצרים על השערים מחוץ, לנקות עצמנו מן הדעות ההם, ולפרסם שכנגדם, ולהביא להאמין שהמעשה אשר תחשבו בו שהוא סיבה ממייתה, הוא המציל מן המות, ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אֶל פְּתִיכֶם לַנֶּפֶשׁ (בא יב, כג), גמול פירסום העבודה בעשות כל מה שהיו מרחיקים אותו עובדי עבודה וזה. וזה הטעם בבחירת השלושה מינים האלה לכבד לקרבן, מחובר אל היות אלו השלושה מינים גם כן נמצאים מאד, ולא כמעשה עובדי עבודה וזה שהיו מקריבים האריות והדובים והבהמות המדבריות וכו'. ומפני שרוב בני האדם לא היו יכולים להקריב בהמה, צוה להקריב קרבן גם כן ממיין העוף, מן הנמצא בארץ ישראל יותר, ומן הנאה והקל למצאו, - והם תורים ובני יונה. ומי שלא תמצא ידו הכונה בעצמה ציונו לשחוט כבש הפסח, מן שיהיה מין שיהיה דמו במצרים על בזמנים ההם, אם מאפה תנור, או מאפה מחבת, או מאפה מרחשת, ומי שיכבד עליו הלחם האפוי יקריב סולת וכו'. ולא יהיה זה הטעם חלוש בעיניך, כי כוונת כל אלו הפעולות, ליישב בנפש כל חוטא וכל איש מרי שצריך לזכור ולהזכיר חטאו תמיד, כמו שאמר (תהלים נא, ה) וַחֲטָאתִי נִגְדִי תָמִיד. ושצריך כפרה על החטא ההוא, הוא וזרעו וזרעו וזרעו, כעבודה שתהיה ממיין המרי ההוא. ארצה בזה, שאם יהיה המרי בממון, יפור ממנו בעבודה. ואם יהיה המרי בהנאות גופו, ייגע גופו ויטריחהו בעבודת העניו והצום, ולקום בלילות. ואם יהיה המרי במדה מן המדות, יעמוד כנגדה בהיפר המדה ההיא, כמו שבארנו בהלכות דעות, וזולתם. ואם יהיה המרי בענין, רצוני לומר שיאמין דעת בלתי אמיתית, לקוצר יד שכלו והתשלול מן חקירה והתחייחוד לענין, יעמוד כנגדו בפנינות מחשבתו מכל דבר בעניני העולם, רק במושכל לבד וכו'. וכאשר יתיישבו אלו הענינים בנפש, יהיה מביא בלא ספק להיות המרי קשה בעיני האדם, ויזהר ממנו עד שלא ישל אדם בו, ויצטרך לכפרה ארוכה וטורה, ואפשר שלא תשלם הכפרה, וישמר האדם בעבור זה מן החטא מתחילת הענין ויכרח ממנו. וזאת תועלת מבוארת מאד, והעלה בידך זאת הכוונה גם כן.

^ל ברמב"ן בפרשתו (א, ט): והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אֶשֶׁה יְיָ נִחוּחַ לְה'. ואמר הרב במורה הנבוכים, כי טעם הקרבנות, בעבור שהמצרים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם, מעולם היו עובדים לבקר ולצאן, כי המצרים עובדים לטלה, והכשדים עובדים לשדים, אשר יראו להם בדמות שעירים, ואנשי הורד עד היום לא ישחטו בקר לעולם, בעבור כן צוה לשחוט אלה השלושה מינים לשם הנכבד, כדי שיועד

זָאָגְט ער, - אַז ס'איז אַן עבודה זרה, איז בעסער אַז מ'עסט עס אויף, נישט אַז מ'ברענגט עס פֿאַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אַז דאָס איז דער טעם, ווייל ס'איז געווען אַמאָל עבודה זרה.
ער ווענדט עס אָפּ, ער איז עס מִהֶבֶל.

נח

והרמב"ן עצמו כתב הטעם, שהוא כדו להורות הכנעה לה', על ידי שיחשוב האדם שבעבור חטאו היה ראוי לעשות כן עם האדם, אלא שהקב"ה ברחמיו נתן לעשות תמורתו עם הבהמה, על ידי שיקריב אותה לה'

[והרמב"ן] ער זאָגט אַנדערש, - איך האָב [שוין] נעכטן נאַכט געזאָגט¹ דעם טעם וואָס דער רמב"ן זאָגט. -

דער רמב"ן זאָגט² [ווייל] ס'ווייזט אויף הַכְּנָעָה, מ'זאָל זען ווי מ'מאַכט שְׂרִיפָה מיט סקילה³ מיט די בְּהֵמָה, מיטן קָרְבָן, באַרעכנט מען זיך [אַז] מ'האָט דאָס אים

כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה הוא אשר יקריבו לבורא, ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש, כי כל מדה וכל חולי לא יתרפא כי אם בהפכו, אלה דבריו, ובהם האריך. ○ והנה הם דברי הַבַּאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה 'על נקלה', יעשו שולחן ה' מְגוּזָל (מלאכי א, יב), שאיננו רק להציא מלְבָן של רשעים וטפשי עולם, והכתוב אמר כי הם לַחֵם אִשָּׁה לְרִיחַ נִיחַח. ○ וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה, אבל תוסיף מכאוב, כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בעלם כפי מחשבתם, ולכן לא יאכלו אותם, לכבוד כחם ויסודם, אבל אם יזכחו אותם לשם הנכבד, זה כבוד להם ומעלה, והם עצמם כך הם נוהגים, כמו שאמר (אחרי יו, ז) וְלֹא יִזְכְּחוּ עוֹד אֶת זְכַרְתִּיהֶם לְשַׁעֲרֵם, ועושי העגל זכחו לו, והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חרשיהם, ולשמם בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם, ויותר תתרפא המחלה באכלינו מהם לשובע, שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם, ולא יעשו כן לעולם. ○ והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו, אין בעולם כְּשֵׁדִי או מְצָרִי, הקריב קרבן וייטב בעיני ה', ואמר בו (נח ח, כא) וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ, וממנו אמר אל לבו (שם) לא אסף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם. הַקֵּל הַבֵּיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֶאֱנוּ וּמִקְלָבָן, וַיִּשַׁע ה' אֶל הַקֵּל וְאֵל מִנְחָתוֹ (בראשית ד, ד), ולא היה עדיין דעתו שמין עבודה זרה כלל. ובלעם אמר (בלק כג, ד) אֶת שְׁבַעַת הַמְּזֻבָּחַת עֲרַכְתִּי וְאָעַל פֶּרֶאֵל בְּמִזְבְּחַת, ואין דעתו עלת לשלול ממנו אמונות רעות, ולא נצטוה בכך, אבל עשה כן לקרבה אל האלקים, כדי שיחול עליו הדיבור. ולשון הקרבנות, אֶת קִרְבְּנֵי הַחֲטִי יִרִיחַ נִיחֹחִי (פנחס ח, ב), וחלילה שלא ייחא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות עבודה זרה מדעת השמים. [והמשך דברי רמב"ן כאן, מובא להלן].

¹ מלשון הרמב"ן, והוא על פי לשון הפסוק בירמי' (י, יד. ח, יא): וַיִּרְפְּאוּ אֶת שִׁבְרֵי עַמִּי עַל נִקְלָה לְאֹמֶר שְׁלוֹם שְׁלוֹם וְאֵין שְׁלוֹם. [ופירש הרד"ק: כלומר על אמירה נקלה שאין בו ממש. ובמצודות פירש: עם אמירה נקלה ומכוחה].

² ברמב"ן שם (בהמשך): ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם, כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתוודה בפיו כנגד הדיבור, וישורף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו כנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשועו כל אלה כי חטא ולאקויו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישורף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נִפְשׁ תַּחַת נִפְשׁ, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו. וקרבן התמידי, בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד, ואלה דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אגדה. ○ ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם, תכנס בו ממה שאמרו רבותינו בספרי (פנחס, פסקא יב) ובסוף מנחות (ק:), אמר שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות שלא נאמר בהם לא קל ולא אֶלְקִיךָ ולא אֶלְקִים ולא שְׂדֵי ולא צִיְּבֹאוֹת, אלא יו"ד ה"א שם המיוחד, שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק. ושמה תאמר לאכילה הוא צריך, תלמוד לומר (תהלים ג, יב) אִם אָרְעֵב לֹא אֹמַר לָךְ כִּי לִי תִּבֶל וּמְלֹאָה, לא אמרתי לכם וזכו אלא כדי שיאמר וישלם רצוני. ובתחלת תורת בהנים (בפרשתו, פ"ב י) רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן, אמור ביו"ד ה"א, שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות. אלו דבריהם ז"ל. ○ ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא קל ולא אֶלְקִים וכו'. אבל הענין כולו מבואר בתורה, שנאמר (פנחס ח, ב) אֶת קִרְבְּנֵי הַחֲטִי לַחֲטִי לְאִשִּׁי, ואמר (ויקרא ג, יא) לַחֵם אִשָּׁה, שהם לחם לאשה, וממנו לאשים, ואשה לשון אש. ואמר רבי אברהם (באבן עזרא), אִשָּׁה שם התואר, וטעמו קרבן אֵשׁ, והוא תואר למלת הפל [הנאמר שם ונקריב הפהן אֶת הַיֵּלֶן]. ובמנחה שאמר (ויקרא ב, ב) וְהִקְטִיר הַפְּהֵן אֶת אֲזָרְתָהּ אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַה', יהיה תואר לקומץ ואינו כן, אבל אִשָּׁה שם, כמו אֵשׁ, ועולה אשה, כמו עולת אש ריח ניחוח לה', וכן כולם, כי טעמם כמו לחם אִשָּׁה, אבל לא אמר אש ואמר אִשָּׁה כמשמעו, כאשר הראה אותך בהר במתן תורה, והוא הקרבן במדת הדין. והזביחה לשם ה' לברו, שלא יתכוין

געברויכט צו טון, [פארן זיך אַליין, נאָר דער בורא כל עולמים האָט געגעבן קָרְבָּנוֹת [שלקח ממנו תמורה בחסדו, לכפר בנפש תחת נפשו].

נט

ועיקר הטעם כתב רהוא על דרך סוד, כי יש בזה טעמים פנימיים נשגבים

און דער עיקר פירט ער אויס, צום סוף זאָגט ער, דער עיקר איז על פּי סוד, ס'איז דאָ סודות נוראים אין דעם, - [און] דאָס איז אַמאָל אַמַת וַיְצִיב, [ווי] ס'שטייט אין זוהר הקדוש אויך^{מב} איבערפאל, - ס'איז דאָ טעמים פּנִימִיִּים נשגבים^{מב}. אַזוי זאָגט דער רמב"ן.

ד

ובאמת בכל טעמי המצות שכתב הרמב"ם, גם הוא מודה שאין זה טעם העיקרי והפנימי, אלא שרצה ליתן גם טעמים פשוטים על המצות, ושעל זה נאמר כי היא חֲקֻמָתְכֶם וּבִינְיָתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים

און דער אַמַת, ווייסט מען דאָך, דער רמב"ם, די אַלע טעמים וואָס ער זאָגט,

לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לבדו, וזה טעם עולה הוא, אשה הוא, ולכך אמר הכתוב (אמור כא, ו) כי אַתְּ אִשִּׁי ה' לְחֶם אֱלֹהִים הֵם מְקַרְבִּים וְהֵי קָדֵשׁ, כי לאישי ה' קרבן אלקיהם. ולכך אמרו שלא הזכיר בצוואות של קרבנות לא קל ולא אלקים אלא אשה ריח ניחוח לה, כי הכונה לה' לבדו תהיה, לא יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד, והוא מאמר החכמים (סנהדרין ט: ו) יִקַּן כָּל הַעֲבוֹדוֹת כּוֹלֵן לְשֵׁם הַמְּיוּחָד. וכתורת כהנים (בפרשתו, פ"ט א, ט), לה', לשם מי שעשה את העולם. והוא מה שאמר המזמור (תהלים ג, יד) זָבַח לְאֱלֹהִים תּוֹדָה וְשִׁלְם לְעֹלֵינִי נְדָרֶיךָ, כי ה' עֹלֵינִי נוֹרָא מְלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ (שם מז, ג) ואין נודרין אלא לשמו המיוחד, והוא מה שאמר (שם ג, ו-ז) אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ אֲנֹכִי לֹא עַל זְבֻחֶיךָ אֲנֹכִיךָ, כאשר אמר אַנְכִי ה' אֱלֹהֵיךָ (יתרו כ, ב). וזה טעם המזמור כולו, שאמר (תהלים ס, א) קָל אֱלֹהִים ה' דָּבַר וַיִּקְרָא אָרֶץ וּגו', שהזכיר שם מלא על עולם מלא, והזכיר בהם הקרבנות. והוא שנאמר (שע"י ט, ט) יַעֲלֶוּ עַל רִצּוֹן מְזֻבְחֵי בְּיַת תְּפָאֲרֹתַי אֶפְאֵר, לאמר שיהיה הקרבנות על הרצון שהוא מזבח, ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח. והנה 'ניחוח' מן נִחַח ריח אֲלִיהוּ עַל אֲלִישָׁע (מלכים ב, ב, טו), וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הָרוּחַ (בהעלותך יא, כו). וכל 'קרבן' לשון קריבה ואחדות, ולכך אמר (דברי הימים שם) וְעֵלָה לֹא יַעֲלֶוּ בְּקָדֶשׁ לְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כי העולה בקדש תהיה לאלקי ישראל. והמלאך לימד למנוח ענין הקרבנות, אמר (שופטים יג, טו) אִם תַּעֲצְרֵנִי לֹא אֶכֶל בְּלַחְמְךָ, שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו, כי הוא פיגול וזבח תועבה לשם, אבל אם תַּעֲשֶׂה עֵלָה לֵה' לְבַדּוֹ תַּעֲלֶנָּה (שם), ותהיה לרצון על אשה ה', ואז עלה בלהב הַמְּזֻבָּח (שם, ט). והנה הענין מפורש ומבואר, וה' הטוב יכפר בעד.

^{מב} כמבואר בספר הפליאה וז"ל: ולמה [סידר מסכת] חולין אחר מנחות, לומר לך כשם שהנפש נטהרת ע"י זביחת הקרבן והולכת במנחה לה', כן זביחה מבלי קרבן צריכה להיות בהטהרה ובקדושה ובלי צער, ולא תצערנה ענין הקרבן שמקבלת הבהמה ד' מיתות בית דין, 'סקילה', שמשליכה לארץ בחזקה, הריגה הוא הזביחה, חנק שדוחק הסכין מעט כדי לחנקה, שריפה שנשרפה במזבח. אך החולין אינן בזה הדין, כי הקרבן קיבל כל הדין שבעולם, אך החולין עדיין יש להם דין, והקב"ה אמר שהמיתה בלא צער וכו', ולכן חולין אחר מנחות.

וברבינו בחיי בפרשתו (א, ט): וכאשר יעשה כל הענינים האלה [עם הקרבן], יחשוב בלבו כי הוא מתחייב מיתה בחטאו, וראוי להענש בארבע מיתות בית דין שהם סקילה שריפה הרג וחנק, כשהוא לוקח הבהמה ומשליכה ודוחף אותה לארץ, ורי זה כענין סקילה, וכאילו מודה שהיא חייב סקילה, וכששוחט אותה ותקף בשעת שחיטתה בצווארה כדי שלא ישיהה. וזה טעם שריפה. ורדומה לזה דרשו חז"ל בענין העקידה (תנחומא, שלח סימן יד), וַיַּעֲלֶהּ לְעֵלָה תַחַת בְּנֹו (כראשית כב, ג), מהו תחת בנֹו, אלא על כל עבודה שהיה עושה אברהם באיל היה מתפלל יהי רצון מלפניך שתהיה עבודה זו חשובה כאילו היא עשויה בבני וכו'. וכוין שהחוטא ראוי שיהיה דמו נשפך כדם הקרבן, ושיהיה גופו נשרף כגוף הקרבן, והקב"ה לוקח קרבנו ממנו תמורתו וכופרו, הנה זה חסד גמור אשר גמלוהו ה' יתברך ברחמיו ורובו חסדיו ליקח נפש הבהמה תחת נפשו, ושיתכפר בה. וטעם זה נכון ומתיישב על הלב.

^{מב} עיין כמה ענינים בזה בזוהר הק' בכמה מקומות (ח"א דף נח: טג: סד-סוה, ע-עא. פא. פט: קסד. רלט: רמד. רמח. ועוד. ח"ב דף כ: קח קעג: רלט. רמג-רמד: ועוד. ח"ג בפרשת דף ה: ז: יז. וכן עוד בכ"מ בדברי הוזהר).

^{מב} ועיין עוד טעמים בענין הקרבנות, בספר החינוך (מצוה צה), ובדברי רבינו בחיי ובעל העקידה והאלשיך והישלמה משה (כולם בפרשתו), ובדברי חיים (שם) בשם האר"ז (טעמי המצות ויקרא, ועץ חיים ש"ג פ"ב), וברלב"ג (פרשת צו), ועוד.

זָאָגַט ער נישט אַז 'דאָס' איז עס [ותו לא, נאָר] דער רמב"ם זאָגט אויך^מ אַז אין אַלעמען איז 'נאָך' דאָ סודות מיט פּנִימיות, נאָר ס'מוז האָבן אַ טעם נגְלָה אויכעט, [וכדכתיב] (ואתחנן ד, ו) **כִּי הִיא חֲכַמְתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אַ טַעַם וּוְאִס מ'קַעַן זָאָגַן אפילו פאַר די אומות העולם.**

[ווי] די תּוֹרָה הֶקְדוּשָׁה איז מַעֲיֵד - אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם^מ - אַז ס'איז דאָ דערניצען חֲכָמָה וּבִינָה, אַזוינס וּוְאִס מ'קַעַן זָאָגַן אפילו לְעֵינֵי הָעַמִּים. אויסער די

^מ באגרת הרמב"ם שכתב להרב ר' חסדאי הלוי (נדפס באגרות הרמב"ם): וכל התורה כולה נימוסין ומשמרות לנפש, והתהלך באלה הדברים ותצלח. ובודאי שכל מצוה יש לה טעם וענין, וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה (סנהדרין כא): מפני מה לא נתגלו טעמי תורה, מכלל שיש למצות טעמים, אלא שלא נתגלו. וכן כתבו עליהם השלום (במדבר רבה ט, ב) בשלמה המלך ע"ה, שעמד על טעמי תורה, חוץ מטעם פרה אדומה. וכן משה רבינו ע"ה אמר כי היא חֲכַמְתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ יָק עִם חֲכָם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה, ואם המצות הן גזירה לעולם בלא ענין ועילה, היאך יודו העמים שבחכמה גדולה נסדרו אלו המשמרות, והם בחכמה אלקית.

וגם לענין הקרבנות כתב הרמב"ם במשנה תורה (מעילה ח, ח) וז"ל: וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן, אמרו חכמים שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד, שבעשיית החוקים והמשפטים, זוכין הישרים לחיי העולם הבא וכו'.

ועיין עוד בפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין י, א. ד"ה וממה שאתה צריך לדעת) לענין דברי חז"ל, ומה שהביא על זה מהפוסק אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ יָק עִם חֲכָם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה, עיי"ש באורן ואכמ"ל.

וכן כתב בספר החינוך בכמה מקומות, ומהם בריש פרשת תרומה (מצוה צה) בענין מצות בנין בית הבחירה להקריב שם קרבנות לה'. וככתב שם בתחלה כהקדמה וז"ל: ידוע הדבר ומפורסם בינינו העם מקבלי המצוות, כי שבעים פנים לתורה, ובכל אחת מהן שרשים גדולים ורבים, ולכל שורש ושורש ענפים, כל אחד ישא אשכול גדול של פירות נחמדים להשכיל לבות וכו', עד שאין כח באדם להשיג תכליתה וכו'. ועם כל זה אין להרפות ידי העוסק בה, כי אם מטע ואם הרבה ממנה יאכל, כולה מתוקה, ואם יש כמה אשר מפרי עץ הגן לא תשיג ידם לקחת, יקחו להם עלהו לתרופה וכו'.

^מ בספר המורה ח"ג (פרק נו): כמו שחלקו אנשי העיון מבעלי התורה וכו', כן חלקו זאת המחלוקת בעצמה במה שנתן לנו מן המצות. שיש מה שלא יבקש לזה סיבה כלל, ויאמר שהתורה כולם משוכות אחר הרוץ לבד. ויש מי שיאמר שכל מצוה אזהרה מהלך מנחה אחר החכמה, והמכוון בה תכלית אחת, ושהמצות כולם יש להם סיבה, ומפני התועלת צוה בהם. והיות לכולם עילה, אלא שאנחנו נסכול עילת קצתם ולא נדע אופני החכמה בהם, הוא דעתנו כולנו, ההמון והסגולות. וכתובי התורה מבוארים בזה, 'חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים' צדיקים (ואתחנן ד, ח), מִשְׁפָּטֵי ה' אִמַּת צְדִיקוֹ יִתְּדוּ (תהלים יט, י). ואלו שנקראים 'חוקים', כשעטנו ובשר בחלב ושעיר המשתלח, אשר כתבו עליהם החכמים ז"ל ואמרו, דברים שחקקתי לך, ואין לך רשות להרהר בהם, והשטן מקטרג עליהן, ואומות העולם משיבים עליהן. לא יאמין המון החכמים שהם ענינים שאין להם סיבה כלל ולא בוקש להם תכלית, כי זה יביא לפעולות הבל כמו שזכרנו, אבל יאמין המון החכמים שיש להם עילה, רצוני לומר, תכלית מועילה על כל פנים, אלא שמועלה ממנו, אם לקיצור דעותינו, או לחסרון חכמתנו. כל המצות - אם כן - יש להם אצלם סיבה, רצוני לומר, כי למצוה ההיא או לאזהרה יש תכלית מועילה, מהם מה שהתבאר לנו צד התועלת בהם. כאזהרה מן הרציחה ומן הגניבה, ומהם מה שלא התבארה תועלתם, כמו שהתבאר בנוכרים, כאיסור הערלה וכלאי הכרם. והם אשר תועלתם מבוארת אצל ההמון, יקראו 'משפטים', ואלו שאין תועלתם מבוארת אצל ההמון, יקראו 'חוקים'. ויאמרו תמיד (בראשית רבה א, ד. כב, ב) כי לא דָּבָר יָק הוּא (האיתו לב, מ), ואם ריק הוא 'מִקְּם' (שם), רצונו לומר שאין נתינת אלו המצוות דבר ריק, שאין תכלית מועילה לו, ואם יראה לכם דבר מן המצות שענינו כן, החסרון הוא המשגתכם. וכבר ידעת הדבר המפורסם אצלנו (במדבר רבה י, ג. ו) שהשלמה ידע סיבות המצוות כולן, מלבד פרה אדומה. וכן אמרם (דברים רבה ו, ב. ועוד) שהאלוק העלים סיבות המצוות, שלא יזלזלו בהם וכו', ועל זה העיקר נמשכו כל דבריהם, וכתובי הספרים יורו עליו. ואלא שאני מצאתי דבר לחכמים ז"ל בבראשית רבה (מד, א), יראה ממנו בתחילת מחשבה שקצת המצוות אין להם עילה אלא המצוה בהם לבד, ולא כוון בהם תכלית אחר ולא תועלת נמצאת. והוא אמרם שם, וכי מה אכפת לו להקב"ה בין מי שהוא שוחט מן הצואר למי שהוא שוחט מן העורף, הוי אומר לא נתנו המצוות אלא לצרוף בהן את הבריות, שנאמר (תהלים יח, לא) אִמְרַת ה' צְרוּפָה. ועם היות המאמר הזה נפלא מאד, שלא ימצא לו דומה בדבריהם, פרשתי אני בו פירוש תשמעהו עתה, עד שלא נצא מסדר דבריהם כולם ולא נפרד מהשורש המוסכם עליו, והוא היות כל המצוות בוקש בהם תכלית מועילה במציאות, כי לא דָּבָר יָק הוּא, ואמר (ישעיי מה, יט) לא

'חֲקִים' וּוְאֵס שְׁטִיט דָּאָרט [לשון 'חקי', וכגון] פרה אדומה. אָבער סָתָם [בשאר המצות] איז [פי היא] חֲכֵמְתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הַעַמִּים.

סא

ואותן הטעמים שכתב הרמב"ם על הקרבנות, באמת כן מבואר להדיא במדרשי חכו"ל ב' הטעמים, ומעם הראשון דרשוהו מהפסוק ולא יִזְכְּחוּ עוד אֶת זְבַחֵיהֶם לְשִׁעְרֵים

דער אָמַת, די טַעַמִּים [על הקרבנות] וּוְאֵס דער רמב"ם זאָגט, - ס'איז דאָך אַ חידוש וּוְאֵס דער רמב"ן ווענדט עס אָפּ, - ס'שטייט דאָך אַרױס אין דברי חכמינו ז"ל, ס'שטייט אַרױס אין מדרש. אין דברי חכמינו ז"ל שטייט אַרױס די טַעַמִּים - ביידע - וּוְאֵס דער רמב"ם זאָגט¹⁰.

סב

[דהנה] ס'שטייט אין מדרש¹⁰ [על הפסוק] וְלֹא יִזְכְּחוּ עוד אֶת זְבַחֵיהֶם לְשִׁעְרֵים

אָמַרְתִּי לְיָדַע יַעֲקֹב תֵּהוּ בְקִשּׁוֹנֵי, אָנִי ה' דבר צָדֵק מְגִיד מִשְׁרִים. ואשר צריך שיאמינהו כל מי שדעתו שלמה בזה הענין, הוא מה שאספרהו, וזה, 'שכלל המצוה' יש לה סיבה בהכרח, ומפני תועלת אחת צוה בה, אבל 'חלקיה' הם אשר נאמר בהם שהם למצוה לבד. והמשל בו, שהריגת בעלי החיים לצורך המזון הטוב, מבוארת התועלת, כמו שאנחנו עתידים לבאר. אמנם היתה בשחיתה, לא בנחירה, ובפסיקת הושט והגרגרת במקום מיוחד, אלו וכיוצא בהם 'לצרוף בהן את הבריות'. וכן יתבאר לך ממשלם 'שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף'. וזכרתי לך זה המשל, מפני שבא בדבריהם ז"ל. אבל אמיתת הדבר היא, כי כאשר הביא ההכרח לאכילת בעלי חיים, כוון למיתה הקלה, עם קלות המעשה וכו'. • ואשר ראוי להמשיל באמת מענין החלקים, הוא הקרבן, כי המצוה בהקרבת הקרבן יש לה תועלת גדולה מבוארת, כמו שאני עתיד לבאר, אבל היות הקרבן האחד 'כבש' והאחד 'איל', והיות מספרם מספר מיוחד, זה אי אפשר לתת לו עילה כלל. וכל מי שמטריד עצמו לתת סיבה לדבר מאלו החלקים, הוא בעיני משתגע שגעון ארוך ואינו מסיר בזה הרחקה, אך מוסיף הרחקות. ומי שידמה שאלו יש להם סיבה, הוא רחוק מן האמת כמי שידמה שהמצוה כולה היא ללא תועלת נמצאת וכו'. ודע זה הענין והבינהו, ואשר ארו בו תמיד מהיות לכל מצוה סיבה, ואשר ידע מהם שלמה הוא תועלת המצוה בכלל, לא חקירת כל חלקיה. • ואחר שהענין כן, אני רואה לחלק התרי"ג מצוות לכללים רבים, ויהיה כל כלל כולל מצוות רבות שהם ממין אחד או קרובים בפנינם, ואגיד לך סיבת כל כלל מהם, וְאָרְאָה תועלתו אשר אין ספק בה ולא מדחה, ואחר כך אשוב לכל מצוה בפני עצמה מהמצוות ההם אשר יכללם הכלל ההוא ואבאר לך סיבתה, עד שלא ישאר מהם רק קצת מצוות מעטות מאד הם אשר לא התבארו לי סיבותם עד היום. וכן התבאר לי גם כן קצת חלקי מצוות, ותנאי קצתם, ממה שאפשר לתת סבתו. והנה תשמע אחר כך כל זה. [ועל יסוד זה נבנה כל המשך ח"ג מספר המורה, בביאור טעמי המצוות].

והלחן שם (פרק לא) כתב וז"ל: מבני אדם אנשים שיכבד עליהם נתינת סיבה למצוה מן המצוות, והטוב אצלם שלא יושכל למצוה ולאזהרה ענין כלל. ואשר יביאם אל זה, הוא חלי שימצאוהו בנפשם, ולא יוכלו להציל בו ולא ידעו לומר אותו. והוא שהם יחשבו שאם היו אלו התורות מועילות בזה המציאות, ומפני כך וכן נצטוונו בהם, ויהיו כאילו באו ממחשבת והסתכלות בעל שכל. אמנם כאשר יהיה דבר שלא יושכל לו ענין כלל ולא יביא לתועלת, יהיה בלא ספק מאת האלוהי, כי לא תביא מחשבת אנוש לדבר מזה. וכאילו אלו חלושי הדעות. - היה האדם אצלם יותר שלם מעושהו, כי האדם הוא אשר יאמר ויעשה מה שמביא לתכלית אחת, והאלוהי לא יעשה כן, אבל יצוונו לעשות מה שלא יועילנו עשותו, ויהיונו מעשות מה שלא יזיקנו עשותו. חלילה לו חלילה. אבל הענין בהיפך זה, והכוונה כולה להועילנו - כמו שבארנו (לעיל שם בפרק כ"ו ע"י"ש) מאמרו לְטוֹב לָנו פְּלוּ הַיָּמִים, לְחַיֵּתָנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה, ואמר אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת פִּל הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֲכָם וְנִבְּנוּ הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה, כבר ביאר שאפילו 'חוקים' כולם יורו אל כל הגוים שהם בחכמה ותבונה, ואם היה ענין שלא תודע לו סיבה ולא יביא תועלת ולא ידחה נזק, למה יאמר במאמינו או בעושהו שהוא 'חכם ונבון' וגדל המעלה, ויפלאו מזה האומות. • אבל הענין כמו שזכרנו (שם בפרק כו), בלא ספק, והוא שכל מצוה מאלו התרי"ג מצוות, היא לנתינת דעת אמיתית, או להסיר דעת רע, או לנתינת סדר ישר או להסיר עָוֹל, או להתלמד במדות טובות, או להזהיר ממדות רעות, הכל נתלה בשלשה דברים, ברעות, ובמדות, ובמעשי ההנהגה המדינית. ואשר חייב שלא נמנה המאמרים, כי המאמרים אשר זרזה התורה לאמרם או הזהירה מהם, מהם מה שהוא מכלל המעשים המדיניים, ומהם ללמד דעת אמיתית, ומהם ללמד מדות. ומפני זה הספיק לנו באלו השלשה ענינים בנתינת סיבה בכל מצוה מן המצוות.

¹⁰ וכן כתב האברבנאל (ריש פירשתן, פ"ד) להליץ בעד הרמב"ם בזה.

¹¹ בויקרא רבה (כב, ח): רבי פנחס בשם רבי לוי אמר, משל לבן מלך שָׁגַס לבו עליו, והיה למד לאכול בשר

אֲשֶׁר הֵם זָנִים [אֲחֵרֵיהֶם] (אחרי יו, ז), זָאָגַט עַר, [וויילן] זיי זענען געוואוינט געווען צו שְׁחָטָן לְשַׁעֲרֵי, הָאֵט דער בורא כל עולמים געזאָגט זיי זאָלן שְׁחָטָן [להן]. דאָס איז די זעלבע [ווי דער טעם הרמב"ם], דאָס איז די ווערטער וואָס דער רמב"ם זאָגט, [און] ס'שטייט אַרויס דאָרטן אין מדרש.

סג

און ווידעראום דעם אַנדערן טעם וואָס ער זאָגט [כדי לעשות ביטול העבודה זרה], שטייט אויך אין מדרש^מ, שטייט אַרויס בְּפִירוּשׁ אַז מ'הָאָט גענומען דעם [קרבן] פסח [כדי] מ'זאָל ווייזן [ביטול העבודה זרה של מצרים]. דער בורא כל עולמים הָאָט געזאָגט יִבְשׂוּ פֶלַע עֲבָדֵי פֶּסֶל, זאָגט ער [במדרש] ביים קרבן פסח, זאת חֲקַת הַפֶּסַח (בא יב, מג), ביים קרבן פסח [במדרש] אין פֶּרֶשֶׁת בֵּא, זאָגט ער [הדא הוא דכתיב] יִבְשׂוּ פֶלַע עֲבָדֵי פֶּסֶל, ווייל מ'הָאָט גענומען זייער פֶּסֶל, [וואָס] זיי הָאָבן געדינט, און דעם הָאָט מען גענומען און מ'הָאָט עס מקריב געווען אַ קרבן [להן].

סד

שטייט אין דברי חכמינו ז"ל די [בניידע] טעמים פונעם רמב"ם.

סה

הנהגה בשאר המצוות והאזהרות, דרך הרמב"ם לתת תמיד הטעם כדי שיעשו 'להיפוך' ממה שהיו רגילין לעשות העובדי ע"ז וכומריהם, וכגון באיסור שעטננו כתב לפי שהכומרים שלהם לובשין שעטננו, וכן באיסור דם כתב דהוא להיפוך מהרוצים להתחבר עם השרים

נאָר דער אָמַת, דער דרך הרמב"ם [איז דאָך], ווי מ'זעט אין ספר המורה^נ, [וואו] ער זאָגט די אַלע טעמי המצוות, גייט ער [מיט] אַ דְרָךְ [אַז אויף] אָן אַ שיעור מצוות זאָגט ער 'דעם' טעם, גאַרנישט [מער], נאָר ווייל די עובדי עבודה זרה הָאָבן 'אַזוי' געטון [איבערדעם] דאָרף מען טון 'פונקט פאַרקערט'.

סו

[וכגון] אויף שַׁעֲטָנָה לְמַשָּׁל זאָגט ער^ט, ווייל די אַלע עובדי עבודה זרה, די אַלע כהנים זייערע הָאָבן זיך אָנגעטון שַׁעֲטָנָה צו דער עבודה [שלהם]. איבערדעם הָאָט די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה געזאָגט דאָס טאָר מען נישט [אַנטון].

נבילות וטריפות, אמר המלך זה יהיה תדיר על שולחני, ומעצמו הוא גדור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת כוכבים במצרים והיו מביאים קרבניהם לשעירים, דכתיב וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זְבָחֵיהֶם לְשַׁעֲרֵם, ואין שעירים אלו אלא שדים, שנאמר (האיוב לב, יז) יִזְבְּחוּ לְשָׁדִים, ואין שדים אלו אלא שעירים שנאמר (ישעי יג, כא) וְשַׁעֲרֵים יִרְקְדוּ שָׁם, והיו מקריבין קרבניהם באיסור פְּמָה, ופורעניות באות עליהם. אמר הקב"ה, יהיו מקריבין לְפָנַי בכל עת קרבנותיהן באהל מועד, והן נפרשים מעבודת כוכבים, והם ניצולים [מפורענות].

^מ בשמות רבה (טו, א): דבר אחר מלשון וקחו לְכֶם צֹאן (בא יב, כא), הדא הוא דכתיב (תהלים צו, ז) יִבְשׂוּ פֶלַע עֲבָדֵי פֶּסֶל. בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח, אמר לו משה, רבון העולם הדבר הזה היאך אני יכול לעשות, אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן, שנאמר (וירא ח, כב) הֲנֵן נִזְבַּח אֶת תּוֹעֵבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקָלְנוּ. אמר לו הקב"ה, חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם, שאודיע להם שאין אלהיהם כלום. וכן מצינו שעשה, שבאותו הלילה הכה בכוריהם של מצרים, ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהן ואכלו, והיו המצרים רואים בכוריהם הרגוים ואלהיהן שחוטין, ולא היו יכולין לעשות כלום, שנאמר (מסעי לג, ד) וּמִצְרַיִם מִקְבְּרֵיהֶם אֶת אֲשֶׁר הִקָּה ה' בָּהֶם פֶּלַע כְּבוֹד וּבְאֵלֵיהֶם עָשָׂה ה' שְׁפָטִים. הוי יבשו פֶלַע עֲבָדֵי פֶּסֶל.

^ט בספר המורה ח"ג (פרק לו): והנה בארנו בחיבורנו הגדול (משנה תורה, עבודה זרה יב א), שהקפת פאת ראש ופאת זקן אסור, מפני שהוא תיקון כומרי עבודה זרה. והיא הסיבה גם כן לאיסור השעטננו, כי כן היה תיקון הכומרים

סו

[וכן] אויף דם זאָגט ער אויך די זעלבע¹, [ווייל] ס'איז אַ מאַקל פון די שייַן דל"ת'ן, [און] זיי האָבן געזאָגט עֲתִידוֹת, - ווי איך וועל שוין זאָגן ווייטער², - און אַז מ'האָט געגעסן דם האָט מען געהאַט הֶתְחַבְּרוֹת מיט 'די', - אזוי זאָגט דער רמב"ם, - האָבן 'די' זיי מוֹדִיעַ געווען עֲתִידוֹת. און אַז מ'האָט געזאָגט עֲתִידוֹת [וועגן דעם] איז מען זייער פֿרוֹף געווען דערנאָך [אחר זה], מ'האָט זיך אָפּגעלעערנט [לאכול דם עבור שמיעת העתידות, ולכן צוהת התורה לעשות] פֿאַרקערט, - [און] דאָרט [אצל דם] איז דער רמב"ן³ מִסְכִּים צו דעם טעם [הרמב"ם], ס'געפעלט אים דער טעם, - [ולכן] האָט די תורה הקדושה גע'אַסר'ט [אין] מ'טאָר נישט עסן קיין דם.

סח

על כל פנים זאָגט דאָך דער רמב"ם אזוי פֿסֶדֶר, [ביין] אַסאַך [זאכן, ביין] אָן אַ שיעור מְצוֹת [דטעם הפשוט הוא בכדי] מ'זאָל נישט נִמְשָׁךְ ווערן נאָך דער עֲבוּדָה זָרָה, ווייל די עובדי עבודה זרה האָבן 'אָזוי' געטון [לכן אסרה התורה לעשות כן].
ער זאָגט⁴ [אז אויף] אַסאַך מְצוֹת איז ער געוואָר געוואָרן דעם טעם [המצוה], פון זייערע ספרים [של העמים]. ווייל ער האָט געזען וואָס זיי האָבן געהאַלטן, [און אין וואָס] זיי זענען נִזְהָר געווען, האָט ער פֿאַרשטאַנען אַז 'איבערדעם' האָט די תורה הקדושה דאָס גע'אַסר'ט.

סט

ורק בכאן אצל הקרבנות, הוא ענין יוצא מן הכלל, שבוה לא מנעה התורה מלהקריב קרבנות בכלל, אלא שהעתיקה התורה שלא לעשות כן לע"ז, אלא יעשו כן רק לשם ה' און דאָ [אצל הקרבנות] זאָגט ער פונקט פֿאַרקערט, [אין] 'אויסנאָם' ביי קָרְבָּנוֹת זאָגט ער פונקט פֿאַרקערט, [אין] ווייל זיי זענען געוואוינט געווען, [דלפי זה] העט דאָך געווען אַ סְבָרָא אַז מ'זאָל דוקא 'נישט' טון, זאָגט ער ניין, [דבכאן לפי שהורגלו ולא היה אפשר להפרישם לגמרי, צוהת התורה להקריבם ולהביאם לשם ה' דייקא].

ע

ואפשר שלמדו כן מדברי המדרשים שכתבו ב' הטעמים הנזכרים בדברי הרמב"ם קען זיין טאַקע, ווייל עפעס האָט ער געהאַט די מימרות [של המדרשים], האָט ער געזען אין די מדרשים⁵, [ווי] ער האָט גערעכנט [בפשט דבריהם, דהוא יען] אַז מ'איז אזוי געוואוינט געווען [און] ס'איז נישט מעגליך געווען אָפּצוגעוויינען.

גם כן, היו מקבצים בין הצומח ובעל החיים בלבוש אחד, והיה חותם אחד מן המוצאים בידו, תמצא זה כתוב בספריהם.

¹ בספר המורה ח"ג (פרק מו). ולשונו שם כבר הועתק בחלק א' של הקונטרס (על אות קצג), שהאריך שם רבינו בענין איסור דם.

² להלן בהדרוש (באות קצג, הנדפס בחלק א' של הקונטרס).

³ ברמב"ן פרשת ראה (יב, כב). ולשונו שם כבר הועתק גם כן בחלק א' של הקונטרס (על אות קצג). וכן כתב הרמב"ן גם בפרשת אחרי (יז, יא).

⁴ בספר המורה ח"ג (פרק כט) עיין שם. ועל פי זה האריך שם (בפרקים שלאחר זה) בביאור טעמי כמה מצות.

⁵ המובא לעיל בהערה מז, והערה מח.

[ביין] אַנדערע [איסורים] איז נאָך מעגליך געווען [להפרישם לגמרי], נאָר עפעס דאָ עקסטער [לא היה אפשר להפרישם מכל וכל].

איבערדעם דייקא ביי קרָפנות [לא צותה התורה למנוע מזה לגמרי, רק להעתיקם לעשות כן לשם ה'].^{עא}

עא

או כדרך שפירשו מפרשי הרמב"ם, דבאמת גם הרמב"ם סובר דיש טעמים נשגבים בקרבנות, וכמו שטען הרמב"ן דאף בימי אדם ונח הקריבו קרבן, אף שלא היה עבודה זרה בעולם בימיהם

אָדער אפשר טאַקע [איז דער פֿשט] אַזוי ווי זיי זאָגן דאָך, אַסאַך - דאַכט זיך מיר - זאָגן אַזוי פֿשט דאָרטן אין די מפרשים אויפן רמב"ם^{יה} אין ספר המורה, [אז] לעולם איז עס געווען פון לאַנג אויס געווען [ענין הקרבנות, עוד בימי אדם ונח והאבות], טאַקע אַזוי ווי דער רמב"ן זאָגט^{יב} [להקשות מזה על טעם הרמב"ם, שהרי] נח האָט מקריב געווען קרָפנות, [וכן אדם הראשון והבל, וזה היה בזמן ווען] ס'איז נאָכנישט געווען קיין עבודה זרה פֿעולם^{יג}.

[און] ס'שטייט אַזוי אַרויס אין מדרש אויך^{יד} [על הפסוק] וְעֲרַכָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה פִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדַמְנִיּוֹת (מלאכי ג, ד), [דמה שנאמר] פִּימִי עוֹלָם זאָגט ער [במדרש, דיינו] בימי הַבַּל, ווען ס'איז נאָכנישט געווען קיין עבודה זרה, וּכְשָׁנִים קְדַמְנִיּוֹת [היינו] בימי נח. ס'איז טאַקע אָמת [וכמו שהקשה עליו הרמב"ן מזה].

עב

ולכן גם הרמב"ם אין כוונתו לומר שטעם הקרבנות הוא רק כדי להרחיק מע"ז, כי חביבה היתה לפנוי מאו, אלא שיען שדרכו תמיד דלאחר שעשו כן העו"ז צותה התורה למנוע מלעשות כלל כמעשיהם, ולכן מן הראוי היה למנוע גם מקרבנות לגמרי, לזה כתב מחמת ב' טעמים הנזכרים לא צותה תורה למנוע לגמרי, אלא להעתיקם שביאו אותם לשם ה' דייקא

נאָר דער רמב"ם מיינט נאָר, ס'איז טאַקע געווען אייביג, [ווייל] מ'האָט געהאַט ענינים [גבוהים] דערינען. נאָר 'ווייל' די עובדי עבודה זרה האָבן עס אַזוי שטאַרק אָנגענומען, און אידן זענען אַזוי פֿרויך געווען דערנאָך, העט מען גיווען געדאַרפט 'אויף לְהַכְעִיס'^{יז} [דירעקט] פֿונקט פֿאַרקערט [צו] זאָגן, אַז מ'זאָל 'נישט' [ברענגען מער קרבנות], כדי מ'זאָל זיך אָפגעוויינען [לגמרי ממה שעשו עובדי העבודה זרה]. האָט מען אָבער געזען, אַז דאָ איז בעסער 'דער' פֿאַל [לצוות להביאם ולהקריבם לה].

עג

ויש לומר עוד, דעבור טעמים הנשגבים שיש בזה מעולם, לכן לא רצתה התורה למנוע מזה לגמרי

אָדער אפשר האָט 'דאָס' [טאַקע] מְכַרֵּע געווען [שלא לבטל זה לגמרי], ווייל ס'איז דאָ דערינען נאָך אַנדערע טעמים [גבוהים וכמוסים, שמחמתם לא רצה הקב"ה לבטל זה].

^{יה} עיין בפ"י שם טוב הנדפס בספר המורה (פרק לב) שהביא כעין זה בשם החכם רבי משה הנרבוני. וכן הביא האברבנאל (בפרשתן סם) בשם הנרבוני. ועיי"ש בדבריהם מה דשקלי וטרי בדבריו.

^{יב} לשונו בזה הובא לעיל בהערה לט (ד"ה והנה נח בצאתו).

^{יג} דגם אצל נח, בעת צאתו מן התיבה ולא היו בעולם רק הוא ובניו.

^{יד} בויקרא רבה (ו, ד): וְעֲרַכָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וירושלם פִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדַמְנִיּוֹת וכו'. רבי אומר, פִּימִי עוֹלָם, כימי נח. וּכְשָׁנִים קְדַמְנִיּוֹת, כימי הַבַּל, שלא היתה עבודת כוכבים בימיו וכו' [עיי"ש עוד].

^{יז} מליצה מלשון בני אדם בכיוצא בזה.

עד

ועל כל פנים למעם הרמב"ם ענין הקרבנות הוא לפי שהיו מורגלים בזה לע"ז, ולכן צותה התורה להביא הקרבנות דייקא לשם ה' דייקא. ואם כן הוא ענין יוצא מן הכלל מה שלא מנעה התורה מלעשות לשם ה', אותה מעשה שהיו עושה רגילין בה. והוא גם כן מעם אמת ונכון

על כל פנים דאָ האָט ער געזען, דאָ האָט דער רמב"ם, זאָגט ער 'דעם' טעם, אַז די תורה הקדושה האָט געזען [לצוות על הקרבנות להביאם לה', בכדין מ'זאָל זיך אָפגעוויינען, דאָס איז אויכעט [אמת, וכמבואר זה גם במדרשי חכז"ל].

עה

וכן שאר כל הטעמים הם אמת, והעולם על כולם הוא שיש בזה סודות נוראים וענינים גבוהים למעלה מהשגתנו

ס'איז אַלעס אָמת, די אַלע טעמים, וואָס דער רמב"ם זאָגט און וואָס דער רמב"ן זאָגט, אַלעס איז אָמת וְיָצִיב.

דעם טעם פון הַכְנֵעָה ברענגען זיי אויך אַלע, [און] ער האָט אויך מימרות [מדברי חכז"ל] - זעט אויס - [שהם] רַאֲיֹת דַּעֲרָצֹר^ו, אַז מ'מיינט [בטעם וכוונת הקרבנות, בכדין מ'זאָל זיך דאַכטן [און זיך פאַרשטעלן] אַז מ'העט אים דאָס געברויכט צו טון, פאַר דעם בַּעַל עֲבִירָה, נאָר דער בורא כל עולמים האָט רַחֲמָנוּת געהאַט, האָט ער אַנשטאַטס דעם געהייסן טון דאָס פאַר אַ בְּהֵמָה. די אַלע טעמים [זענען אמת].

עו

און דער אָמת איז, עוֹלָה על כּוֹלָם איז דאָס [טעם פון] פְּנִימֵיּוֹת הַתּוֹרָה [על דרך הסוד], וואָס ס'איז דאָ אין די קְרִבְנוֹת, [בסוד הכתוב] רֵיחַ נִיחֹחַ לַה'. [וואָס] דאָס איז לְמַעַלְה מִהַשְּׁגָתָנוּ, וואָס ס'איז דערינען דאָ הויכע זאַכן, וואָס נאָר ממש יחידֵי סְגוּלָה האָבן פאַרשטאַנען וואָס אין דעם ליגט. [און] ס'איז דאָ [עוד בזה] אַזעלעכע זאַכן וואָס מְשֶׁה רַבִּינוּ האָט נישט מְגַלָּה געווען פאַר קיינעם^ו.

עז

ישוב קושיא יח (באופן ראשון)

והשתא בזה יובן דברי הנמרא מנחות, למה דייקא בפרשת הקרבנות הקפידה תורה שלא להזכיר שם הוי"ה, משא"כ בשאר מצות

היצט לאַמירזשע זען.

מיט דעם קאָן מען פאַרשטיין [דברי הגמרא בסוף מנחות], פאַרוואָס דאָ האָט נישט געטאַרט שטיין קיין אַנדערער נאָמען, נאָר דער שֵׁם הַוְיָ"ה.

עה

והוא כי בשאר המצות לא מצינו שיעשה כדרך שעושים העושה לעצבהם, ואפילו לשם ה', אלא אדרבה צותה התורה תמיד לעשות ההיפוך ממעשיהם

[ווייל בין] אַנדערע מצוֹת האָט מען געטון [פאַרקערט ווי די גוים], איז מען מוּבְדָל ומפּוֹרָשׁ געווען [דערמיט] פון די עובדי עבודה זרה, [ווייל דין] עובדי עבודה זרה האָבן

^ו ועיין ברבינו בחיי (המובא לעיל בהערה מא) מה שהביא לזה מדברי התנחומא (שלה, סימן יד).

^{וו} וכדיבואר להלן בישוב קושיא יב-יג.

אֲזוּינִס נִישֵׁט געטון, [נאָר] פּונקט פּאַרקערט, דעס וואָס עובדי עבודה זרה האָבן געטון
האָב מיר אונז געברויכט טון פּאַרקערט, אָן אַ טעם, [נאָר ווייל] מ'ברויך טון פּאַרקערט
[און] גאַרנישט טון [כמעשהם], האָט מען נישט געטון קיין זאך [מה שעובדי עבודה זרה
עושים גם כן כדוגמתן], ממילא [אלעס] וואָס מ'האָט געטון, איז עס געווען סתּמא איז עס
געווען לַה־יָי, וואָרן דאָס האָט נישט [געטון] קיין אַנדערער [שלא לשם ה'].

עט

מה שאין כן אצל הקרבנות מצינו ענין יוצא מן הכלל, שלא מנעה התורה מלעשות כן אלא צוותה התורה להקריב
קרבנות לשם ה'. ואם כן אכתי היה חשש גדול, שלא יומשכו מזה כהרגילם לחשוב מחשבת עבודה זרה בזה,
ולכן הקפידה התורה להוכיח בזה תמיד רק שם הוי"ה שהוא שם המיוחד להקב"ה בלבד, ולא בשאר שמות
שלפעמים מכנה הכתוב כן גם על ענינים אחרים, ואפילו על ע"ז נמצא בכתוב כינוי 'אלהים אחרים'

אַבער [ביי] קִרְבָּנוֹת איז דאָך אַזאַ מין זאך וואָס די עובדי עבודה זרה טוען די
זעלבע - און אידן בעונינו הרבים האָבן אויך געטון די זעלבע [במצרים] - פּאַר די
עבודה זרה. [ממילא] איז טאַקע געווען וואָס [זיך] צו 'באַפּירכטן'¹⁰, [כי] אַז מ'וועט
נאַכאַמאָל טון ווייטער די זעלבע וואָס עובדי עבודה זרה טוען, קאָן מען חס וְשָׁלוֹם
אַרײַנפּאַלן אין אַ מַחֲשֶׁבָה לְשֵׁם¹¹ [העבודה זרה. ולכן] האָט מען געמוזט ווייזן, האָט
נישט געטאַרט שטיין אַזאַ מין שם אַז מ'זאָל קאַנען קלערן חלילה לשם עבודה זרה,
האָט געמוזט שטיין [נאָר] דער שם הוי"ה.

איבערדעם איז דאָס מְשׁוּנָה פון איבעראָל, איבערדעם האָט דאָ נישט געקאַנט
שטיין קיין אַנדערער [שם] נאָר דער שם הוי"ה.
[עד כאן ממה שאמרתי כבר בענין זה].

פ

הקדמה ליישוב קושיא יח (באופן שני)

ועוד יש להוסיף, על פי שביאר הבני יששכר ברברי רש"י פרשת בא עה"פ פסח הוא לה', הקרבן הוא קרוי פסח
על שם הדילוג והפסיחה, ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים. ולכאורה אינו מובן ההמשך מרישא לטיא, ומה
בעי רש"י בזה

קען אָבער זיין נאָך [בביאור דברי הגמרא סוף מנחות].

[דהנה] ס'שטייט אין בני יששכר¹⁰, [לבאר וואָס] ס'שטייט ביים קרבן פסח (בא יב, יא)
פּסח הוא לה', [ופירש שם רש"י]¹¹ הפסח קרוי על שם הדילוג והקפיצה, [וזהו ביאור
הכתוב] פּסח הוא לה', [ומסיים רש"י] ואתם עשו את כל עבודותיו לשם שמים.
פרעגט ער, וואָס וויל עפעס רש"י האָבן [מיט דעם וואָס] ער הייסט טון עבודותיו
לשם שמים. וועלעכעס [מצוה] ברויך מען [דען] נישט טון לשם שמים. ער שטייט
[תיבת] לה' אַז מ'זאָל טון כל עבודותיו [לשם שמים, וקשה מאי צריך למימניהו, וכי]
וועלעכעס [מצוה איז] דען נישט [אזוין].

¹⁰ מלשון הגמרא בזבחים (ב: ג.) בסוגיא דסתמא לשמן.

¹¹ פירוש: מוֹךָא צו האָבן, זיך צו פּאַרכטן.

¹² רבינו בזהירות לשונו נמנע מלסיים גמר הלשון.

¹³ ברש"י בא (ס: פסח הוא לה'. הקרבן הוא קרוי פסח, על שם הדילוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל
מבין בתי מצרים, וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט. ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים דרך דילוג
וקפיצה, זכר לשמו שקרוי פסח.

זָאָגַט ער אויף דעם, לאַ ראיתי [בוזה] פירוש המתיישב על הלב. אָזוי זאָגט דער בני יששכר.

פא

וביאר על פי דברי הגמרא בקידושין, שהקשו רמאחר שיש הוקש בין קידושין לגירושין ללמד שיכולין לקדש בשטר, אם כן נימא שיוכלו גם לארש בכסף. ומשני, דסברא הוא דאין סניגור נעשה קמיגור. והקשו דאם גם בשטר נימא הכי, ומשני דשאני שטר שבכל אחד מפורש בו ענינו, וניכר כי מילי דהאי שטר לא לחוד, ומילי דהאי שטר לא לחוד.

[וכדי לפרש זה] זאָגט ער אָזוי.

[דהנה] די גמרא זאָגט¹⁰, ותהא אשה מתגרשת בפספ. אָזוי ווי זי ווערט מתקדשת בפספ, לאַז זי מתגרשת ווערן בפספ.

ענטפערט די גמרא, [ווייל] אין קטגור נעשה סניגור [וכן אין סניגור נעשה קטיגור, ואן מן הראוי שהכסף שהוא הסניגור לקידושין, יהיה גם הקטיגור לגירושין].

פרעגט די גמרא [והלא] בשטר איז דאך אויך אָזוי, זי ווערט מקודשת בשטר, און גט'ן גט מען אויך בשטר, לאַמיר [דאָרט] אויך זאָגן אין קטגור נעשה סניגור.

ענטפערט די גמרא, מילי דהאי שטר לאַחוד, ומילי דהאי שטר לאַחוד. דעס [אצל 'שטר'] איז דער הויפט די ווערטער [הכתובין בן], און דאָרט [בשטר קידושין] איז דאָ 'אנדערע ווערטער', און דאָ [בשטר גירושין] איז דאָ 'אנדערע ווערטער'.

פב

והנה לפי זה יש להקשות האך לקחו טלה לקרובן לקחו טלה, שזה היה גם עבודה זרה של מצרים, ואם כן יש לומר דאין קמיגור נעשה סניגור. ולזה אמר הכתוב ואמרתם זבח פסח הוא לה, שיאמרו להדיא שהוא לשם ה', ואם כן יהיה מילי דהאי שטר ומילי דהאי שטר. וזהו גם כן כוונת רש"י במה שהוסיף לכתוב ואתם עשו את כל עבודותיו לשם שמים' עבודותיו לשם שמים'

[ולפי זה] זאָגט ער אָזוי¹⁰.

¹⁰ בגמרא קידושין (ה): ומנין שאף בשטר [יכולין לקדש] וכו', אמר קרא (תצא כד, ב) ויצאנה ויהיה, מקיש הויה ליציאה, מה יציאה [גט] בשטר, אף הויה [קידושין] נמי בשטר. ואקיש נמי יציאה להויה, מה הויה בכסף אף יציאה בכסף, אמר אביי יאמרו כסף מכניס כסף מוציא, סניגור יעשה קטיגור. אי הכי שטר נמי יאמרו שטר מוציא שטר מכניס, קטיגור יעשה סניגור. מילי דהאי שטר לאַחוד ומילי דהאי שטר לאַחוד [פירש"י: בזה כתוב לשון בניסה, וזה מפורש לשון יציאה]. הכא נמי, האי כספא לאַחוד והאי כספא לאַחוד [כשהוא נותן מפורש על מנת מה הוא נותן]. טיבעא מיהא חד הוא [אינו ניכר בתוכו אם להוציא אם להכניס].

¹⁰ בני יששכר (ניסן ב, א): בפרשת היום [דפרשת החודש] [כא יב, יא] וְכָכָה תִּאָכְלוּ אֹתוֹ וְכוּ' פֶּסַח הוּא לֵה, ופירש רש"י, הקרבן קרוי פסח על שם הדילוג וכו', ואתם עשו את כל עבודותיו לשם שמים עכ"ל. הנה עקבותיו לא נודעו מאי בעי בזה, לא ראיתי בוזה דבר המתיישב על הלב. ○ והנני אומר בדרך צחות, על פי מה שפירשנו בפרשת ויהי ביום השמיני וכו', ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו ויבא אליכם כבוד ה' (שמיני ט, ח), דמיותר ולא נודע פירושו, וכבר דיברו בזה רז"ל במדרשיהם. ○ ואמרנו דהנה קיימא לן אין קטיגור נעשה סניגור, על כן אין משמשין בבגדי זהב מבכנים, ואין תוקעין בשופר של פרה (ראש השנה כז), והנה בכאן [כתובי] (שם, ב) קח לך עגל בן בקר לחטאת, [ופירש"י] לכפר על מעשה וכו', [וקשה דאם כן] אדרבא נעשה סניגור. ○ ונראה לפרש על פי מה שאמרו בגמרא (קידושין ה), כיון דמקשינן יציאה להויה, תהא אשה מתגרשת בפספ. ומשנינן, יאמרו כסף מכניס כסף מוציא, אין סניגור נעשה קטיגור. ומקשינן אם כן שטר נמי, ומשנינן מילי דהאי שטר לאַחוד ומילי דהאי שטר לאַחוד. ובזה יתבאר לך הכתוב, הגם שאין קטיגור נעשה סניגור, אף על פי כן זה 'הדבר' אשר צוה ה' תעשו, שתאמרו בדיבור שאתם עושים את אשר צוה ה', והתם אמרו אלה אלהיך וכו' (תשא לב, ח), וממילא מילי דהאי שטר ומילי דהאי שטר, והבן. ○ והנה בכאן נמי קשה, על פי מה שאמרו רז"ל (שמות רבה טז, ב) [בפסוק] מִשְׁכוּ וְקָחוּ לָכֶם צֵאן (כא יב, כא), מִשְׁכוּ וְיָדִים מעבודה זרה, שהיו עובדין לעבודה זרה של מצרים, מזל טלה, וקחו לָכֶם צֵאן למצוה. וקשה הלא אין קטיגור נעשה סניגור. אבל מבואר הוא בפסוק ואמרתם זבח

זיי האָבן גענומען אַ טְלָה אויף קרבן פסח, [און] זיי האָבן דאָך פריער געדינט לְטְלָה [שהוא עבודה זרה של מצרים]. נו איז דאָך אַ קְשִׁיָא [והלא] אִין קְטִיגור נְעִשָה סַגְוֹר, ווי קענסטו עפעס נעמען, אַזעלעכן וואָס מ'האָט פריער געדינט די עבודה זרה, נעמסטו לָהּ. מוז איך דאָך זאָגן אַז ס'מוז זיין מילי דהאי [לחוד, ומילי דהאי לחוד, אַז] מ'מוז 'זאָגן' טאַקע אַז 'דאָס' איז לְשֵׁם שְׁמַיִם, אַזוי איז [עס בבחינת] מילי דְהַאי שְׁטָרָא לְחֹד [ומילי דהאי לחוד].

איבערדעם זאָגט ער [ברש"י, דכאן יש צורך מיוחד, אַז] ואתם עֲשׂוּ את כל [עבודותיו לְשֵׁם שְׁמַיִם], איר זאָלט 'אַרויסזאָגן' [אַז] פֶּסַח הוּא לָהּ, דאָס מוז מען 'אַרויסזאָגן'.

פג

[און] מיט דעם טייטשט ער^פ [אויך] וואָס רבן גמליאל האָט געזאָגט^ט כָּל שְׁלָא 'אַמְר' שְׁלִשָּׁה דְבָרִים בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ, [ווייל] דאָרט מוז מען 'אַרויסזאָגן' אַז מ'טוט עס לָהּ.

פֶּסַח הוּא לָהּ' (בא יב, כו), ומילין דהאי לחוד ומילין דהאי לחוד. וזהו הרמז בכאן בציווי (שם, יא) גם כן פֶּסַח הוּא לָהּ, ומפרש רש"י, פֶּסַח נקרא הקרבן, ומזוה הכתוב, הקרבן הזה עֲשׂוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם, כי אין קְטִיגור נעשה סניגור, הבן הדבר. ○ וכבר דברנו בזה באריכות (מובא להלן) בפירוש ההגדה בדברי רבן גמליאל כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו וכו', עיין שם.

^פ בבני יששכר (ניסן ה, יח): ורעננה חלקי בדברי רבן גמליאל, רבן גמליאל הִיָּה אומר כל שלא אָמַר שְׁלִשָּׁה דְבָרִים אֲלוּ בְּפֶסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ. הנה התמיה מימי קדם, למה לא יצא ידי חובתו אם לא אמרן בפה, והיכא רמזא. ○ ונראה לפרש דהנה קיימא לן בכל מקום אין קְטִיגור נעשה סניגור, על כן אין משמשין בכגדי זהב בבית קודש הקדשים, ואין תוקעין בשופר של עגל. והנה בכאן דרשו חז"ל משכו וקחו לְכֶם צֶאֱן, משכו ידיכם מעבודה זרה, שהיו משוקעים גם הם בעבודה זרה של מצרים, וקחו לְכֶם למצוה צֶאֱן לעבודת השי"ת, ותהי זאת כפרתכם, וְרִאִיתִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי וכו'. והנה קשה, הלא הצאן היה עבודה זרה של מצרים, והם עבדו את הצאן, וא"כ אין תהיה זאת למצוה ולכפרה, והלא אין קְטִיגור נעשה סניגור. ○ ונראה לתרץ על פי מה שאמרו בגמרא ותהא אשה מתגרשת בכסף, דמקשינן יציאה להויה, ומשני סברא אין סניגור נעשה קְטִיגור, ומקשינן אם כן שטר נמי, ומתרץ מילי דהאי שטרא לחוד ומילי וכו'. אם כן בזה יש לתרץ גם בכאן, דאמרה תורה וְאֶמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ' וכו', ובאמירה תליא מילתא, הנה מילין דהאי לחוד ומילין וכו'. ○ הנה לפי זה, זהו הדבר המבואר בתורה. והנה בא רבן גמליאל וחדש לנו, כי לא בפסח בלבד הדברים אמורים, רק גם במצה ומזון צריכים לאומרים בפה מטעם הנה"ל. דהנה כתיב במצה (בא יב, לו) ויאפו אֶת הַבֶּצֶק וכו' עֲגַת מִצּוֹת וכו' פי ג' גִּישׁוּ מִמֶּצִים וְלֹא יִקְלוּ לְהַתְמַקְּמָה וכו', הנה מה שלא יכלו להתמקמה ידוע הוא על שהיו משוקעים כבר במ"ט שערי טומאה, הנה זכר המצה הנה הוא ג"כ כמזכיר עון, הגם שהוא כעת למצוה ולכפרה, [והלא] אין קְטִיגור נעשה סניגור. אבל הוא ג"כ לְזָכוּת, וגם צדה לא עשו להם (שם), זה הוא מה שזוכר השי"ת לישראל (ירמ"ב, ב) כֹּה אָמַר ה' יְזַכְּרֵתִי לְךָ חֶסֶד נְעוּרָיִךָ וכו' לְתַתְּךָ אַחֲרַי בְּמִדְבָר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה, נמצא בְּדָבָר בְּפֶה הטעם, מילי מילי קתני, ולא מיקרי קְטִיגור נעשה סניגור, כי מילי דהאי לחוד וכו'. ○ וכן במזון, וְיִמְרְרוּ אֶת חַיִּיהֶם בַּחֲמֹר וּבְלֶבְנִים (שמות א, יד), ידוע מכתבי מרן האר"י^ל (פרי"ח שער תג המצות פ"א) שהיו נשמות גדולות מן דור הפלגה שהמרו אמרי קל והכעיסוהו בחומר ובלבנים, על כן זאת היתה לאבותינו במצרים, לתקן עונם בשעבוד חומר ולבנים שממריין חיי האדם. אבל אלו שהמרו בדור הפלגה לא היו אז אבותינו, והיו נקראים 'אבותינו' כשנתנטעו הנשמות בורעו על יעקב, והמה תקנו כל הנשמות הללו. ולפי זה תבין דהא על מזון יוקשה, דהנה הוא רומז על קְטִיגור נעשה סניגור, אבל התירוץ הוא אנו וכו', הנה הוא כמזכיר עון של חומר ולבנים של דור הפלגה, ואין קְטִיגור נעשה סניגור. אבל התירוץ הוא אנו עושין זכר 'לאבותינו', ודור הפלגה לא היו אבותינו, ואבותינו במצרים המה השתדלו בעבודתם לתקן, וא"כ גם בזה מילי מילי קתני. ○ וזהו שאמר רבן גמליאל כָּל שְׁלָא אָמַר שְׁלִשָּׁה דְבָרִים אֲלוּ בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ, דהן המה כולם מזכירים חובה, ואין קְטִיגור נעשה סניגור, אבל כיון שאומרן בפה טעם עשייתן, הנה מילין דחובה לחוד ומילין דזכות לחוד, ולא שייך בזה אין קְטִיגור נעשה סניגור, ויצא האדם מידי 'חובה', ויעמדו לו המצות לזכות' ולמליצי יושר, אמן.

^ט בהגדה של פסח: רבן גמליאל הִיָּה אומר, כָּל שְׁלָא אָמַר שְׁלִשָּׁה דְבָרִים אֲלוּ בְּפֶסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ, וְאֲלוּ הֵן, פֶּסַח, מִצָּה, וּמְרוֹר. פֶּסַח שְׁהִי אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים וכו', על שום שְׁפֶסַח הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא על פְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שְׁנָאֵמַר, וְאֶמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ' אֲשֶׁר פֶּסַח על פְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וכו'. מִצָּה זוּ שְׁאֵנוּ אוֹכְלִים

ער זאָגט דאָרט באַריכות, איך וועל נישט נאָכזאָגן דאָס אַריכות הדבָרִים. כיוועל נישט מאַרְיָה זיין.

פד

ישוב קושיא יח (באופן שני)

והנה חשש זה שייך גם בשאר הקרבנות, שמקריבין עתה בהמה, ולשעבר היו עוברין לבהמות במצרים. ולזה הקפידה התורה שלא להזכיר בקרבנות שום שם אחר וולת שם הוי"ה בלבד, שהוא שם שאינו משתתף לשום ענין אחר. בכדי שיהיה הכוונה והאמירה מפורשת לשם ה', ואו היא בבחינת מילי דהאי לחוד

על כל פנים [כמו כן יש לומר גם בשאר כל הקרבנות, אז] דאָ מוז מען אַרויסזאָגן [שהוא נעשה לה']. זעט עפעס אויס [דגם בכל הקרבנות] איז דאָס נוגע, די בחינה [שכתב הבני יששכר לענין קרבן פסח]. וואָרן לעולם די קָרְבָנוֹת זענען געווען פונקט אַזאַ מין זאָך [כעין מה שהם עושים לעבו"ז], און די זעלבע בְּהֵמָה וואָס מ'האַט פריער געדינט דערמיט די עבודה זרה [הקריבו עתה לה', ולכן] האָט מען געמוזט אַרויסזאָגן אַז ס'איז לשם שמים, וואָרן אַז נישט איז עס [שייך החשש של] אין קטגור נעשה סגור.

[וכעין] אַזוי ווי מ'טאָר נישט גיין אין קיין בגדי זָהָב [לפני ולפנים], ווייל [דער זהב] דאָס איז געווען אַן עגל, [איז] אין קטגור נעשה סגור.³

[וכן בקרבנות] אין דעם זעלבן [מין בהמה] וואָס מ'האַט געדינט די עבודה זרה, דאָרט קאָן מען נישט טון לשם שמים, 'די זעלבע' קאָן מען נישט טון, [רק בתנאי דכשעושיין כן] מוז מען אַרויסזאָגן [שהוא נעשה] לשם שמים.

אַזוי זאָגט דער בני יששכר [לענין הקרבן פסח, וכמו כן שייך זה גם בשאר קרבנות].

[ולזה הקפידה התורה להזכיר בקרבנות רק שם הוי"ה בלבד, שהוא שם המיוחד להקב"ה ואינו משתתף עם שום ענין אחר. הדכוונה שיזכירו להדיא בפה את שם ה' על הקרבנות, כדי שיהיה בבחינת מילי דהאי לחוד ומילי דהאי לחוד, ולא יהיה עוד מקום להחשש דאין קטיגור נעשה סיניגור].

פה

ישוב הקושיות בפסוק ויקרא אל משה

ישוב קושיא ו

ועל דרך זה יבואר בכוונת תיבת 'לאמר' הנאמר בפרשה, הדכוונה שיאמרו להדיא על הקרבנות שהם לשם ה'

מיט דעם קאָן מען פאַרענטפערן, האָב איך געקלערט, נאָך אַ פּשֵׁט אין דעם לאַמר.

על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להתמייך עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאֵלם. שְנֵאמַר וַיֹּאמְרוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוּצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֵמֵץ כִּי גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמַת, וְגַם עָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. מְרוֹר זֶה שְׁאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מֵה, עַל שׁוֹם שְׁמֵרָו הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. שְנֵאמַר, וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים וכו'. [ומקורו במשנה פסחים (קטז)].

³ כמבואר במשנה ראש השנה (כו): כל השופרות כשרים, חוץ משל פרה, מפני שהוא קרן, אמר רבי יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן, שנאמר (יהושע ו, ה) במשך בקרן היובל.

ובגמרא שם: שפיר קאמר רבי יוסי. ורבנן, כל השופרות אקרו שופר ואקרו קרן, דפרה קרן אקרי שופר לא אקרי וכו'. עולא אמר, היינו טעמא דרבנן, כדרב חסדא, דאמר רב חסדא מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה, לפי שאין קטיגור [פירש"י: זהב העגל] נעשה סניגור [ושופר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא] וכו'. [ועיי"ש ע"ד].

וואָרן [כאן בפרשה ראשונה דקרבנות] איידער דער בורא כל עולמים האָט געהייסן מקריב זיין קרבנות, שטייט [שוין עקסטער] דַבֵּר וְאָמַרְתָּ. [נאָר ווייל ביי קרבנות, דעס קרבן [שהוא מאותו מין בהמה], נו [אז] מן הַבְּהֵמָה מן הַבְּקָר וּמִן הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ אֶת קַרְבְּנֵכֶם, [אם כן לכאורה הלא] מיט דעם האָט מען דאָךְ געדינט די עבודה זרה [ואין קטיגור נעשה סניגור, אלא מאין] מוז מען דאָךְ אַרויסזאָגן לְשֵׁם שְׁמַיִם, [און] דאָס איז דער [איבעריג] 'לֵאמֹר' פריער, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד 'לֵאמֹר', ער זאָגט וידבר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד 'לֵאמֹר', זאָלסט אַרויסזאָגן [שהוא] לה'.

פ

ישׁוב קושיא א (באופן ראשון)

ניחא גם מה שדקדקנו לפירוש הרבינו בחיי דקאי פסוק הראשון על סוף פקודי, דאם כן גם אצל וַיְדַבֵּר לא היה לו להזכיר שם ה'. אבל לדרכינו אתי שפיר, דלכן הזכיר שם שָׁם ה', כרי שתהא קאי על זה תיבת 'לֵאמֹר', דהכוונה לומר שם ה' על הקרבן

לכאורה מיט דעם איז פאַרענטפערט וואָס איך האָב געפרעגט פריער (בקושיא א) [למה לא הזכיר שם הקורא בתחלת הפסוק וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה]. דער רבינו בחיים תירוץ איז גוט, דער וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה גייט אַרויף [אויף סוף פרשת פקודי, ולכן אצל ויקרא אל משה] דאָרט האָט נישט געדאַרפט שטיין קיין ה'. איי [מה שהקשינו] וואָס דען דאַרף [עס] שטיין ביי וַיְדַבֵּר [ה' אֵלָיו]. ווייל דאָס איז עפעס אַנדערש, דאָ איז דער פֶּשֶׁט וַיְדַבֵּר אֵלָיו ה' 'לֵאמֹר', דו מוזט זאָגן און מַזְכִּיר זיין כביכול דעם בורא כל עולמים, דעם נאָמען פונעם בורא כל עולמים אויף אַ קַרְבָּן, מוז מען אַרויסזאָגן. [ווייל] אַז נישט איז נישט גוט, איז אַין קַטְגוֹר נַעֲשֶׂה סַנְגוֹר, ווייל מ'האָט צו דעם געדינט די עבודה זרה. דאָס קען זיין אפשר.

פ

הוספה לישׁוב קושיא ו

וגם יש לפרש לדרכינו בביאור תיבת 'לֵאמֹר', דזה קאי על הפסוק שלאחריו באומרו אָדָם פִּי יִקְרִיב לָהּ

אַדער איז דער פֶּשֶׁט [אַזוי אין פסוק, דהזכרת שם ה' הנרמז בתיבת 'לֵאמֹר', הוא מה שאמר אחר כך] אָדָם פִּי יִקְרִיב לָהּ. דאָס ברויך מען זאָגן, אָדָם פִּי יִקְרִיב לָהּ, דאָ מוז מען אַרויסזאָגן לה' ^ע, ווען מ'ברענגט אַ קרבן.

^ע והיינו לכוון בלב להדיא שהוא לשם ה', וכן לשם שאר הדברים דבמשנה זבחים דלהלן. ולשון אַרויסזאָגן בכאן היינו כוונה 'במפורש', ולא סמכינן אסתמא לשמה לכתחלה. וכמבואר בסוגיא דריש זבחים, ולפי מה שפסק הרמב"ם (מעשה הקרבנות ד, י"א) כתנא קמא דזבחים (מ.), ולא כר' יוסי שם. ורוך בדיעבד כשר, ואינו פוסל בדיעבד אלא במחשבת חוץ למקומו או חוץ לזמנו, או שחשב בהדיא לשם זבח אחר, לפי מה שפסק הרמב"ם (שם, ובהל' פסולי המוקדשין יג, א). אמנם לדעת התוספות (זבחים ב: ד"ה קיימי) גם בדיעבד פוסל בשלא לשמה, ואף לר' יוסי, ולא קאמר ר' יוסי אלא דסגי במחשבה וא"צ דיבור אף לכתחלה, עיי"ש. - אמנם יש לומר עוד, דרבינו כוונתו כאן לשיטת התוספות (שם) דמשמע דס"ל דלכתחלה צריך גם דיבור, לדעת הת"ק, ומה שאמרו בגמרא דסתמא כשר היינו ג"כ בסתמא דדיבור, בזה הכשר בדיעבד, אבל במחשבה צריך גם בדיעבד. ועיין בזה בספר קדושת יום טוב (למהר"ט אלגאוי, סימן לה). [ועיי"ש עוד מה דשקיל וטרי אם יש פלוגתא בין הת"ק ור' יוסי, או שר' יוסי רק מוסיף את"ק]. וע"ע בתוספות בבא מציעא (מג: ד"ה החושב), ובשיטה מקובצת שם.

[וכן] זָאָגט דאָך טאַקע די גמרא אַזוי²², אַז מ'דאַרף צו זאָגן, [דהקרבן] ברויך צו זיין לשם שמים, ברויך מען צו זאָגן [ולכוון] לה', [און] לְשֵׁם זָבַח.

פח
היוצא לנו מכל זה:

ס'איז אַ פֿלל גָדוּל.

פון דעם קאָן מען זען ווי ווייט מ'דאַרף זיך צו היטן טאַקע [שלא לעשות כמעשי האפיקורסים ועוברי עבודה זרה], - נאָר דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט דאָ אַן 'אויסנאָם', ביי קָרְבָּנוֹת, - מ'זאָל זיך היטן אַז דעס לא עלינו, דעס רחמנא ליצלן וואָס ס'ווערט געטון דורך עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, און [כל שכן] דורך מַיְנִים און אַפִּיקוֹרְסִים, דעס טאָר מען נישט טון.

דאָרט טאָר מען נישט גיין. [כדי] מ'זאָל נישט נַמְשֵׁךְ ווערן [אחריהם].
דאָס איז אַ פֿלל גָדוּל.

פט

על כל פנים דאָ [בענין הקרבנות] איז געלעגן עֲנִינִים גְבוּהִים וואָס מ'האָט געברויכט האָבן דאָ קָרְבָּנוֹת, אַזוי ווי דער רמב"ן זאָגט [ס'איז דאָ] די פריעריגע טַעֲמִים [במה שהקריבו קרבנות לה' גם לפני שהיה עבויז בעולם], איבערדעם איז דאָס געבליבן אַזוי.
[ולכן] האָט מען זיך כאָטש געמוזט באַוואַרענען [אויף] אַזויפיל, [שיזכירו בזה שהוא לשם שמים. ווייל] אָבער האָט מען נאָך געדאַרפט האָבן סִייעֲתָא דְשִׁמְיָא [זאָ] מ'זאָל נישט חלילה 'פאַרפאַרן' [מדרך ה'].
גרויס זְהִירוֹת האָט מען נאָך געדאַרפט האָבן דערביי.

צ

ישוב קושיא יז (באופן ראשון, לדרך הרמב"ן)

היצט לאָמיר'זשע זען היצטערט [לבאר] דער מדרש, וואָס זיי האָבן זיך געשראָקן פאַר קָרְבָּנוֹת.
קאָן מען פאַרענטפערן היצט אויף צוויי אופנים.

צא

לפי דרך הרמב"ן טעם הקרבנות הוא להכניע לב האדם לה', במה שיחשוב שהיה ראו לעשות עמו כן, אלא שהקב"ה בחסדו נתן לכפר בהקרבת נפש הבהמה תמורת האדם

קודם [באופן ראשון] לויטן רמב"ן ס' טעם וואָס איך האָב נעכטן נאַכט גערעדט

²² במשנה זכחים (מו): לְשֵׁם שֵׁשֶׁה דְּבָרִים הַזִּבַּח נִזְבַּח, לְשֵׁם זָבַח [פירשי: לאפוקי שינוי קודש, כגון לשם זבח אחר], לְשֵׁם זִבְחָה [לאפוקי שינוי בעלים, והא ילפינן להו מקראי בפרק קמא (דף ד:)], לְשֵׁם הַשֶּׁם, לְשֵׁם אֲשִׁים, לְשֵׁם רֵיחַ [לשם אשים, לשם ריח, בגמרא מפרש לאפוקי מאי, ויליף לה מקרא], לְשֵׁם נִיחוּת. [והתטאת והאָשֶׁם, לְשֵׁם חֲטָא [לשם חטאו שהוא מביאו עלין].

ובגמרא שם: אמר רב יהודה אמר רב, עוֹלָה, לשם עולה [פירשי: קרא קדריש, עלה אשה ריח ניחוח לה' (בפרשתן א, ט). ווע"ג דלאו בשחיטה כתיב, אשכחן ליה בשלמים גבי זביחה, והקריב מִזְבַּח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁה לה' (שם ג, ג ט) שתהא זביחה לשם שלמים, לשם אשים, לשם שם. והאי דנקט הכא קרא דעולה משום דכתיבי כולהו, גביה וגבי שלמים לא כתיב בההוא קרא לריח ניחוח], לאפוקי לשם שלמים דלא. אֲשִׁים, לשם אֲשִׁים, לאפוקי כבבא דלא [על מנת לעשות, חתיכות צליות בגחלים, קרבונאי"ש בלע"ז, ודוגמתו בעירובין (כט): נוייתי הוגגא דערבאת ונכביב וניכול]. רֵיחַ, לשם ריח לאפוקי אברים שצלאן והעלן דלא, דאמר רב יהודה אמר רב אברים שצלאן והעלן אין בהן משום ריח [דכיין דצלאן תחילה חוץ למערכה, תו לא מסקי ריחא]. נִיחוּת, לשם הנחת רוח [נחת רוח לפני הקב"ה, שאמר נעשה רצונך]. לה', לשם מי שאמר והיה העולם.

דערפון²¹, אז דאָס קרבן איז געווען [ווייל] מ'האָט אָנגעקוקט [ומחשב בנפשו] אַז דאָס האָט מען אים געברויכט צו טון [להאדם המביא]. די אַלע זאָכן וואָס מ'האָט געטון מיטן קָרְבָן, דאָס איז געווען תְּמוֹרָתוֹ [של האדם].

ממילא [פון] די אַלע פֿעולות וואָס מ'האָט געטון מיטן קָרְבָן, זעט מען דאָך חלילה אַז דאָס איז מען 'ווערד' [שראוּי לעשות עמו כן] חס ושלום אַז מ'זינדיגט, נאָר דאָס קָרְבָן איז תְּמוֹרָתוֹ.

צב

והנה אף שאמרו דכל העוסק בתורה הוא כאילו הקריב קרבן, ולראב אף עדיף מקרבן, והו סני רק בזמן שאין ביהמ"ק קיים, אבל בזמן המקדש כשיכולין להקריב קרבן, צריך להקריבו בפועל

[דהנה] לאָמיר זען, די גאַנצע מימרא²² [על הפסוק] וְזֹאת הַתּוֹרָה, אַז [עסק התורה הוא] בְּמָקוֹם עוֹלָה און בְּמָקוֹם מִנְחָה. דאָס איז דאָך געזאָגט געוואָרן ווען מ'קען נישט מְקַרֵּיב זיין [בפועל].

[אַבער] ווען מ'קען, ברויך מען דאָך מְקַרֵּיב זיין אַ קָרְבָן, ווערט מען נישט פֿטור מיט קיין שום זאך, אפילו מ'איז עוסק בתּוֹרָה. [ווייל] אַז די תורה הקדושה האָט אַזוי געהייסן [להביא קרבן], ברויך מען אַזוי צו טון.

[נאָר] דער פֿשט איז, ווען ס'איז נישטאָ קיין קָרְבָנֹת, איז עס 'בְּמָקוֹם' [קָרְבָנֹת. וכן] איז דאָס אַז אַיִן צריך לא עולה ולא מנחה, נאָר וְזֹאת הַתּוֹרָה [לעסוק בתורה].

[ווי] ס'שטייט²³, רבא זאָגט אַיִן צריך, [נח] קאָן איך דען זאָגן [לשון כזה] ווען מ'איז מְחוּיָב [בהבאת קרבן, 'שאיין צריך' להביאו, והיינו] בזמן שבית המקדש קיים.

[ומצינו שרבי ישמעאל בן אלישע]²⁴ ער האָט אויפגעשריבן [אפילו בזמן הזה, כן] לכשיבוא הבית המקדש [אביא חטאת שמינה]²⁵.

[אלא מה שאמרו דהעוסק בתורה הוא במקום קרבנות, או שאין צריך], דאָס שמועסט דעמאָלטס ווען מ'קאָן נישט [ברענגן בפועל].

²² בגמרא מנחת (ק:): אמר ריש לקיש, מאי דכתיב (צו ז, לו) זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאֶשֶׁם, כל העוסק בתורה, כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. ◦ אמר רבא, האי לעלה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה, אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא חטאת ולא מנחה ולא אשם. ◦ אמר רבי יצחק, מאי דכתיב זאת תורת החטאת (שם ו, יח), וְזֹאת תּוֹרַת הָאֶשֶׁם (שם ז, א), כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

²³ כמבואר בגמרא שבת (יב:): לא יקרא לאור הנר [בליל שבת], שמא יטעה. אמר רבי ישמעאל בן אלישע, אני אקרא ולא אטה, פעם אחת קרא וביקש להטות, אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר. רבי נתן אומר, קרא והטה, וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה.

²⁴ והרי דהא דמהני קריאת הפרשה הוא רק על עתה לפי שעה, אבל לעתיד כשכבר יוכלו להקריב בפועל, ישלימו גם הקרבנות שחסרנו בזמן הזה. - וכמבואר בבני יששכר (ראש חודש ב, ה) וז"ל: וכבר חקרנו להלכה, מי שמחויב עולה או חטאת וכיניצא, הגם שאמר פרשת עולה ופרשת חטאת לצאת ידי חובתו, עם כל זה לכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו, יהיה מחויב להקריב קרבן המחויב עליו מאז. וראיה מר' ישמעאל בן אלישע שכתב על פנקסו לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה, עם היות דודאי אמר פרשת חטאת תיכף. והנה אמרו בגמרא יומא (פ) האוכל כזית חלב בזמן הזה, יכתוב על פנקסו וכו'. ◦ וכן כתב הרב הגדול הרמ"ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות, על קרבנות ציבור שבחובה, כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו נהיה צריכים להקריב בכל שבת ובכל חדש כל קרבנות המוספין שחסרנו כל ימי גלותינו, וכמו שכתבתי לעיל (שם, ג). עם היות שאנחנו מקיימין גם בימי גלותינו ונשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפִתֵינו, ואומרים מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו פרשיות המוספין, עכ"ז אין אנתנו יוצאים ידי חובה לגמרי רק לפי שעה, ובמהרה בימינו נשלם חובתנו ידי ד' הטובה עלינו. [וכן כתב עוד שם (ג, ג), ובספרו דרך פקודיך בהקדמה (הקדמה ה, אות ז), עיי"ש].

צב

ולזה כששמעו ישראל דצריכין להקריב קרבן לכפרת החטא, בכדי שיהיה זה תמורת האדם. הבינו מזה גודל הפגם והעונש הראוי לבוא על החטאים, ולכן מזה נתייראו, מה יהיה עם מי שלא יהיה ביכולתו להביא קרבן

איבערדעם] ווען אידן האָבן געהערט פֿרשֶׁת קַרְבָּנוֹת, האָבן זיי דאָך געזען וואָס מ'טוט מיט דעם קַרְבֵּן, און דאָס דאַרף מען רעכענען [שהיה ראוי לעשות כן להאדם עצמו, וכאילו נעשה בו]. האָבן זיי געזען [דערפון] 'וואָס' ס'קומט פֿאַר אַ חָטָא, האָבן זיי זיך זייער שטאַרק דערשראַקן.
אַזוי ווי ביי די פֿתֶּ שֶׁל לְסֻטִים, [שאמרן] מַה דְּחִילוֹ שׁוֹלְטָנָא הָרִין, ווי פֿחד'יג איז [דאָס].

צד

ובעיקר נתייראו, מה יהיה בזמן שאין בית המקדש קיים, כשלא יוכלו להקריב הקרבנות לכפר בבהמה תמורת נפש האדם

און [בעיקר נתייראו] וואָס טוט מען [בזמן שאין בית המקדש קיים] ווען ס'איז נישטאָ קיין קַרְבָּנוֹת, [ונתייראו] וואָס [פֿאַר] א זאך קאָן דאָס זיין חלילה, תְּמוֹרַת זֶה חס ושלום.

צה

ועל זה השיב להם הקב"ה התעסקו בתורה ואין אתם יראים מפל אלה, בזמן שאי אפשר לאדם להקריב קרבן, או יש עצה שיעסקו בתורה באמת, וזה יעלה לו במקום קרבן לכפר על נפשו

האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט, ווען ס'איז נישטאָ קיין קַרְבָּנוֹת, איז דאָ די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.
אַזוי ווי איך האָב נעכטן געזאָגט^{צב} [לכאר] די גמרא^{צג}, אַז ווען ס'איז נישטאָ קיין קַרְבָּנוֹת, איז כל העוסק בתורה עולה, כאילו הקריב עולה.
[וזה שאמר במדרש, שאמר להם אַל תתייראו, התעסקו בתורה] איר וועט עוסק זיין בתורה וְאִין אַתֶּם יְרֵאִים. [ובפרט]^{צד} אַז מ'זאָל עוסק זיין בתורה בְּאַמְת', תּוֹרָה לְשִׁמָּה.
אַז דער אייבירשטער העלפט [אַז] מ'איז זוכה מ'איז דְּבוּק אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, איז דאָס אַליין בְּמִקּוֹם פון די קַרְבָּנוֹת, נעמט עס אַרויס פון דעם פֿחד.

צו

איז דאָס דער תּירוץ [שהשיב להם הקב"ה].
און דאָס איז געווען דער פֿחד [מה שנתייראו בשומעם פרשת הקרבנות].
ס'איז איינס.

^{צב} עיין בזה לעיל בהערה כו. אמנם ענין זה [בביאור דברי הגמרא סוף מנחות] לא נכתב שם, וכנראה שלא נרשמו כל חלקי הדרוש של ליל ש"ב"ק [או אולי נדפס חלק זה בדרוש אחר].

^{צג} הוספנו כן, על פי דברי רבינו בדברי יואל פרשת צו [עמוד קטז-קיו] דגם תורה שלא לשמה הוא כאילו הקריב קרבן, וביאר שם בזה פלוגתת ריש לקיש ורבא שם בסוף מנחות, דריש לקיש דאמר דהעוסק בתורה כאילו הקריב קרבן, היינו בתורה שלא לשמה, ורבא דאמר דאין צריך קרבן, והיינו דס"ל כי עסק תורה עדיפא מקרבנות [וכמו שהביא רבינו שם בשם העיין יעקב במנחות שם, והקדמת ספר סמיכת חכמים], היינו בתורה לשמה. - וכן הוא בדברי יואל שם [סוף עמוד קלה] שמבאר שם החילוקים בין עוסק בתורת קרבן, להמקריב קרבן בפועל, וכתב שם באחד מהחילוקים דקרבן צריך לשמה, ובעסק התורה מהני אף בשלא לשמה. [ועיין עוד בדברי יואל שם [עמוד קיב-קיג], דאף באינו לומד להתייעב לברר ההלכה של קרבנות, אלא לומד באמירה בעלמא, גם כן נחשב כאילו הקריב קרבן. אמנם עיין עוד שם [עמוד קכ] דלענין קרבן עולה הבא לכפר על הרהורי הלב, צריך עכ"פ שיהיה עסק תורתו בטהרת הלב, ולא יהיה לבו פונה מדרך האמת ע"י נגיעותיו, עיי"ש].

צז

ישוב קושיא יו (באופן שני, לדרך הרמב"ם)

ולמעם הרמב"ם יש לומר, דכששמעו ישראל פרשת הקרבנות שהוא ענין יוצא מן הכלל, שלא צותה התורה למנוע לגמרי ממה שעושים העובדי עבודה זרה כן, כדרך שצותה בשאר מצות, לכן נתייראו ישראל שמא יבואו ח"ו להמשך עוד אחריהם

ווידעראום [לויטן טעם הרמב"ם] קאָן זיין נאָך אַ פֿשט.

זיי האָבן זיך געשראָקן [ווייל] זיי האָבן דאָך געוואוסט אַז זיי האָבן געדינט די עבודה זרה [בכך], צו דעם אַלעמען [לכל אלו הבהמות], און מ'הייסט זיי 'מיט דעם' דינען [להבורא ית'], האָבן זיי דאָך מוֹרָא געהאַט [אַז] זיי זאָלן נישט נמשך ווערן [עוד אחריהם]. (ההמשך בישוב הקושיא. באות קב)

צח

הקדמה לישוב קושיא מז

והנה הגולנות היותר גדול, הוא כשאדם נכשל בחטאים. ועל זה אומרים שהקב"ה מציל עני ואביון מגוללו'

ולזה המשילו זאת במדרש לענין כת של לִסְטִים. הנהה להכשל בחטא ולסור מדרך ה' [דאָס איז דאָס גרעסטע גִּזְלוֹנוֹת].
עני ואביון 'מגוללו' אזוי ווי מ'זאָגט [בתפלת נשמת, ובתהלים (לה, ט)].

צט

דלכאורה אינו מובן למה מוכיר מה שמציל 'עני ואביון' מגוללו. והלא בעשירים מצוי יותר שירצו הגולנים לגזול מהם, כי מהם יש מה לגזול יותר מבעני ואביון

[דלכאורה אינו מובן כוונת הלשון 'עני ואביון' מגוללו, דהלא] א גִּזְלוֹן גִּזְלוֹת [פון] אַן עוֹשֶׁר נאָך מער ווי [פון] אַן אַרימאָן, [ולפי זה באם הכוונה] אַז מ'האַט מוֹרָא פֿאַר פֿראָסטע גִּזְלוֹנים [כפשוטו, אם כן פֿאַרוואָס] בעט מען דער אייבירשטער זאָל מציל זיין דעם 'עני ואביון' מגוללו.

און אַן עוֹשֶׁר קאָן מען באַגִּזְלוֹנען נאָך מער, אזוי ווי די גִּזְלוֹנים פֿאַרלייגן זיך מער אויף עֲשִׁירִים, [וואו] מ'האַט 'וואָס' צו גִּזְלוֹן.
וואָס עפעס [זאָגט מען] 'עני ואביון' מגוללו.

ק

אמנם הכוונה על גיולה הרוחניות, והוא הענין המובא בספרים כי כשהאדם חוטא בעבירה, או החיצונים והסטרא אחר עושקין וחוטפין ממנו גם את המצות והדברים טובים שעשה

נאָר דער פֿשט איז [נישט אַ פשוט'ער גולן, נאָר ווייל] ס'שטייט^ט [אַז] די סְטָרָא אַחֲרָא נעמט צי אַלע מַצּוֹת ומַעֲשִׂים טוֹבִים חלילה. אַז מ'איז מְדוּכָא בְּחַטָּא, [און] מ'איז עני מַמְצוֹת און פון מַעֲשִׂים טוֹבִים, [און] בְּשִׁפְלוֹת, [דעמאָלטס] אַפִּילר [ווען] מ'טוט עפעס אַ דָּבָר טוב, שטייט דאָך - [ווי] דער אר"י הקדוש זאָגט^ט - כּאֲפֹט דאָך עס צי די סְטָרָא אַחֲרָא^ט.

^ט בספר הליקוטים (דרושי תהלים, נ טו): וְלִרְשָׁע אֲמַר אֲלֵקִים מַה לָּךְ לְסַפֵּר חֲקֵי יְגוֹ' (תהלים שם). דע כי כל המעשים טובים שהאדם עושה בעוורו רשע, או התורה שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה, אלא אדרבה מוסיף כח בקליפה, ועליו נאמר וְלִרְשָׁע אֲמַר אֲלֵקִים וכו'. מה לָּךְ לְסַפֵּר חֲקֵי, כלומר, שאתה מכניס דברי קדושה בתוך הקליפה, ובוה מוסיף על חטאתו פשע, וגדול עונו מנשוא. ○ וכשחוזר בתשובה, מוציא אותו הכח שנותן בתוך הקליפה, ומכניסו בקדושה, ועל זה נאמר (איוב כ, טו) 'חיל' בְּלַע וַיִּקְאֶנּוּ יְגוֹ'. ולזה נקראת תְּשׁוּבָה, שתשוב

קא

ועל זה צריכין עזר ממרום שינצלו מגולגים וחוטפים האלו, ולזה מוזכרין שהקב"ה הוא מציל 'עני וְאֶבְיֹן מִגּוֹלוֹל', והיינו העניים במצות ומעשים טובים, שאצלם מצוי ענין גולה זו, ועל זה מבקשין שהקב"ה יצילנו מידם [וממילא] דַּרְרָף מֵעַן הָאֶבְיֹן סִייעָתָא דְשִׁמְיָא [אין] מ'זָאָל נִישַׁט גַּעכְאָפֿט ווערן [בחטא, ואם כבר נתפס בחטא, צריך רחמים] אַז מ'זָאָל עִס מְצִיל זיין [מַדְמַם].

איבערדעם זאָגט מען [שהקב"ה הוא מציל] 'עני וְאֶבְיֹן מִגּוֹלוֹל', [דעס] וואָס מ'ווערט באַגְזָל'ט [על ידי הסטרא אחרא], אַז מ'טוט אַמאָל אַ דְּבָר טוֹב.⁹¹

קב

ישוב קושיא מו, והמשך ישוב קושיא יז (לאופן השני)

וזה ביאור המשל שבמדרש בענין כת של לסמים. שנתיראו ישראל בשומעם פירשת הקרבנות, שמה ח"ו יבוא להימשך עוד אחרי העוברי עבודה זרה שעושין גם כן דוגמתו. ואם יוכלו בזה, אז הרי יוגלו מהם אף התורה והמצות שעשו

דאָס איז דער פֿשט.

[איבערדעם] הָאֶבְיֹן זיי זיך געשראָקן, [וכמשל המדרש] זיי הָאֶבְיֹן געזען א פֿתָּ של גְזֻלָּנִים', [דהוא באמת] אַזוי ווי א מָשָׁל פֿון א פֿתָּ של גְזֻלָּנִים.

זיי הָאֶבְיֹן געזען מ'הייסט זיי דינען דעם אייבירשטען מיט קָרְבָּנוֹת, [ועל זה חשבון אזי וויי! 'מיט דעם' הָאֶבְיֹן זיי [דאָך] געדינט די עבודה זרה, [און] זיי קאָנען חס ושלום נְמָשֶׁךְ ווערן [עוד אחריהם, באם גם להלן יעסקו בקרבנות, און] דעמאָלטס וועט מען פֿון זיי צוֹגְזָל'ען [המצות ומעשים טובים], די אלע מְזִיקִים וואָס זענען באַשאַפֿן געוואָרן פֿון דעם חטא, וועלן זיי עס צונעמען פֿון זיי. [ולכן אמרו שאצל הקרבנות] הָאֶבְיֹן זיי געזען אַ כַּת של לסטים, מ'וועט פֿון זיי צוֹגְזָל'ען [די דברים טובים] וואָס זיי הָאֶבְיֹן געטון.

קג

ועל זה השיב להם הקב"ה הַתְּעַמְקוּ בְּתוֹרָה וְאִין אַתֶּם יִרְאִים מִכָּל אֱלֹהִים, כי על ידי עסק התורה לא יושבחו ח"ו אחריהם, ולא יבואו לכלל חטא, וכמו שאמרו כי תורה מניגא ומצלא מן החטא, וממילא ע"י יצילו מן הגולגים האלו

הָאָט דער בורא כל עולמים געזאָגט, די עֵצָה איז די תוֹרָה הַקְדוּשָׁה, זיי זאָלן אָמַת'דיג דְּבֹק זיין אין די תוֹרָה הַקְדוּשָׁה, [און] דער זְכוּת הַתוֹרָה איז מַגִּינָא וּמְצַלָּא⁹²

דברי הקדושה למקומה. ושכרו כפול ומכופל, שמכניע הקליפות בהוציאו את הקדושה מתוכה, ונותן כח אל הקדושה בהכניסו לתוכה. ובוה יובן מה שאמרו רז"ל (יומא פו): זדונות נעשין לו כזכיות. וכן הובא זה בעטרת זקנים על השו"ע ("אורח סימן תקע) בשם חלם מן השמים (ענין שובבי"ם) [ובקצרה הובא גם בבאר היטיב (שם סימן תקעא)]. ושם מוסיף רז"ל: וענין התשובה כתוב במקומו באורך, ושערי דמעות לא ננעלו, שהדמעה מעורר עינים העליונים.

⁹¹ ועיין מה שהאר"ך רבינו בזה בויואל משה (ב, מז), ובדברי יואל לסוכות (אות סו), וס"ג עקב תשט"ז, ובדרשת הושענא רבה תשכ"א (אצל הרשענא למען דגלים נחית באור וענן אש, ובדברי יואל להר"ר אות קפו).

⁹² רז"ל רבינו בס"ג שמות תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רסה, ח"א אות סה-סו): נָאָר וּוְאֶסְזֶשׁע דַּעַן, אַז מ'טוט תְּשׁוּבָה, מ'בעט דעם באַשעפּער און מ'האָט סִייעָתָא דְשִׁמְיָא, איז מען אים מְצִיל פֿון דִּי'. [וכמאמר הכתוב (תהלים לה, י) כי הקב"ה מציל] עֵנִי וְאֶבְיֹן מִגּוֹלוֹל. שטייט דאָך ווער זענען די גוֹלוֹל? דאָס זענען טאַקע די מְזִיקִים, די וואָס מ'באַשאַפֿט אַליין איבער זיך. [וזהו שאומרים] מְצִיל עֵנִי מִחֶזֶק מְמֵנוּ, [ווייל] דער יֶצֶר הָרַע איז אַסאַך שטאַרקער. וְעֵנִי וְאֶבְיֹן, [ווייל] מ'האָט נישט 'מיט וואָס' זיך מְתַגַּבֵּר צו זיין. [און] אפילו מ'טוט אַ דְּבָר טוֹב, שטייט דאָך כאַפֿט עס צי די סְטְרָא אַחֲרָא, [ולזה אמר שהקב"ה מציל] עֵנִי וְאֶבְיֹן מִגּוֹלוֹל', [מאותן שרוצין לגזול את המצות]. דער בורא כל עולמים העלפט, שוֹעֵת עֵנִים תְּשַׁמֵּעַ, צַעֲקַת הַדָּל תְּאֲזִין תְּקַשִּׁיב וְתוֹשִׁיעַ.

⁹³ כמבואר בגמרא סוטה (כא): תניא, את זו דרש רבי מנחם בר יוסי, כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו, כג), תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה

פון די גזלנים, פון די רוצחים וואָס מ'באַשאַפּט זיך אליין מיט די עבירות וואָס מ'טוט.

איבערדעם איז דאָס אויך דער פֿשט. דאָס איז דער פֿשט דאָ אין דעם מדרש, וואָס דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט לכו עסקו בתורה, ואין אתם יראים מהם.

קד
ישׁוב קושיא ז-ח

וועל מיר צוריקקומען צו דעם, וואָס [וואָס] משה רבינו האָט געזאָגט, - לאָמיר זען [לבאר] וואָס רש"י זאָגט דאָ, - ער האָט געזאָגט דברים כבושים, בשבילכם הקדוש ברוך הוא מְדַבֵּר עמי.

קה
הנה לפי טעמי הרמב"ם, הרי טעם הקרבנות הוא בשביל שהיו רגילין לשעבר בעבודה זרה, אלא שצוה הקב"ה להעתיק זה להקריבם לשם ה' ויקרא. אבל אכתי קימי חשש, שמא ח"ו יבואו עוד להימשך שוב אחריהם [דלפי האמורן] היצט לאָמיר'זשע זען.

לכאורה מ'האָט זיי דאָ געזאָגט קָרְבָּנוֹת, די פרשה פון קָרְבָּנוֹת, לאָמיר'זשע זען, לכאורה לויט דעם טעם פון קָרְבָּנוֹת ווי דער רמב"ם זאָגט, און ווי ש'שטייט דאָרט אין מדרש²¹, [במאמר הכתוב ולא יזבחו עוד את] זבִּחֵיהֶם לְשַׁעֲרֵם, ווייל מ'האָט געדינט די עבודה זרה צו זיי, איבערדעם ברויך מען דאָס צו ברענגען, [כדי] מ'זאָל זיך אָפּגעווייניגען [לטעם הראשון של הרמב"ם], [וכדי] ס'זאָל זיין אַ בְּיִטּוּלִי פון דער עבודה זרה [לטעם השני של הרמב"ם].

[אמנם לפי זה] איז דאָס אַ גרויס אַחֲרִיּוֹת [דלעומת זה יש בזה חשש שלא יומשכו שוב אחריהם].

קי
אמנם טעם זה לא היה שייך רק אצל בני ישראל שהיו רגילין בזה במצרים, אבל משה רבינו עצמו היה נקי לגמרי מכל זה, ובפרט שברוב הזמן אף לא היה במצרים, וכשחזר למצרים הרי הוכיח את ישראל למשוך ידיהם מעבודה זרה

[נגאָר] דער אָמַת איז דאָך דאָ אנדערע טעמים²².

און משה רבינו אליין, ער האָט נישט געהאָט קיין חֵלֶק אין דעם [במה שעברו ישראל במצרים], זיכער לְכָל הַדְּעוֹת.

אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר (שם, כב) בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֹתָךְ [בְּשִׁכְפָךְ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ] וגו', בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֹתָךְ, זה העולם הזה. בְּשִׁכְפָךְ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ, זו מיתה. וְהַקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָךְ [פירש"י: היא תליץ בערך את זכותך], לעתיד לבא וכו'. ◦ דבר אחר, עבירה מכבה מצוה [שכר מצוה], ואין עבירה מכבה תורה [שכר מי שעסק בתורה קודם לכן, אלמא מצוה לא מגנא כולי האי], שנאמר (שיר השירים ח, ז) מִיָּם רָבִים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֵהָבָה [זו תורה, דכתיב (שם ב, ד) הִבְיֵאֵנִי אֶל בֵּית ה' וְדַגְלוּ עָלַי אֲהַבָּה, יין סוד]. ◦ אמר רב יוסף [לעולם מגינה על היסודין הרבה, ומאי אינה מגינה? דקאמר בלישנא קמא, מן החטא שלא יתקפנו יצר הרע קאמר], מצוה, בעידנא דעסיק בה [והיינו 'לפי שעה' דאמר], מגנא [מן היסודין] ומצלא [מיצר הרע, שלא יכשילנו לחטא], בעידנא דלא עסיק בה [משנגמר המצוה ואינו עסוק בה], אגוני מגנא [מן הפורענות], אצולי לא מצלא [ודקתני בכרייתא עבירה מכבה מצוה, לאו מלהגין מן היסודין קאמר, אלא מליטול שכר לעתיד]. תורה, בין בעידנא דעסיק בה, ובין בעידנא דלא עסיק בה, 'מגנא ומצלא'. ◦ מתקיף לה רבא, אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה, אמאי לא הגינה עלייהו [מיצר הרע שהחטיאם ועשאו רשעים גמורים, כלומר אמאי לא תציליהו מן העבירות], אלא אמר רבא, תורה, בעידנא דעסיק בה 'מגנא ומצלא', בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. מצוה, בין בעידנא דעסיק בה, בין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא וכו'.

ער איז [אפילו] נישט געווען אין מצרים די גאנצע צייט, [און] ער האָט זיי געזאָגט מוסר [כשחזר למצרים], ער האָט זיי אָפּגעשיידט פון די עבודה זרה, [ואמר להם] מִשְׁכוּ וְדִיכֶם מעבודה זרה.

[און] ביים חטא העגל איז ער ניטאמאל געווען אויף דעם עולם.
[ונמצא] ביי אים איז דאָךְ נישט אָנגעגאַנגען 'דער טעם' פון קרָבנות, 'דער' טעם איז דאָךְ ביי אים נישט אָנגעגאַנגען.

קז

ועבור בני ישראל כדי שלא ימושכו עוד אחריהם, צוה הקב"ה
בתיבת לאמר, שיזכירו להדיא שהוא לשם ה', וכמבואר לעיל

נו מ'האָט דאָ געזאָגט לאַמר, כדי מ'זאָל זאָגן [שהוא לה'], פאַרוואָס, ווייל ס'איז אין קטגור נעשֶׂה סנגור [וכדלעיל באות פד-טו]. [אַבער] דאָס איז דאָךְ נאָר געווען ביי אידן אָנגעגאַנגען [אבל לא במשה].

די ציווי איז געווען אויף משה רבינו'ן אויך [אויף] קרָבנות, אָבער נישט 'דעם' טעם, נאָר אַנדערע טעמים, [וכגון הטעם] ווי דער רמב"ן זאָגט, און ווי דער זוהר הקדוש זאָגט^{מב}.

אַבער 'דער' טעם אַז מ'האָט געהייסן מ'האי טעמא מ'זאָל אַרויסזאָגן לְשֵׁם ה', ווייל מ'האָט מוֹרָא פאַר עבודה זרה. [דעס] איז דאָךְ נאָר געווען ביי אידן.

קח

וטעם ציווי זה, הוא רק עבור שלשעבר במצרים הוו נמשכין ח"ו אחר הע"ז. ואם כן בתיבת 'לאמר' שפיר מונח כאן
דברים בבושים הכובשים את הלב, להוכיח את ישראל על מה שעשו בעבר, ולהזהירם שלא יכשלו בוה להבא

און פאַרוואָס איז דאָס געווען, ווייל זיי האָבן געהאָט אַ חלק, זיי האָבן אַמאָל געדינט די עבודה זרה.
איז דאָס געווען טאַקע רעכטע דְּבָרֵי כְבוֹשִׁים.

קט

[ולכן על תיבת 'לאמר'] זאָגט רש"י, דער לאַמר וואָס איך זאָג דיר דאָ, אין דעם לאַמר, דעס איז טאַקע די דְּבָרֵי כְבוֹשִׁים, שכובשים לבו של אדם, [אז] מ'זאָל זיך באַרעכענען און מ'זאָל נישט אַריינפאַלן [מער].

[ווייל] פון דעם זעט מען דאָךְ אַז חלילה מ'איז עלול אַריינצופאַלן, [ס'איז] טאַקע זייער גרויס [ענין הקרבנות], מ'מוז עס טון, ס'איז נישטאָ קיין אַנדערע עצה אויפן חטא, אָבער ס'איז אַ גרויס אַחֲרֵיּוֹת מ'זאָל נישט אַריינפאַלן דערדורך, ווייל אַז מ'האָט 'אַמאָל' געדינט די עבודה זרה מיט דעם, איז אַ חשש פון אַין קטגור נעשֶׂה סנגור [און אז] מ'זאָל נישט אַריינפאַלן [דערין נאָכאַמאָל].
איז עס טאַקע דְּבָרֵים כְבוֹשִׁים.

קי

הקדמה לשיב קושיא ט

לכאורה יש להבין ענין הכתוב ויִשָּׁב מִשָּׂה אֵת דְּבָרֵי הָעַם אֵל ה'. דאָף שמוזה למרו דרך ארץ לאדם, להשיב תשובה למי ששולחו, אף כשסובר שיועד מעצמו. אבל כל זה מובן רק באדם השולח שליח, אבל אצל הקב"ה הבוחן כליות ולב, ויועד נסתרות ועתידות, אינו מובן מה תועלת בוה

און דעס ווידעראום [לבאר פֿשֶׁט השני שברש"י, שאמר לו ה'] הִשִּׁיבֵנִי [אם יקבלו דְּבָרֵי].

איך מיין [דהכוונה, וואָרן דעס וואָס] ס'שטייט וַיִּשָׁב מִשָּׂה אֶת דְּבָרֵי הָעַם אֶל ה', דאָס פֿשטות איז [אז] ער האָט מוֹדִיעַ געווען, ער האָט דערצייילט פֿאַרן בורא כל עולמים.
 [נאָר] לכאורה [קשה], מ'זאָגט טאַקע' [ללמדן] דרך ארץ [להביא תשובה למי ששולחן אפילו [ווען] ער ווייסט [אליין], אָבער [התיינת] דאָס קאָן זיין ביי אַן אַנדערן, מ'קלערט דאָך אפשר גראָד האָט ער פֿאַרגעסן, [און] אפשר נישט, אָבער [אצלו ית' הלא] אַין שְׂכָחָה לִפְנֵי כָּסָא כְּבוֹדוֹ, וואָס דאָרף מען דאָס דערצייילן פֿאַרן בורא כָּל עוֹלָמִים.
 ס'איז דאָךּ הָא גופָא קְשִׁיָא, מ'דאָרף פֿאַרשטיין [גם שם בפסוק וַיִּשָׁב מִשָּׂה אֶת דְּבָרֵי הָעַם [וגר].

קיינ שום סִפֵּק נישט, [אז] דער בורא כל עולמים האָט געוואוסט נאָך בעסער פון אים [מה שהשיבו בני ישראל למשה, און] דער בורא כל עולמים איז אַ בּוֹחֵן כְּלִיּוֹת וְלֵב [ויודע גם מה שהיה בפנימיות לבם יותר].

מִשָּׂה רַבִּינוּ הָאָט [טאַקע] אויך אַלעס געוואוסט [להבין גם כוונת לבם של ישראל בתשובתם], אָבער 'דאָך', דאָך מ'קאָן נישט מִדְּמָה זיין צוֹרָה לְיוֹצְרָה, דער בורא כל עולמים האָט דאָך געוואוסט אַלעס אַסאַך מער, [און] ער האָט נאָך פריער נאָך געוואוסט, [פון] פֿאַראויס [מה שעתידין בני ישראל להשיב, ואפילו נאָך] איידער זיי האָבן געזאָגט, [שהרי הקב"ה] יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת.
 [ואם כן אכתי קשה] וואָס האָט ער געדאַרפט צו ברענגען [תשובת דבריהם לה].

קיא

ועל כן נראה בבאיור זה הכתוב, דהכוונה באופן אחר. דקאי על הדיבורים שהשיבו ישראל נעשה ונשמע בהתלהבות יתירה מאהבה ורצון, וכדי להעלות הדיבורים למעלה לפני כסא כבודו, חור גם משה רבינו ואמר אותם הדיבורים עצמן, ועל ידי דיבורו של משה רבינו נתעלו למעלה גם הדיבורים של בני ישראל, ועל דרך דאיתא בספרים שעל ידי תפלות הצדיקים מתעלים כל התפילות של ישראל, שלא יוכלו מסכים המבדילים לעכבם מלעלות

נאָר איך מיין אפשר אַזוי.

די דיבורים פון נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, וואָס אידן האָבן עס געזאָגט מיט אַזאַ חֲמִימוֹת.
 [און] אייביג געדענקט מען דאָך דעם זְכוֹת וואָס אידן האָבן געזאָגט נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, אַזאַ געוואַלדטיגער זְכוֹת.

קיב

נאָר אָבער, אף על פי כן שטייט^{כב}, אוֹרֵייתָא בְּלֵא דְחִילוֹ וְרַחֲמֵי, לֵא פְּרַחַת לְעִילָא. [ביי] יעדע זאָך, ווי מער חֲמִימוֹת, ווי מער [אהבה ויראה], קומט עס גיכער אָן צום באַשעפער.

[שהרי ישנם] די מַסְכִּים הַמְּבַדִּילִים [בין האדם לקונו, וכמאמר הכתוב פג שאמר הקב"ה] עֲנוּתֵיכֶם הַבְּדִילוּ בִּינֵי לְבִינֵיכֶם, [וממילא] אפילו [ווען] דער אייבירשטער העלפט

^{כב} בתיקוני זוהר (דף כה:): וְעָלָה אִתָּמֵר (קהלת י, ט) כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבְעַל כִּנְפָיִם יִגִּיד דְּבָר, וְדָא עֲמוּדָא דְאַמְצָעִיתָא, דְחֻקָּמָה וּבִינָה אֵינָן נִסְתָּרוֹת בְּמוֹחָא וְלִבָּא בְּרַחֲמֵי וְדְחִילוֹ, וְאוֹרֵייתָא בְּלֵא דְחִילוֹ וְרַחֲמֵי לֵא פְּרַחַת לְעִילָא וְכוּ'. וְתוֹרָה וּמִצְוָה עֲלֵיהּ אִתָּמֵר (נצבים ט, כח) וְהַנְּגִלוֹת לָנוּ, וּמִצְוָה בְּלֵא דְחִילוֹ וְרַחֲמֵי לֵא יְכִילַת לְסַלְקָא וְלִמְיָקָם וְכוּ'.

אִמָּאֵל [אז] מ'זֹאגַט אִמָּאֵל 'אידישע ווערטער', אפילו מ'איז יאָ 'דערביי', דאַרף מען [נאָך] הָאָבן ס'יַעֲתָא דְשְׂמַיָא [אז] ס'זֹאֵל 'צוקומען' צום בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים.
[והגם כי] דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים ווייסט אַלעס, אָבער [ס'איז דאָ] די מִסְכִּים הַמְבְדִילִים, [און ס'איז דאָ] דאָס בֵּית דִּין שֶׁל מַעֲלָה וואָס מ'איז דין די אַלע [דיבורים] ומעשים, וצרייכן רחמים שגם להם יגיע הרצון הטוב והמעשים ודיבורים הטובים], אַזוי ווי ס'שטייט²⁵ עֲוֹנוֹתֵיכֶם הַבְּדִילוּ בֵּינֵינוּ לְבֵינֵיכֶם, שטייט דאָך [אז] ס'איז [שייך] א מִסָּף הַמְבְדִיל [אז] ס'זֹאֵל נישט 'צוקומען'.

קינ

נאָר [דורך] תְּפִלַּת הַרְבִּים, און דורך צִדִיקִים אֲמִתִּיִּים, זיי זענען דאָך מַעֲלָה אַלע תְּפִלוֹת פון אידן, און אַלע דיבורים וואָס אידן זאָגן.
[ובפרט] אַז מ'זֹאגַט אינאיינעם [מיט די צדיקים, על דרך הנאמר בשירת הים] אַז יִשְׂרָאֵל 'מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל' אַתְּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת, [דלכאורה] פֶּאֲרוּוֹס רַעֲכַנֵּט עַר אוֹיס [משה בפני עצמו, והלא] מִשָּׁה איז דאָך אויך געווען אין כלל פון וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.
נאָר דער גאַנצער פֿלל יִשְׂרָאֵל, [דעס] וואָס די שִׁירָה איז אַרױפֿגעקומען צום באַשעפּער, [דאָס] איז געווען דורך מִשָּׁה'ן, ווייל ס'איז געווען צוזאַמען מיט מִשָּׁה רַבִּינוּ'ן!

אַז ס'איז געווען אינאיינעם מיט מִשָּׁה רַבִּינוּ'ן, זענען די דיבורים 'צוגעקומען' צום בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים 'ריין'! ריין אָן גאַרנישט! [באין שום מִסָּף המעכב בעדע מלעלות].
אַז ס'איז געווען צוזאַמען מיט מִשָּׁה רַבִּינוּ'ן, אַז אידן הָאָבן געזאָגט דיבורים פֶּאֲרֵן בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים. מיט דעם האָט מען עס 'צוגעברענגט' צום באַשעפּער.

קיד

וזה שאמר הכתוב ויִשָּׁב מִשָּׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה', כי משה רבינו בדיבורו השיב גם את דברי העם, להעלותם כולם אל ה', באין מסך המבדיל המעכב בעדם מלעלות
דאָס קאָן זיין דער פֿשֶׁט ויִשָּׁב מִשָּׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה', ער האָט עס 'צוגעברענגט' צום באַשעפּער, [אז] מ'זֹאֵל 'דורכהאקן' אַלע מִסְכִּים הַמְבְדִילִים.

קטו

ס'שטייט²⁶ [אז] פֶּסוּקֵי דְזִמְרָה זאָגט מען דערפריער, [דהוא מן] לשון לְזַמֵּר עֲרִיצִים²⁷, כּדי אַז די דיבורים [של התפילה] זאָלן צוקומען צום בּוֹרָא כּל עוֹלָמִים, מ'זֹאֵל דּוֹרְכָהֶאָקן [די אַלע מסכים המבדילים המעכבים את התפילה].

²⁵ בספר ישע"י (נט, א-ב): הֵן לֹא קִצְרָה יָד ה' מִהוֹשִׁיעַ, וְלֹא כִבְדָה אֲזוֹנו מִשְׁמוֹעַ. כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִיוּ מְבַדְלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם, וְחַטָּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְׁמוֹעַ.

²⁶ בשל"ה הק' (פרשת כי תצא, תורה אור אות לב): גם התפילה היא כובשת מלחמות רבות, דהיינו הקליפות והשטנים, אשר הם מלאים בכל אויר העולם. ולא תוכל התפילה לעלות, אם לא כשמחתיין את אלו בפסוקי דזמרה, כמו שכתוב בשערי אורה בריש ספרו (בהקדמה, ובקצת דפוסים בשער א'), שעל כן נקראים פֶּסוּקֵי 'דְזִמְרָה', מלשון [וכרמך לא] תִזְמֹר (בהר כה, ד), שהיא כריתה. ועתה אבאר סוד הענין באריכות וכו' [עיי"ש באורן].
ובתולעת יעקב (סוד פסוקי דזמרה): וגרסינן בפרק כל כתבי (שבת קיח:), אמר רבי יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום, ואסיק, כי קאמר בפסוקי דזמרה. ונקראו 'זמירות' מלשון כריתה, וכמו שכתוב וְכִרְמֶךָ לֹא תִזְמֹר,

און מי יִדַע צי מ'איז זוכה [דערצן].

קטז

אַבער דורך צַדִיקִים אַמְתִּיִּים [מתעלין כל התפילות], שטייט דאָך [בספרים, ועל זה מבקשין] ס'זאָל דורכגיין אלע תּפִלוֹת [שלנו] עִם כָּל תּפִלוֹת הַיְשָׁרוֹת וְהַנְּקִיּוֹת שְׂיַעֲלוּ, מ'זאָגט דאָך אזוי אין די תּפִלָּה¹⁵, אז מ'זאָל אָננעמען די תּפִלוֹת [שלנו] עִם כָּל תּפִלוֹת הַיְשָׁרוֹת וְהַנְּקִיּוֹת.

[ולכאורה] וואָס הייסט מיט זיי, [והלא] יעדער איז דאָך [מתפלל] פֿאַר זיך. נאָר וואָס דען, מיט זיי אינאיינעם, מיט זייערע תּפִלוֹת, מיט זייערע דיבורים, גייט מיט' אלעס פון אידן. אפילו [דעס] וואָס ס'איז שוואַכער און ס'האָט נישט דעם גרויסן כּח.

[ועל זה אנו מבקשין] וְתַעֲלֶה תּפִלְתֵּינוּ עִם כָּל תּפִלוֹת הַיְשָׁרוֹת וְהַנְּקִיּוֹת שְׂיַתְּפַלְלוּ הַיּוֹם עִמָּךְ בְּרַחֲמִים, אזוי זאָגט מען דאָך אין די תּפִלוֹת¹⁶. און כסדר איז דאָך אזוי געבויעט [דער נוסח, בכמה תפלות ובקשות, אז] ס'זאָל מיטגיין מיט זייערן.

קיז

איבערדעם זאָגט ער [וישב משה את דברי העם אל ה', ער האָט געוואָלט מַעֲלָה זיין דעם נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע [אויף] נאָך אַ העכערע בחינה, האָט עס משה רבינו 'מיטגענומען' [און] 'מיטגעזאָגט', ער האָט [עס] מיטגענומען מיט זיך אַליין, וַיִּשָׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה', ער האָט עס צוגעברענגט, און ס'איז עוֹלָה געווען לְפָנַי כִּסֵּא כְבוֹדוֹ יתברך, אינאיינעם, דורך משה רבינו].

קיח

ישוב קושיא ט

ובזה יבואר פשט השני שברש"י בחיבת 'לאמור', שאמר לו הקב"ה הַשִּׁבְנִי אִם יִקְבְּלוּ דְבָרֶיךָ. והיינו שאם יקבלו דברי ה' בענין הקרבנות, וכמה שיאמרו לעשותן לשם ה' דייקא, אזי יעלה וישיב משה רבינו את הדיבורים שלהם למעלה, לפני כסא כבודו. ועל זה מסיים רש"י: והוא על דרך שנאמר וַיִּשָׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה', דפירושו על דרך האמור

דאָס קאָן זיין, דאָס איז דער פֿשֶׁט דאָ אין פֿסוק אויכעט.

כי בהם היה דוד המלך ע"ה כורת הקוצים סביב כרם ה' צ-באות, ובהם היתה תפלתו עולה מבלי מונע, והיה האור מתפוצץ עד שמגיע אל ביתו, כענין ומכרכתך יברך בית עבדך (שמואל ב' ז, כט), והמלכים אשר מלכו בארץ שעיר נבְּהִלוּ נִחְפְּזוּ רָעָדָה אַחֲזַתְם שָׁם (תהלים מח, ו-ז). ׀ ולסוד זה תקנו לנו 'הזמירות' לפני התפלה, לפי שיש כמה מונעים בדרך ומעכבים התפלה מלעלות אל מקומה, כענין שנאמר (איכה ג, מד) סְכוֹתָהּ כַּעֲנָן לֶךְ מַעְבּוֹר תּפִלָּה, ובכח הזמירות מתפזרים העננים ההם, ונכרתים ממקומם, והרי המקום פנוי ותעלה התפלה מעילוי לעילוי דרך מסעותיה, כמו שיתבאר בס"ד.

¹⁵ מנוסח יהיה רצון שקודם אמירת תהלים: וַיַּעֲמֵד לָנוּ זְכוֹת פְּסוּקֵי תְהִלִּים וְכו' לְכַפֵּר פְּשָׁעֵינוּ וַיַּנְחֵנוּ וַיְחַטְּאוּנוּ, וְלוֹמַר עֲרִיצִים, וְלִהְיוֹת כָּל הַחוֹחִים וְהַקּוֹצִים הַסּוֹבְבִים אֶת הַשׁוֹשֶׁנָה הַעֲלִינָה וְכו'. [ומקורו מלשון הפסוק בישעי' (כה, ה) זְמִיר עֲרִיצִים יַעֲנֶה. ופירש רש"י: יַעֲנֶה שִׁיר הַצַּדִּיקִים עַל זְמִיר עֲרִיצִים וּמְפַלְתֵּן. זְמִיר, לִשׁוֹן לֹא תִזְמוֹר].

¹⁶ בתפילה לשליח ציבור קודם תפילת מוסף לר"ה ויו"כ, וקודם גשם וטל (המתחיל: קל מלך נאמן): רַחֵם עָלַי וְשַׁמַּע תּפִלְתִּי הַיּוֹם וְכו', וְתַכְלֹל תּפִלְתִּי עִם תּפִלוֹת הַיְשָׁרוֹת וְהַנְּקִיּוֹת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂוּ יִשְׂרָאֵל וְכו'. [וקרוב לזה זה הוא בכ"מ בנוסח יהיה רצון שקודם עשיית מצות].

דער בורא פֿל עולמים האָט געזאָגט, ס'דאַרף דאָך זיין 'לאמר' [אז] זיי זאָלן זאָגן, אָבער מי יודע וויאָזוי די דיבורים וועלן אויסזען.

האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט 'לאמר', הַשִּׁבְנִי אִם יִקְבְּלוּ דְבָרֵי. אַז זיי וועלן מְקַבֵּל זיין דְּבָרֵי, [אז] זיי זאָלן זאָגן 'לה', זאָלסט עס 'צוברענגען' צו מיר. [זאָלסט] דורכדאָס די מַסְכִּים הַמְבְדִילִים, וואָס ס'איז אַין קַטְגוֹר נַעֲשֶׂה סַגּוֹר, פֿון דעם קטיגור וואָס ס'איז דאָ אויף זיי פֿון עבודה זרה [שעבדו במצרים]. זאָלסטו דאָס צוברענגען.

קיט

דאָס איז דער דבר אחר וואָס רש"י זאָגט דעם צווייטן פֿשט אויף דעם לאמר, [און דאָס] האָט מען געברויכט האָבן דייקא ביי קְרַבְנוֹת, ווייל ס'איז געווען אַ גרויסער קַטְרוֹג דערויף, ווייל צו 'די' [מין] בְּהֵמוֹת הָאָבֶן זיי חלילה, האָבן זיי אַמאָל געדינט די עבודה זרה. איז געווען אַ גרויסער קַטְרוֹג, האָט מען געברויכט האָבן דעם לאמר, דעם הַשִּׁבְנִי. [ואתי שפיר גם מה שמסיים רש"י עלה בפסוק וַיִּשָׁב מִשָּׁה אֶת דְּבָרֵי הָעַם אֶל ה', דשפיר הוי כאן דומה להתם, ולא קשה מה שדקדקנו בזה לעיל [באותה כה]].

קב

איבערדעם זענען די ביידע פֿשטים פֿון רש"י פֿאַרענטפערט.

קבא

ישׁוב קושיא יא

והקדמה לישׁוב קושיא יג

בענין הקרבנות יש מעמים פשוטים, וכמעמי הרמב"ם והרמב"ן. אבל העיקר יהם מעמים הכמוסים על דרך הסוד, וכמ"ש הרמב"ן. ומעמים הפשוטים צוה ה' שיאמרוהו לכל ישראל, וכפי' תיבת 'לאמר' לפי פשוטו. אבל מעמי הסוד אין לגלותם לכל, ויש מהם שנאמרו רק למושה עצמו, ועל זה קאי דרש הגמרא 'לא אָמור'. ונמצא שאין הדרש סותר להפשט, אלא משלימו

לאַמיר'זשע זען [לבאר] דעם וואָס די גמרא זאָגט אַז איך לערן אַרויס פֿון דעם לאַמר, נוטריקון לאַ אָמור, דאָס איז אַ דְרִישׁ, [און] איך האָב שוין פריער געזאָגט [באות לט, ואות נב] [אז] ס'איז ביידע אָמַת [הדרש והפשט].

[נאָר] לאַמיר'זשע זען, [לבאר כן] עפעס ליגט נאָך אין דעם לאַמר.

קכב

[שהרי] לכאורה אַז מ'וויל נישט מ'זאָל זאָגן, [אם כן] וואָס שטייט עפעס אַזאַ מין וואָרט לאַמר [וואָס] איך זאָל דאַרפן דְרִישׁ'נען [לא אמור], מ'קאָן דאָך אַרויסזאָגן עפעס אַזאַ דיבור [בלשון אחר, שמשמעותו במפורש] אַז איך הייס נישט זאָגן נאָר ווען איך וועל דיר הייסן, [משא"כ עתה לפי הדרש דלאמר פירושו] לאַ אָמור, לעולם [לפי פשוטו] איז דאָך עס טייטש נישט [אזוי, אלא אדרבה שיאמרוהו לאחרים]. נו ס'איז דאָך עפעס אַ הַפְכִיּוֹת [הענינים], לאַמר איז טייטש יאָ זאָגן, און לאַ אָמור איז טייטש נישט זאָגן.

קכג

נאָר ס'איז ביידע אָמַת קאָן זיין.

[ווייל] דער אַמת, אין די קרבנות איז דאָך געווען - ווי איך האָב פריער געזאָגט (באבות-נט-ס, עג, פט, קו) - טעמים פשוטים, און טעמים עמוקים נסתרים. [און די] נסתרות טאר מען נישט מגלה זיין פאר יעדן.

קבר

[וכמו שעל הפסוק] ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, חכמינו ז"ל דרש'נען אין ירושלמי¹⁹ [בתיבת] 'תשים', אזוי ווי א [לשון] סימא, [דפירושו] אן אוצר [וואָס] מ'באהאלט, [שאמר לו הקב"ה כי] א גרויס חלק דערפון - דאָס פנימיות - זאָלסטו באהאלטן, זאָלסטו נישט זאָגן פאר יעדן, [ווייל] מ'טאר נישט [עס פאר] יעדן מגלה זיין.

קבה

ס'איז ביידע אַמת.

אין די קרבנות זענען געלעגן די טעמים פשוטים, טאָקע ווי דער רמב"ן [אליין] זאָגט. [און] דאָס פשוטות, דאָס זאָלסטו זאָגן פאר יעדן.

[צי אַז] אין זאָג פשוט, מ'זאל האָבן הַכְנֵעָה פארן בורא פל עולמים [לפי שהיה ראוי לעשות כן עמו אלא שהקב"ה מקבל תמורתו, וכטעם הרמב"ן]. און [צי דער טעם הרמב"ם] מ'זאָל וויסן אַז דאָס איז עס, ווי איך האָב פריער געזאָגט [אַז] מ'זאָל זאָגן ס'איז לה', די אַלע זאָכן.

[און] עקסטערדעם ליגט אין דעם פנימיות, וואָס מ'קאָן נישט מגלה זיין פאר יעדן. דאָס וועט מען הערשט לעתיד מגלה זיין.

קבו

[וממילא] דער 'לאמר' איז ביידע [משמע].

ס'איז דאָ אַזוינס וואָס מ'ברויך 'יא' זאָגן, און ס'איז דאָ אַזוינס וואָס ס'איז לאַ אַמור, וואָס מ'ברויך 'נישט' זאָגן²⁰. [ולדרכינו נמצא שפיר דאין הדרש סותר את הפשט, אלא תרווייהו איתנייהו כחדא].

קבו

ישוב קושיא יב-ג

ובזה יובן ב' הפשטים שבמדרש ילקוט. דלפירוש הראשון קאי על טעמים הפשוטים, ולפירוש השני קאי על טעמים הפנימיים. ולזה אמרו בפירוש הראשון יכול היה מדבר עמו לצורך עצמו, שיש בקרבנות רק טעמים הפנימיים על פי סוד, תלמוד לומר לאמר, וכורך הפשט, כי לצורך ישראל היה מדבר עמו, שגילה לו גם טעמים פשוטים בזה שיאמרום לכל ישראל

דאָס קאָן זיין [פשט] אינעם מדרש ילקוט, די צוויי דיעות.

¹⁹ בירושלמי עבודה זרה (דף טו): אמר רבי, לא יש דברים שמשיקין עליהם את הפה, היך כמה דאת אמר (שיר השירים א, ב) 'ישקני מנשיקות פיהו'. אמר רבי יצחק, כתיב (ואתחנן ד, יד) 'ואותי צנה ה', 'אותי', 'ואותי', נאמר לי דברים שנאמר לכם, ונאמר לי דברים שנאמר בינו לבין עצמי. אמר רבי שמעון בן חלפתא, ר' חגי בשם רבי שמואל בר נחמן, קבשים ללבבושך ומחיר שדה עתודים (משלי כו, כו), 'קבשים' כתיב, הא כיצד, בשעה שתלמידין קטנים, קבוש לפנייהן דברי תורה. הגדילו ונעשו כעתודים, גלה להם רזי תורה. ודא מסייעה למה דתני רבי שמעון בן יוחאי, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מה 'הסימה' הזאת אינה נגלית לכל בריה, כך אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם קשרין.

²⁰ ועל דרך זה יתפרש תיבת 'לאמר' על ב' האופנים גם בשאר כל המצות, דבכולם יש טעמים נגלים, וטעמים נסתרים. ואתי שפיר מה שדרשו כן בגמרא יומא ותמורה, גם על שאר פרשיות. [ועיין עוד כעין פירוש זה בתיבת 'לאמר' בישמה משה פרשת אמור (ד"ה ועד השלישי אני בא)].

איינער שטעלט אַראָפּ, - [און] ס'איז ביידע אַמַת וַיְצִיב, אֱלוֹ וְאֱלוֹ דְבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, דָּאָס איז דאָך אַ כָּלֵל גְּדוּלפֿט, [נאָר איינער שטעלט אַראָפּ] - דעס וואָס מ'ברויך 'יא' צו זאָגן.

[איבערדעם זאָגט ער] יְכוּל העט איך געוואָלט מיינען [אז] ס'איז נאָר פֿאַר מֹשֶׁה רַבִּינוּן, איז עס נאָר דאָס פֿנימיות. וואָרן דאָס פֿשטות האָט דאָך ביי אים נישט געהאַט קיין פֿלאַץ, [שהרי] ער האָט דאָך נישט געדינט די עבודה זרה, און ער האָט נישט געברויכט האָבן די אַלע זאַכן [שכטעמים פשוטים האחרים].

העט איך געוואָלט מיינען אַז ס'איז נאָר וועגן פֿנימיות, [און] איך מאַך אַוועק די טעמים פֿשוטים, צי וואָס דער רמב"ם זאָגט, סיי וואָס דער רמב"ן זאָגט. וואָרן דאָס איז געזאָגט געוואָרן נאָר על דעתו שֶׁל מֹשֶׁה רַבִּינוּ.

זאָגט ער ניין, תלמוד לומר 'לאמר' [כפשוטו], ס'איז דאָ זאַכן וואָס זאָלסט אויסזאָגן [לכל ישראל, ווייל] ס'איז דאָ טעמים פֿשוטים, דאָס איז אויך אַמַת, דאָרף מען דאָס אויך זאָגן.

קבח

ובפירוש השני אמרו יכול לא היה מדבר עמו אלא לצורך הקהל, שאמר לו רק מעמים הפשוטים. תלמוד לומר לאמר, וכדרך הדרש 'לא אמור', מדבר היה עמו לצורך עצמו, שאמר לו גם מעמים נסתרים, שלא נתגלו אלא למשה רבינו

[און] דער אַנדערער מאן דאמר גייט לויטן דָרש [און ער שטעלט אַראָפּ דעס וואָס מ'ברויך 'נישט' צו זאָגן].

- ביידע איז אַמַת, 'דער' האָט געגעבן צו פֿאַרשטיין דעם פֿשט, און 'דער' גיט צו פֿאַרשטיין דעם דָרש. -

[איבערדעם זאָגט ער] יְכוּל העט איך געוואָלט מיינען [אז] דאָס איז פֿאַר אידנ'ס וועגן, נאָר דער טעם פֿשוט, און 'דאָס איז עס' [ולא יותר].

זאָגט ער ניין, ס'איז דאָ דערין אַזוינס וואָס ס'איז נאָר פֿאַר מֹשֶׁה רַבִּינוּן, מ'האָט [עס] נישט מְגַלָּה געווען נאָר פֿאַר מֹשֶׁה רַבִּינוּן, [ועל זה אמר תלמוד לומר 'לאמר', כפי הדרש] לֹא אָמַר, מ'דאָרף נישט אַלעס זאָגן.

קכט

לויט דעם זענען די ביידע אַמַת, אֱלוֹ וְאֱלוֹ דְבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, אויפן דָרש און אויפן פֿשט.

איינער איז מְגַלָּה - לְפִי בְחִינָתוֹ - איז מְגַלָּה דעם דָרש, דאָס פֿנימיות. און איינער איז מְגַלָּה דאָס פֿשטות.

און די זענען ביידע אַמַת וַיְצִיב.

ר

סיום התורה

ובו גם ישוב קושיא ו (כאופן שני)

בתיבת 'לאמר' יתפרש גם אוהרה לאמר 'לדורות', להזוהרם
בשמירה יתירה שלא להמשך עוד אחרי העוברי עבודה זרה

על כל פנים קום מיר דאָ צוריק צו דעם, איבערדעם איז וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ. נֶאֱדָר (יתור דתיבת) לֵאמֹר, [בא להורות כי] דעס וואָס מ'האַט געזאָגט אין אַהָל מוֹעֵד, יִקְרִיב מִכֶּם קִרְבָּן לַה' (וכדלעיל באות פ), איבערדעם ברויך מען אַרויסזאָגן לַה'.

רא

היינט בעוונותינו הרבים, אַז די כַּעֲלֵי עֲבֹרוֹת הָאָבֶן אַראָפּגענומען אַלדינגס [ומשתמשין בתיבת הקודש, כציון וירושלים], מ'טוט די זעלבע וואָס יענע [די צדיקים], נאָר רחמנא ליצלן מיט אַ 'פאַרקערטן' דָּרָךְ, מיט אַלעמען, אַזוי ווי ס'איז, בעונינו הרבים.

רב

דאָס איז די בחינה פון די פֶּת הַצְּבֹעִים², [שהם] עוֹשִׂים מַעֲשֵׂה זְמִירֵי וּמִבְּקָשִׁים שְׂכָר כְּפִינְחָס.

[און] מ'דאַרף צו הָאָבֶן זְהִירוֹת [להתרחק מהם, ולהשמר שלא להמשך אחריהם].
[ועל זה נאמר] וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר 'לדורות', אַז מ'זאַל וויסן [להזהר בזה].

רג

ברכת הקודש

און דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן במהרה:
מ'זעמיר היצט אין די ימי אדר³, אין די חֲדָשִׁי הַגָּאוּלָּה, מִיִּסְמֶךָ גָּאוּלָּה לְגָאוּלָּה^{2ב}.
ס'איז אדר און ניסן, דאָס זענען די חֲדָשִׁי הַגָּאוּלָּה.
וואָרן דאָס איז די זְמַנִּים דערפון, וואָס דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפן אידן.

[ובחודש אדר הוא] אַ זְמַן פֿון מַחִית עֲמֻלָּק, [ווען] ס'איז געשטאַרקט געוואָרן דער פֿחַ הַקְּדוּשָׁה, אידן זענען דערהויבן געוואָרן, און מ'איז ניצול געוואָרן מִמֶּנּוּ לַחַיִּים, און 'צו דער קְדוּשָׁה'.

² המבואר בגמרא סוטה (כב): אמר לה ינאי מלכא לדביתהו, אל תתייראי מן הפרושין (פירש"י: שהפושין היו שונאין אותו, לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי, כדאמר בבידושין (טו), וכשמת היתה אשתו יראת מהן שלא יעבירו המלוכה מבניה, והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה, ואמר לה אל תתייראי מן הפרושין, שעדיקים הן, ולא יגמלוך רעה, ולא לבניך שלא חטאו להם), ולא ממי שאינן פרושין [שהם אוהבין], אלא מן 'הצבועים' שדומין לפרושין (כלומר שאין מראיתם כתולדותם, אלא צבועין מבחוזן, ואין תוכן כבדם), שמעשיהן כמעשה זמרי [שהן רשעים] ומבקשין שכר כפנחס [אומרים לבכריות לכבדן כפנחס].

^{2א} שנת תשכ"ז היתה שנה מעוברת, ושבת פרשת ויקרא היתה שְׁבַת הַפִּסְקָה שבין שקלים לזכור.

^{2ב} לשון הגמרא במגילה (ו). ופירש"י: גָּאוּלָּה לְגָאוּלָּה, פורים לפסח.

זיי האבן מקבל געווען די תורה הקדושה, הדור קבלוה בימי אחשוורוש (שבת פח.),
ברצון ובלב שלם.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן :

ס'זאל נתעורר ווערן רחמיו וחסדיו ותברך שמו, [און] די אלע ישועות וואס אידן
האבן געהאט אין די טעג.

מ'זאל מיר [היצט אויך] געהאלפן ווערן.

ס'זאל זיין יאר ה' פניו אלינו.

מ'זאל מיר זיך מדבק זיין אין הקדוש ברוך הוא, און אין די תורה הקדושה.

ביז מ'וועל מיר במהרה זוכה זיין צו די גאולה שלימה ואמתית, צו די ישועה

אמתית, [אז מ'זאל] במהרה געהאלפן ווערן, ברחמיו וחסדיו ותברך שמו.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען בהתרומוות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד

שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.